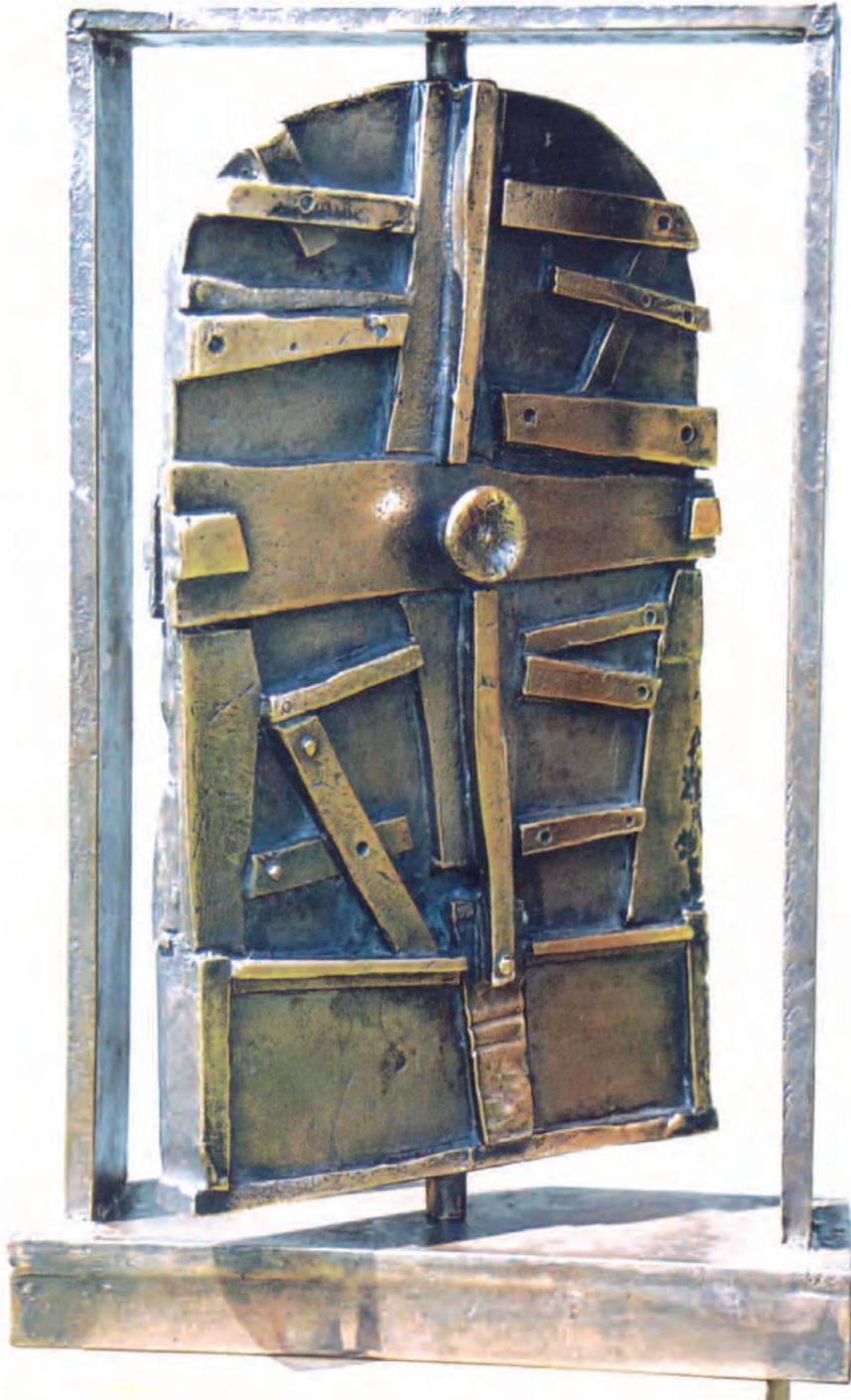

Szakáts Béla szoborfiguráival és kapuival illusztráltuk lapszámunkat. A művész bemutatása a 26. oldalon

Belső és külső naplementék

Lászlóffy Aladárral beszélget Elek Tibor

– „Igazi szülőföldünk egy kor. Sajnos / nem maradhatunk otthon.” – irtad egyik korai versedben (Igazi szülőföldünk). Milyen volt a ti szülőföldetek, tehát az a kor a nemzedéked, az ún. első Forrás-nemzedék (Bálint Tibor, Bodor Ádám, Hervay Gizella, Jancsik Pál, Palocsay Zsigmond, Szilágyi Domokos, Szilágyi István és mások) indulása idején? Mennyiben élted Te meg nemzedékiként a közel egykorúak együttindulását, mennyiben különböztetek ti az előttek járóktól? Annak idején „borzas” lázadóknak is neveztek benneteket, Láng Gusztáv nemrég egy beszélgetésben azt mondta, hogy az „erkölcsi lázadás nemzedéke” voltatok. De az, hogy poétikai értelemben is nemzedék letetek volna, talán nem is olyan egyértelmű. Milyen törekvések vezéreltek benneteket akkor, az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején?

– Az a bizonyos első Forrás-nemzedék abból a szempontból volt új eresztés, hogy amikor

tanulni kezdett, akkor a magyar iskolákból kirekesztették a Babits Mihályokat, Kosztolányi Dezsőket, Somogyvári Gyuláról és másokról nem is beszélve. Akkor a tilalmak világa volt a múlt, a múlt az volt, amit engedtek. Ilyen értelemben mi már nemcsak az említetteket, hanem a két világháború közötti nyugati irodalmak újító irányzatainak a nevét sem kellett volna, hogy ismerjük, ha mindenki komolyan veszi azt, amit éppen tanítanak neki. Az a nemzedék voltunk, amelyik már a háború után kezdte az iskolát. 1945. január 6-án mentem első osztályba, egyébként már '44 őszén mentem volna. Mire mi tanönyvhöz jutottunk, addigra már egészen mást tanítottak, mint a két háború között. Mire viszont versifikációra került sor, az akkori proletkultus szerkesztők, kritikusok azt mondták, hogy amit csináltok, az egyszerű felmelegítése a két háború közötti érthetetlen, burzsoá, dekadens irodalomnak, ti avantgárdisták vagytok. Mi vállaltuk,

hogy igenis azok vagyunk, mert nem ismertük ugyan az avantgárdot, de ha választani kellett Hülyefejű Jenő szempontjai, pártállása és a dacolás között, akkor inkább a dacolást választottuk, ösztönös szembefordulás volt a hivatalos irodalompolitikával, mert valami mást akartunk.

Kezdetől valahogy másként verseltünk, mint az előttünk járó generációk. A proletkultus képest mi emberi hangot ütöttünk meg, amit az olvasó azonnal észre is vett. Már az Igaz Szóban megjelent első összeállításban (1956-ban) látszott ez, amikor még természetesen nem voltunk Forrás, hiszen a Forrás könyvsorozat csak 1961 decemberében indult Veress Zoltán prózakötetével és 1962. április 12-én (pontosan Gagarin röpte után egy évvel) az én verseskötetemmel, a *Hangok a terekkel*. „Ideológusunk”, Kántor Lajos már 1958-ban bemutatott és jellemzett bennünket sorra az Előrében.

Folytatása a 7. oldalon

Faludy György

A könyvek halála

Ezernégyszáz vége felé Erasmus Flandriából Párizsba érkezett, hol boltokban Gutenberg ajándékát árulták, a nyomtatott könyveket:

„Mint halsz meg jól”, Savonarola művét, (szerzőjük már átment a túlvilágra) meg Amerigo Vespucci munkáját Kolumbus útjáról Amerigába.

Ötszázad évig tart a könyv uralma, a kálvinista kapcsos Bibliát tart asztalán és abban vizsgálja, mi az erény és milyen a nagyvilág.

Nagyapám állt malma kékes porában Cudenhove művével kézben: „Az Egyesült Európa gyönyörű lesz te talán megéred, bizonyos hogy én nem.”

Apám rommá lőtt lakásába lépett kihúzta Schopenhauer kutyabőrbe kötött Aforizmáit jobb zsebéből s mint mindig, vigaszt merített belőle.

A könyvek voltak nekem a parancslók, a boldogság s a mindennapi ünnep kár, hogy a fiatalok nem olvasnak könyveket és számítógépnél ülnek.

Ami velük jön számomra ellenség, idegen, esztelen és jég hideg. Már nyolcvanhárom esztendeje gyűjtöm a könyveket. Azt kérdezted: minek?

Ferdinandy György, Csaplár Vilmos, Farkas Zsolt prózája;

Makkai Ádám, Böszörményi Zoltán, Szentmártoni János, Lászlóffy Csaba, Király Farkas, Farkas Wellmann Éva, Muszka Sándor, Bordy Margit, Kupcsik Lidi, Mogorósi László, Bálint Tamás, Nagyalmos Ildikó versei;

Orbán János Dénes: Elővezetők A Magyar Fausthoz;

Vizinczey István-esszéje Heinrich von Kleistről;

Kritika Kukorelly Endre, Alexa Károly, Füzi László, Gömöri György, Nagy Pál, Sarusi Mihály, Demeter Szilárd, Ligeti Ernő könyveiről;

Kritika a Krétakör Színház előadásáról;

Sándor vagyok én is! – Orbán János Dénes új rovata;

Interjú Márkus-Barbarossa Jánossal;

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Szonáta

Gyűjtsd föl az örömet bennem,
a kapcsolót én nem találok;
tán észre sem veszel, ha erre jársz,
oly árnyékba borít halálom;

minden csak messziről lobog fel,
a tűz melegét el nem érem;
nem pazaroltam magamat rosszra,
csupán csak Urukban éltem,

amit helyesnek és szépnek láttam,
lassan rádöbentem – nem lehet,
közben észrevétlen kispóroltam
csaknem mindenből a szívemet,

minek is tartogattam?, hiszen
nem tudtam használni semmire,
még magam elől is rejtegettem,
s honnan most elővenném – hült helye;

megválthat-e engem bárki?,
kihámozhat-e éjszakámból?;
aki erősnek hitte magát,
már csak az emléke lángol;

aki szabadnak hitte magát,
déliab-kalitikában ázik,
mindig a másban, az újban
próbált eljutni önmagáig;

én meg önmagamon túl
sajnos sohasem jutottam,
fejemben világ épülhetett,
kockaként pörög most unottan;

gyerekként minden más volt,
madarak énekeltek rólam,
átáramolt rajtam a szépség,
s én boldog hangszere voltam,

gyerekként még minden más volt,
Isten bokájánál ültem
– de a halál odvas tövében
leroskadtam megszégyenülten;

azóta daczból, szorongásból
falakat hordok csak össze,
né is lássam kudarcom bűnét,
eltöröljem mindörökre:

hogyan nem tudtam senkit megtartani,
ki az életnek megtartott engem,
a remény fűvét nem leltem sehhol,
hangszerből faragott koporsó lettem –

a dermedt ürességben gyertyát
éget a bor, a holdarcú vers – hárman,
csalóka fényünknel raboskodom,
a teremtés ízével számban...

tán észre sem veszel, ha erre jársz,
oly árnyékba borít halálom,
gyűjtsd föl az örömet bennem,
a kapcsolót én nem találok.

A Bernhard-kályha

„Soha senki nem talált ki semmit, és nem is fog.” – idézi Thomas Bernhardot Németh Gábor *A huron tó* című könyvének egyik mottójaként. De ez a mondat Kukorelly Endre szinte bármelyik könyvében szerepelhetne. Furcsa, hogy az egyre terjedelmesebb Kukorelly-recepcióban alig említik Thomas Bernhardot, holott talán az ő művei hatottak a leginkább rá (ahogy Németh Gábor írásmódjára is, de e hatás finom különbözőségét bonyolult lenne itt szétszálalni!). Talán azért is maradt a „Bernhard-kályha” észrevétlen, mert Kukorelly számára nem a nagy osztrák ún. írói világlátása a fontos, sem a nyelvi szerkezetei, azaz „emeletes” körmondatai vagy ismétlő fokozásai – nem, mert ezek annyira egyedi lelemények, hogy bármiféle átvétel szinte automatikus utánzásához vezet még a legjobbknál is. Hanem... mi is?

Alighanem a Thomas Bernhard-i *irodalom-ellenesség* a meghatározó a prózaíró Kukorellynek, miközben pontosan tisztában van azzal, hogy maga is irodalmat művel. Sőt, nemcsak művel, hanem termel! De ezt a „termelés”-t akarja leleplezni és fölfüggeszteni írásaiban, vagyis ezért gyanakszik

FARKAS WELLMANN ÉVA

Szerencsejáték, túl a nyáron

Hogy mint esett, hogy feldobtam az érmét,
habár a távlat olykor újraírja,
bizonyítnám, ha lenne tétje és mért,
elmondanám, s tudnád, mi volt a nyitja;
nem értelmeznéd értő-furcsa keggel,
s bizonyítnám, ha lenne tétje és mért
egy menettérti személyvonatjeggyel,

hogyan így történt: csak nyárnak volt a vége;
egy rosszulétnyt tartott amaz óra,
megkérdeznéd, nemrég volt, avagy rég-e,
s miért, hogy nem bírhattam végre szóra,
szerepelt-e még bárki más a tervben?
Megkérdeznéd, nemrég volt, avagy rég-e...
(Rutinból nyertem, mint a solitairben.)

A működési elv az ötven-ötven;
arány, mit dzsókerként ne nézz, de láss át,
visszaszámolt időt vagy tért a ködben,
vagy mindnek égen túli, torz imázsát;
– tudnád netán, e kártya-tét mit ér meg? –
visszaszámolt időt vagy tért a ködben,
vagy lassabb járását a kósza vérnek?

S adá az Úr a vér rendes folyását.

folyton az irodalomra. Az irodalomra mint üzemre, álmogyára vagy szépségiparra. Arra az irodalomra, amelyik rendre kitalál valamit, majd szépen kikerekíti a dolgokat. Elmeséli, kíméletlenül végigmondja vagy – dúdolja, ha törik, ha szakad. Nos, Kukorelly mindezt kihagyja. Mivel írásaiban – ebben az értelemben – semmit sem akar kitalálni és/vagy kikerekíteni, ezért utasítja el radikálisan a fikciót, mint az irodalmi formák által ránk kényszerített kitalációt, szép és hazug mesét. Ennek az irodalmiasságnak ront neki, ezt vizsgálja fölül és helyezi át egy másik térbe a Kukorelly-szöveg. És ehhez az irodalmi nyelvhez képest „rontja el” mondatait, iktatja be a hibákat, a stílustöréseket és a beszélt nyelv roncolt szerkezeteit. Hogy e radikális és kínzó processzus által visszanyerjen valamit, amit élő nyelvnek szokás nevezni. Vagy irodalomnak – sajnos vagy nem. Ám ezt az olvasó döntheti el, mert ez csak és kizárólag az ő szíve joga. „És mindez, így Kukorelly, a ♥-en alapszik, a ♥ pedig egy jókora, kövér bálnán alapszik.”

MÉSZÁROS SÁNDOR

CSAPLÁR VILMOS

Napsütés, Vas, Pilinszky

1970 szeptemberében barátnőmmel kiszálltunk egy autóból, amely stopposként elvitt bennünket a keszhelyi út Szigliget-Badacsonytördemic elágazásáig.

És ezután következett a csoda.

Csak számomra, mert a barátnőm már járt Szigligeten. Én huszonhárom évet elvesztegettem anélkül, hogy eljöttem volna ide. A nyaraimat holmi Balatonszéplakon, Balatonföldváron töltöttem.

Gyalogoltunk az úton, szedtük a szilvát a fákról, és egy-csapásra (bár én ezt akkor még nem tudtam) megszűntem délipartlakó lenni.

Létezik ilyen hely Magyarországon?

Amit ekkor éreztem, azt soha máskor, soha többet nem voltam képes újra érezni.

A szilva íze sem volt soha többé olyan finom.

Az igazán jó tulajdonképpen át sem élhető, nemhogy földézhető lenne!

Az a része, amely kellemes, vagy nagyon kellemes, az igen, arra lehet szavakkal emlékezni.

Például a szép kastélyra, ahová látogatóba jöttünk Munkácsi Miklós barátomhoz.

Akkor még megvolt az Alkotóház saját strandja. Oda is kimentünk. Meleg idő lehetett, fűrdtünk is. Karola néni (Isten nyugosztalja Szigligetnek ezt a nyughatatlan egykori lakóját, akit minden alkotóházi író inkább előbb, mint utóbb megismer!) házában aludtunk. Az udvarán reggeliztünk.

(Hihetetlen, de itt jöttem rá, hogy milyen jó udvaron reggelizni.)

Ez volt egyrészt.

Másrészt meg többször is visszatértem a következő években, nem látogatóba, hanem beutalt íróként, de nem voltam képes írni. Pedig budapesti zilált lakásviszonyaim miatt én, a zajokra igen érzékeny idegzetű fiatalember, valósággal vágytam rá, hogy itt dolgozzam. Mégse ment. Máig találgatom, hogy miért nem. Az, hogy karnyújtásnyira tőlem mindenféle híres írók (Vas István, Pilinszky János) ültek, ettek, mászkáltak, valószínűleg nagyon feszélyezett. Hallottam a szobákból kiszűrődő írógép-

kattogást, és megbénultam. Mintha minden leütött betűjük előlem vette volna el a betűt. Ott, ahol ők írták le a szót, nekem nem maradt.

Kimenekültem a szabadba. Bejártam a parkot, keresztül-kasul vágtattam a környékbeli hegyeken-völgyeken, elsétáltam az átépülő Tapolcára, ahol szemügyre vettem az árkokat, vízvezeték csöveket, gázcsöveket, az éppen lefektetett csatornákat, a félig lebontott házakat, és többször elgalyagoltam Keszhelyre is.

Iszonyúan kifárasztottam magam, a lágyékhajlatomban (miközben Vas István, Pilinszky János és a többiek írtak), átmennetileg sérvre utaló duzzanatok keletkeztek.

Talán az lehetett a másik ok, hogy ilyen gyönyörű helyen én képtelen voltam írni. Akkor.

Ez az az idő volt, amikor ha napfényről írtam, elsötétítettem a szobám ablakait, fölkapcsoltam a lámpát. Így aztán fölragyoghatott a napfény. A papíron.

Szerencsére vagy nem szerencsére, elmúlt ez az idő. Is.

Az idő(k) szokása.

Hosszú évek óta annak rendje és módja szerint már „dolgozom” Szigligeten. (Azon kívül, hogy a gyerekeimmel nyaralok.) Fújhat a szél, zuhoghat az eső, szélről és esőről írok, ha kell.

Besüthet a nap is a szobámba.

Igaz, Vas István, Pilinszky János már nem ütik a billentyűket. Egyszer majd én se fogom.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A szerelem illata

– Szonettkoszorú –

1.	Halkan mondom, s ha te is fogadod, A nyári éjnek tűzből szállt sugarát, Régvolt képek illatgőze messze száll, Csobban az emlékek evezője ott					
	Az éteri térben, ahol a világ Gondja karon fog, s mesékbe illőn Megtotoz az útonálló gond, trillák Sejtelmes foszlánya áthallik a köd	5.	Mit ember emberrel másként nem tehet, Csak a kín, az összezúzott szerelem.		12.	
	Puha falán, gúzsba kötött gondolat, Vergődik a mocorgó dombok alatt, Fehér húsát kínálja, hadi sarcot,	Most is az vagyok, ki szeretni ígér, Ki a fákat érted rügybe imádja, Mint kinek az igézet a hatálya, Unos-untalan a mába visszatér.	Sodorj magadba, mint váratlan dallamot, Mint ki imádni magába szoktatott, S onnan végképp, semmiképp nem ereszt.		Szedem magamra a hóbelevancot, Hogy még gyorsan, idejében kiérjek, Hol képzelődés lassú tűzén hamvadsz, Hol patak vize mossa el az arcod.	
	A meglepetésből kibontott vágyat, Mít eddig még soha nem próbált ki agyam, Szerellemmel szeretni, hát itt vagyok.	Az áhitat fakó tükre állít most Is pajzán léteimből katedrális, Félelmet, melyből a bizalom kimos Minden ármányt és minden obsitot.	Látnom holnapom, a hajnalt felkapom, S most én állok előtted ijedten, Én vagyok ez a váratlan idegen.		Valóságból valóságba ébredek, Búcsút intenek válladon a hegyek, S mindenre csak érted emlékezem.	
2.	Szerellemmel szeretni, hát itt vagyok, Körülöttem fényben úszó ablakok, Árny rejti tested maréknyi vonalát, Egy röpke ábránd szövi pókhálóját.	Mellém állsz és én melléd állok, látom, Az úr résnyi, cafatokban a csók már, S képzelődni volt csókokon úgy fáj.	9.	Én vagyok ez a váratlan idegen, Koppannak eléd égből a mennykövek, Mossa az eső érzéki jelmezed, Titkomat vallatod éj-nap kedvesem.	13.	Szavaidat visszhangozzák az egek. Úgy tűnik, mintha nagyon távol lennél, S magamból mindent magaddal vittél, Itt hagyta, mint madárfészket, üresen.
	A fénynek szövetségben csillogó ér, Görgeti, viszi, sodorja az igét, Lángtaraja zöldfejű bérceket ér Füstlavinát ígér, félelem-gomolyt.	Veszélyben a múlt színes kelengyéje, Inkább nézz rám, és én leszek cserébe Ki átfog, tüzes inda derekadon.	Nem találd fortélyát őz-szememnek, Feldúlt keblemnek bős haragját sem, Melyben a selymes tavasz mártózott meg, Miközben én rád gondoltam, szüntelen.		Legyek örök rögeszméd: tömény élet. A fény éles kése ne szegje meg kedved, Még lehet minden, ami lehetetlen, Szerelmet adj, ne lassan ölj mérget,	
	Megemészt a roppant tűz idebent. Amíg a rossz hűsevő növényt növeszt, A jónak erdeiben fohászokodom,	6.	Ki átfog, tüzes inda derekadon, A sóhajoknak felajzott pribékje, A bűn, vétkek rabszolgája, cselédje, Kit nem oldoznak fel az ős-angyalok.	Mind kiitta belőlem a nedveket, A féltékenység malma örölte meg A mondatot: Mondd, mi leszek nélküled?		Küldj jelet képzeletem éterébe! Míg víziót vízióra cserélek, Benned térdepel törékeny reményem,
	Érted, hogy a pillanat ne vigyen el, Én legyek az örök meglepetésed, És szerelemhegyek póre válladon.	Nem ámítalak mással, csak magammal. Hatalmas terheket cipelek érted. Világodat világgommal elérem. Jöjj velem, én már csak téged akarlak.	Mit válaszoltál volna kedves, erre, Erős szárnyaim, kezem kitekerve, Korbácsodnak csápjai szívemen.		És nem kérek tőled semmit cserébe. Meglásd, ha itt hagysz, jövök érted, Elviszem magamban a hűségedet.	
3.	És szerelemhegyek póre válladon. Képzeld, de a nászt újra írja, A reggel kirakatába ragasztja, Ajkaidon nyújtózkodó mosolyod.	Köröttem májuszfák fehér rügye ég, Alatta ajándék a rét, képelem, Hogy a rétre velem együtt érkezel,	10.	Korbácsodnak csápjai szívemen, Peremén parázsló rózsák, reggelek. A pillanat: hamuból kelt füstegér, Zizzenő ruhádon fodor-költemény.	14.	Elviszem magamban a hűségedet, Verjenek meg érte, kövezenek meg, Kiállom büntetésed, minden próbát, Hozd vissza szerelmünk reneszánszát.
	Útra éledsz, mint szemérmes szél elől Ki gyorsan eloson, s parfümöt old A magára maradt éjszakában, volt Nyaraktól és volt telektől elköszön.	S az ünneplők, a nász éltet téged, Abban a hullámzó gyönyörben, engem, Ki nyelved lángján újra s újra elég.	Holnap is így lesz, szerkesztik a percek A folytatást, hétkarátos akarát Szeszélyeink aranymezején arat. A magok között boldog bogár serceg.		Jöjjön vissza az ellant pillanat, Fénylő mosolyod teremtsen új rítust, Legyek újból melletted, ha elpirulsz, Föláldoznám érted diadalomat.	
	Harang virága kondul ismét messze, A gyönyör hangján megint figyelmeztet. Bejárt tájaid bejárja örömöm,	Ki nyelved lángján újra s újra elég, Mily indulat, mily győtrelem készített, Hogy itt maradtam, ennyire védtelen. Irdatlan felhőket kaszabol a szél.	Még ne menj el, még egyszer kell a tested, Idézd ide újra a régi estet. Az óra mutatója nem szalad tovább.		És még többet ennél, ha megint kérnéd, S mellemen, ölemben újra égnél, Ha észrevétlen átfogna két karod.	
	Amihez érsz, ahhoz van igazán közöm. Párna-pára illatozó ormokon, Hegyeid terhét önként felvállalom.	Márvány a melled, és hideg és merev, Rőt alkony száll a terasz pázsitjára, S távol megszólal egy szonatina, Forró homok izzítja a testemet.	A mindenség áll ilyen döbbenetben, Mint ahogyan állok most is előtted, Kiben sereglük, képzelt ezernyi vágy.		Még áhítozom rád, ismerős szűkség Bontja a szirmait, leülök melléd, Halkan mondom, s ha te is fogadod.	
4.	Hegyeid terhét önként felvállalom. S viszem magammal a kedved, Járható utakat keresek benned, Ahol közrefog létednek tengere.	Csak képzelek, vagy a vérem rostokol, Mint kék lagúnában a ragadozó Halak, ha az ízes prédát vadászó	11.	Kiben sereglük, képzelt ezernyi vágy, Jövőt kutat, múltat verem, készíti Az újabb harcteret, magát kérdezi, Hogy vajon mindenütt, ott is rád talál?	15.	Halkan mondom, s ha te is fogadod Szerellemmel szeretni, hát itt vagyok, És szerelemhegyek póre válladon, Hegyeid terhét önként felvállalom.
	Gyanú árnya a trójai falovon. Seregek állnak fel szemben egymással, Viszik a szellők a lengő zászlóval A hírt, melyet a szemedben olvasok.	Merev tekintetüket, mint színészek mímelik, Úgy várok rád, s szomjazó ajkam is, Tömény csókban, vérerekben fuldokol.	Felfedi kudarcaink a fehér ágy, S erről nem beszél az ember, ha nem Muszáj. Ó, néha az is lehetetlen, Hogy kiegyezzen ajkaiddal a szám.		Most is az vagyok: ki szeretni ígér, Ki átfog, tüzes inda derekadon, Ki nyelved lángján újra s újra elég, Tömény csókban, vérerekben fuldokol.	
	A csatából a győzelem lángja tűz- Viharok kavalkádja bűnbe űz, S hullámzó tested ráncaiba ér.	Tömény csókban, vérerekben fuldokol A mindenség, s én nem veszem zokon, Hogy szusszal nem bírod tovább, osztozol A mérgen velem, mintha jó rokonom.	Minden puha, képlékeny, bársonyos és lágy, A kék délutánba oldódott dallam, S hullámzó hangod megsimogatnak.		Én vagyok ez a váratlan idegen, Korbácsodnak csápjai a szívemen, Kiben sereglük, képzelt ezernyi vágy,	
	Még nem adom meg magam, még nem győztél, Ki benned forgatja éles életét, Most is az vagyok, ki szeretni ígér.	Vigyél magaddal, és kedved szerint tedd Velem, mit művelni kész a képzelet,	Té alszol, vagy csak az alvást mímeled, És elnyújtózom tebenned én is, lám, Kiben reménnyel alszik el a homály.		Kiben reménnyel alszik a homály. Szavaidat visszhangozzák az egek, Elviszem magamban a hűségedet.	

Ott áll ma is a helyén. Két óriási hársfa lombja takarja, de jól látszik így is a balkon üvegfa, a jégverem a konyha ablaka alatt. Előtte a dísznövényeket már fojtogatja a gaz. A tisztafa körül, vad csomókban, lila orgona.

Az ösvény most is keresztülvág az udvaron. A *szolgalom* hosszabb életű, mint az ingatlanok. Néha még most is áthajt rajta egy limuzin. Áthajt, és megáll.

– Kié a ház? – kérdezik. Vagy: eladó ez a rom?

A szomszédok kijönnek, várnak. Mert a bokrok mögött apró, barátságos házak sorakoznak. Konyhakertek, muskátlis ablakok.

– Nem eladó! – kiabálják az öregek. Visszajönnek a tulajdonosok!

Ők még emlékeznek rá, hogy mi van túl a falakon. Égigérő mennyezet, magyarázzák. Az ajtókat duplaszárnyúak. A konyha a legkülönösebb az egészben: egyetlen óriási szála, a tűzhely pedig nyitott. Szeitz úr furcsa ember.

– De jóléki teremtés! – teszik hozzá az asszonyok.

A háború végén kijött a hegyre a fiával. Körüljárták a telket, eltakarították a romokat. Ricsi már akkora volt, mint az apja. Ő adogatta fel az építésnek az anyagot.

Mert hát igen, nekiláttak. Egyiket a másik után, helyrefozták a házakat. A tetővel kezdték, a tetőszerkezet volt a legfontosabb. Mire kivirágoztak az orgonák, a belövéseknek nyomuk sem maradt.

Egyszer feljött a két asszony is utánuk. A Szeitz úr felesége, és a nagylány, a Baba. Körbejárták ők is, megölelték, megcsókolták az asszonyokat. Azután elmúlt ez a nyár, és Szeitzék nem jöttek vissza. Akkoriban volt, hogy elvették a házakat.

Az övékét is lelakoltta valami hatósági közeg. De a Szeitz-villa lakatlan maradt. Állt tovább magában, *mint egy oltár*. Némán, komolyan.

A két hársfa már teljesen eltakarja az égig érő, fekete ablakokat. Tavasszal felkapja, szétviszi a szél a hársfaillatot. A gyerekek létrát hoznak, leszedik a virágot. Bronzvörös tea lesz belőle, kiterítik, megszárazítják a napon.

*

Az asszonyt még látták, amikor hazaengedték a hadifoglyokat. Állt és nézte a házat.

FERDINANDY GYÖRGY

A Szeitz-villa nem eladó

– Visszajövünk, drágáim! – ígérte.

A kontya kibomlott, ott, a lelakatolt kapuban. Sláfrokban, mesélték róla. Később kijöttek érte a mentők. Lefejtették az ujjait a rácsról. Aki látta, lesütötte a szemét és hallgatott.

Azokban az időkben megindult a föld. Aki tehette, összecsomagolt. Az apró konyhakertekben nem maradt csak az, aki mozdulni se tudott.

A Szeitz-villa ablaka betört, a bozót már teljesen elfedi a bejáratot. A *szolgalmi úton* nem jár csak a postás. Nyomja a pedált, fűtőrészik. Keresztülkarikázik az udvaron.

Időről-időre a szomszédok kapnak egy nagy, barna csomagot. Tengerentúlról küldi valami ismeretlen. Név nincsen a csomagon.

Elmúlt már egy emberöltő is a háború óta.

A szomszédok – egyik a másik után – eladogatják a házaikat. Életjáradékért, úgy, hogy az ember nem is veszi észre: amíg él, benne marad. A Szeitz-villa teteje beomlott. Száraz ág szakadt rá, és a tartógerenda megroggyant a súlya alatt.

– Meg kellene javítani! – mondogatják. De senki se meri leverni az ajtóról a lakatot.

És akkor, váratlanul és hihetetlenül, megnyílnak a határok. A hegyen is megmozdul a föld, az ingatlanirodák házhelyet keresnek, gépkocsik hajtanak keresztül az udvaron.

– Kié a villa? – kérdezik. Vagy: eladó ez a rom?

– Nem eladó! – kiabálják az öregek. Visszajönnek a tulajdonosok!

Hát az, hogy visszajönnek, nem olyan biztos. Az építész fél tudóval engedték szabadon. Valaki azt hallotta róla, hogy fekvő beteg. Különben feljött volna a hegyre! Nem hagyta volna összerogyni a házat.

*

Hajnaltól pedig ismét nagy, fekete limuzinok fékeznek az udvaron. Vidám társaságok állják körül őket, a sofőrök a házra irányítják a reflektorokat. Hát ez az? – kérdezik, és nagyokat nevetnek.

Azután elprűszkölnek a sötétben, és Ricsi egyedül marad. Körüljárja a romokat. A kertibútort keresi, a placcot, ahol a szalonnát sütötték. De a placcot behálózta a növényzet, a tűzhelyet felverte a gyom. Hátralátott a gyümölcsös. Szeitz úr barackosa. A nyulak és a mókások.

Onnan fentről, a balkon üveglakából, a völgyre nyílt a kilátás. A városra, ahonnan délben a harangszó és hajnalban a pára száll fel. Meg egész nap, az énekes madarak.

Ez itt Szeitzné. All a konyha előtt, fekete kendővel a vállán. Telen itt etették a madarakat. Rigói voltak, feketerigók. Egyik-másik talán még ma is itt van. Jó lenne tudni, melyik az.

Az anyja sírását hallja, pedig csak a szél, ott a kapuban. Visszajövünk, drágáim! – ígéri. Vagy csak a férje után integet? Feller úr tanulócsója megáll a kertkapuban. Az építész beül, az oktató az indexet magyarázza. A duda fekete gumilabda, ki kell nyúlni utána az ablakon.

Sosem tanult meg vezetni az öreg! – Ricsi mosolyog. Gyalog megy tovább, arra, amerre az ösvény. Kinyitja az ól ajtaját, de csak egy vén, szakállas kecskét enged szabadon.

Nemsokára felkel a nap. Megmozdul a pára, a kéményből cérnávékony füst száll. A völgyben kiált a kakas.

Elment, nem jön vissza ő sem soha többé. Valaki – mondják – megvette a házat. Kifizette, de nem verte le az ajtóról a lakatot.

Mindezt Szeitz kisasszony mesélte el az unokahúgomnak, aki beteglátogató. A Babi néni. Tőle tudom, hogy Ricsi visszament a tengerentúlra. Nem tudta tovább nézni, megváltoztatni pedig nem akarta a romokat.

A ház ott áll a helyén. Két hársfa lombja takarja, előtte a tisztafát már megfojtotta a gaz. Néha még most is megáll egy-egy limuzin az udvaron:

– Kié? – kérdezik. Vagy: eladó ez a rom?

– Nem eladó! – feleli a visszhang. A tulajdonosok...

Azután újra csend. A Szeitz-villa magára marad.

NAGYÁLMOS ILDIKÓ

Mi lenne jobb?!

Mint ujjbegyből a vér,
kibuggyansz lelkemből
vörösen.

Lassan szívárogsz, észrevétlen,
csak a piros pöttyök mutatják:

ott vagy,

kijöttél,

egészen mégsem.

Lüktetsz bennem.

Ott. A véredekben.

Nem tudom, mi lenne jobb?!

Ha begyógyulnál, vagy ha

kifolynál egészen?!

Mind a ketten

Itt ülök, felállni semmi kedvem!

Hogy mit érzek? Semmit. Az életem

s minden, amivé egyszerre lettem,

magamtól bátran kibérelhetem.

S lakhatok bennem, berendezhetném

olcsó kis lusta lakosztályomat,

s téged is szépen odaképzelnék:

lakhatnál bennem, míg véres alkonyat

ülné meg szobámat s mind a ketten,

bacchanáliában, szeretetben,

megölnénk egymást.

Felcserélt szerepben.

Még mindig itt. S még mindig egymagamban.

Nyújtózkodj bennem százezer alakban.

Legyél hős vagy bármi, legyél tűz, mi éget.

Szorozz be, ossz el, beszélj hozzám, kérlek!

Állapot

Félek magamban megtalálni

mindent mi te vagy, mi én vagyok,

hogy mondjam el, míg velem hálunk

ördögök, szürke angyalok,

hogy te vagy a tavasz,

minden, mi élet,

te vagy a gyönyör, vágy, öröm...

minden te vagy, a nyár, az ősz is,

magamból beléd költözöm.

Félek kutatni benn, a létben

valami újszerű anyag fogan,

nem ismerem, idegen tőlem,

téged kereslek, téged, uram.

Míg odakint sűrű cseppekben esik,

idebent farkasok, s disznók hada,

űznek messzire, féltő karodba,

téged keresni, benned magam.

Félek tőled messzire lenni,

hol bántanak, s én nem bánthatok,

gondolatban gyakran hozzád szököm.

Szükségszerű az állapot.

KIRÁLY FARKAS

karibi klip – az utolsó beszéd

(egy sokol rádió hallgatva)

..... takarom .....
... haragom .....
..... az aki ....
... hazafi .....
... robogott .....
..... lobogót .....
..... szele fűjt .
.... belebújt .....

..... az eszem
... leteszem .....
..... deci ám
a cián .....
..... lenyelem ..
... megnyerem ....
..... ezt a rút
háborút .....

karibi klipek

revolúció
hajnalban mikor a parton
az álarcosbálnak vége
megmutatom az arcom
ha akad aki megnézzé

leleplezem a képet
most hogy vége a bálnak
s pihennek mind a népek
nem isznak nem zabálnak

itt van hideg kezemben
minden háború s béke
átmosva vízben vérben
életem összes éke...

(kiáltások, különféle zajok,
fekete símaszkosok
özönlenek mindenfelől...)

helyszínelés

igen tudhatta előre azt hiszem
behunyom szemeim és látni véletem
amint a sötétben kifelé araszol
zsebéből kihull egy ismeretlen érem

s kőhöz csapódik. megfordul nem szól
a másik ébred és figyel persze
villámlik benne millió színapszis
csak lépésnyire van tőle a fejsze...

lefújom a port a levélről s olvasom:
tied a spájzban a narancs banán
a hajnali vonattal jön az özőnvíz
van a padlason egy gyors katamarán

amnécIA

érzed ezt
lóporszag
most épp a
kikötőt lövik

emberek emlékek
zsúfolódnak a hajókon
pakolja mindenki
boldogabb éveit

hajók törnek ki
messze vitorláznak
a tengerbe esik
egy-egy csomag
néhány tengerész

ez izgalmas
szerintem
maradjunk még
várjuk ki a végét

az igazság az
hogy elfelejtettem
melyik sereghez
tartozom

MAKKAI ÁDÁM

Az emberi test szörnyűséges megvénüléséről és trágyává omlásának
eredendő bűnösségünk okozta elkerülhetetlenségéről

(avagy F.Á. Bsz. Mh.) (a rövidítés megfejtése lejjebb)

(pőre szonettek)

I.

Huszonéveske valék. Az ötvenhatos Októberi Forradalom még ott dörömböle ifjonti bőrömnek alatta. Gyermeteg nejemmel, ki alig rúgta volt be a tizenkilencet, Boston városában vidorkodánk. Még állást is adtanak az *Ritz Carlton* szálloda nagy konyhájában, mint

pincér tanoncnak, nyolcvankilenc centekért *per horam*, ami akkortájt tetszetős összegecske vala. Akadt ott szerecsen, ferde szemű japán, koreai, olasz, egy pár yankee, és egy francia. Ő volt a Cukrászat Nagymestere. „*Est-ce que tu parles français?*” – kérde

egy szép napon. „*Un peu...*” – nyögdősém. Föl is derüle az franciának ábrázattya, s életkorom felől faggata. Mikor bevallám a huszonegyet, elhencegé, hogy ő már ötven. „*Az még nem kor...*” – bölcsködém

dőre fejjel, mire ő: „*No majd rájössz, mon vieux, mi az, hogy «öregség»...*” „*Nos?*” „*Voilà: mikor beleid sikeres kiürítése több gyönyört nyújt egy lehangolt hegedűversenyénél két asszonyi comb orgonasípjai között.*”

II.

Mozogni? Ugyan minek? Mozogni egyszerű. Minden mozog. A hulla ezerszerte bölcsőbb: ő nem mozog. Illetve ez sem igaz, mert a sokféle nyű, mely a halottnak belsejét nyuvasztja, csakugyan valóst tüsténkedik. A *hatha yoga* pozíciói közül a hulla-póz a legméltóbb az

emberi állapothoz. Próbálj nem lélegzeni és leállítani a szívverésedet, hogy csak egyet dobbanjon percenként. Aztán állj fejre és úgy tedd a csülkeidet a rendkívül nehéz lótusz-csavarba. Nyolcvanéves korában az apám negyven percig bírta a szoba közepén távol a faltól és a kezét

sem használta a művelethez. Így kéne meghalni: fejen állva a szoba kellős közepén. Nem azért, mert nem megy tovább a hajó, hanem mert *én akarok kiszállni* ebből a meglékelt dereglyéből. Még jobb lenne

üres belekkel, tiszteletből a Szellemi Lények felé, akkor is ha várának a túldalod, s akkor is, ha kutya se jár arra. Íme hátralevő élet-programom: *Fejre álllok, beszarok, meghalok.*

III.

Lüktetés a hüvelykujjamban. Villanyütésszerű fájdalom a bal bokámtól fel a bal vállamig. Jobb csípőmben meg-megránduló görcs. Mindkét csuklómban merevség, melyet zsigongó rángás vált fel. Most egy percre abbamarad. Jaj de jó! Nem elbizni magad: kezdődik újra.

Hovatovább nyakmerevedéssel bővül – szép ez a szinte szimfonikus variáció sorozat, így nem lehet elunni a meglepetések sorozatát: gyerünk *az önakasztóba!* Tizenkét kiló víz egy plastik zsákban heveder és csiga útján húzza felfelé a fejemet. Ha megpróbálnék szólni

egyetlen szót is, nem sikerülne, mert az állkapcsom mozdíthatatlanul összeszorul a tizenkét kiló víz súlyától. Szól a telefon. Hogy vegyem fel? Bal kézzel meghúrom a zsinórt, ettől a víz súlya lemeget hat kilóra,

s nagy nehezen ki tudok nyögni pár szót. „*You sound funny, Sir*” – mondja egy diáklány, aki vizsgahalasztást kér, mert holnap megy férjhez egy afgán férfiúhoz, s emiatt át kell tértie a muzulmán hitre.

IV.

Mindebben a *muzulmán hitre való áttérés* a poén. A leányzó, aki megzavar az önakasztás örvendetes cselekedetében, szőke, kék szemű, svéd származék, szülei evangélikusnak nevelték. De jött az ellenállhatatlan szerelem és Abdul Hasszán megkérte a kezét. Hát

most akkor Mr. Abdul Hasszánból legyen amerikai evangélikus, avagy Ms. Kathleen Engströmből legyen burnuszos muzulmán, Chicagóban, 2001 vége felé, mikor majdnem mindenki a világ végét várja, jóllehet ezt elnevetgélve maga-magának sem vallja be? Győzött a patriarkális

szellem, és a leányzó tért át muzulmánra. Azonnal harminc évet öregedett. Engedélyeztem a vizsgahalasztást és tovább akasztottam magam. Erre megint megszólal az átkozott telefon. Ezúttal a vőlegény,

aki szintén diákom, hogy beszéljem rá Kathleen Engströmöt: vegye komolyan az áttérést és egész arcát takarja el, csak a szeméinek engedjen két lukat a fátylon át. Bágyadtan megígérem.

V.

Alig telik el a következő szemeszter, Abdul és Kathleen válnak. Újabb vizsgahalasztás kell. Boldogan megadom. Mindenki kicsit halottabb e romantikus folyamat sodrában. Kiderül a komplikáció: Kathleen várandós. „*Megszüli?*” – kérde a lehető legobjektívabban

hangon. „*Természetesen!*” – feleli hév lendülettel. „*Azért hívom a tanár urat, hogy elvállalná-e a keresztapaságot?*” „*Rendkívül megtisztelő*” – mondom, „*de ehhez én már túl öreg vagyok, és különben sem tudom, most akkor milyen vallású lesz a gyermek.*”

„*Ez ne legyen gond*” – így ő – „*három lehetőség van: egy, örökbe adom, kettő: megfojtom, három: becsületes ateistát nevelek belőle.*” „*Akkor minek a keresztapaság?*” – kérde közönyt színlelve,

miközben ujjam a telefongombokon, hogy hívjam a dékáni iroda egészségügyi osztályát. „*Just in case...*” – dalolja negédesen, „*tegnap azt álmodtam, hogy a tanár úr megerőszkolt és ön az apja.*”

VI. (Záró szonett, rímbe)

Jössz hát a piros magassarkúban
– „stiletto”-léptek ringatják kebleid –
„micsoda mítoszi éjjel lesz ez itt!”
szatyrodiban tiltott mámor-áru van.

Felajzva várom esténk kezdetét,
s míg képzeletben visszavedlem ifjú
titáná – vagyok kackiásan hiú,
nadrágot-inget szórok szertesztét.

A lakás majdnem minden zúga megtelt –
lehántolt lényem omladékein
régmúlt időt vonaglik még a kín:

egyszerre vagyok üres, s dugig eltelt –
te elterülsz – szent felemás titok –
s kitért öledbe beleásítok.

Persze, elvileg földadhatnék egy klasszikus társkereső hirdetést is, de hát úgy nem valószínű, hogy elolvasnád. Így meg? Ugye? Több helyem van, fizetni se kell érte, illetve dehogynem, csak épp nem nekem, hanem nekem. Érted. Na, akkor találkozunk, mmm... (várjál, át kell gondolnom a nyomdai átfutást), mondjuk április 2-án délután 3-kor, ööö... Írók Boltja jó?

De miről ismerjük fel egymást? – jutott eszébe (a lánynak) a második bekezdés eleje, amint belépett az ajtón, és szinte körül sem nézve vett egy kosarat, és azonnal a folyóirat-polcot kezdte vizslatni. Azt már az utcáról látta, a kirakaton keresztül, noha nem nézett oda, hogy ül az asztalnál valaki, és ha most a polc jobb szélén levő folyóiratokat vizslatja, a látómező jobb szélén szintúgy látható, hogy valóban ül ott valaki.

És ha valaki más ülne ott, aki nemhogy nem írta, de nem is olvasta e sorokat? Három előtt pár perccel odamegy, és azt mondja, elnézést, uram (lányok), lenne (lennének) olyan kedves(ek) átfáradni a szomszéd asztalhoz, mert ide beszéltem meg egy randit a szerelmemmel? Vagy hagyja, hogy odailjek egy véletlenül éppen ott ülő pasihoz? Vagy éppen nem véletlenül, hanem mert ő is olvasta a „novellát”? Viszont nem ő írta? Vagy létezik az, hogy felad egy társkeresőt, úgymond, poénból? Elhív és nem jön el a találkára?

Igy tanakodott magában a lány (vagyis te), amikor egyszer csak észrevette, hogy valóságos szereplője egy valóságos történetnek, és simán elindult a kávézóresz belső sarkában levő asztalhoz, noha történetesen ült már ott valaki, egy szemérmes fiatalember, aki, látván a lány bizonytalankodó közeledését, kedves mosollyal biztatta: ülj csak le, és miközben te tényleg leülsz, hisz olvastad ezt az írást, így szól hozzád:

– Szia, engem keresel, én vagyok az a srác, akinek irodalmi fikció leplébe burkolt társkereső hirdetését olvastad. Nagyon örülök, hogy sikerült összehozni ezt a találkát. Bocs, hogy ilyen bonyolult voltam, de be kell látnod... Nade ezt már leírtam, nem ismétlem el. Kérsz egy kávét? Csak nem lehet cigizni. Nem is kell, rossz szokás... Persze kávéhoz...

Most pedig félbeszakítom magam, és amint az ímént ígértem, leírom neked, hogy mit nem ismételt el a srác, és akármilyen tanítottak neked irodalomórán, itt most a szerző azonos önmagával, vagyis a sráccal (velem), van... szerecsém bemutatkozni, szia, én vagyok az, aki azt nem ismételt el az ő Kedves³ Szerelmének, hogy ténylegesen hol is vagyunk, mikor, és mit csinálunk, hiszen ez egyfelől rajta is áll, ha te vagy a novella főszereplője, másfelől ha ez az írás egy irodalmi lapban jelenik meg, akkor reménytelenül (-len) mellékszereplők sokasága olvashatja ezeket a sorokat irodalmi műként még ebben a pillanatban is. Meg ebben. A találkahely is nyilván bizonyíték, itt randizott Japán kávéház korában a József Attila meg az Illyésné, meg a Rejtő Jenő, nem csoda, akkor még lehetett cigizni.

Ja, most jut eszembe, nem érek rá akkor. Különben már találkozottunk. Tudom, hogy te egy másik alkalomra emlékszel.

És miért ne lehetne kíváncsi akárki bármire. Miért ne tartózkodhatna bárki, bármikor, akármiért az Írók Boltjában. Te túl sok filmet nézel. Lehet, hogy egy konkrét könyvet keres, vagy egy folyóiratot, és azt mondták neki, itt biztos megtalálja.

Persze, hogy különbözteted meg attól, aki olvasta ezt az írást, ismeri a téridő-koordinátákat, idejön, és úgy tesz, mintha egy éppen idetévedt gyanútlan vásárló lenne, de közben a szeme sarkából figyel, hogy a izé, na, a hogyishívják, a van Ecq Edvárdnak (buzmeg, ezt a nevet is) horgára akadt-e a csaj, akinek abban az édeskés novellában szerelmet vallott, egyáltalán hány csaj jön el, mert persze csaj is lehet ez a szeme sarkából még mindig ezt a szöveget olvasó, és az tényleg lehet, hogy ő tényleg úgy gondolja, hogy ő tényleg nem, igazából nem is azért kukkantott be, de ha már itt van, megnézi, ki a fasz lehet ez, aki van..., aki egy ilyen álnéven, ilyen nagyon konkrétan próbálta nyomni az ígét. Odanézi, hátha tényleg ott ül valaki annál az asztalnál a megadott időpontban.

Tulajdonképpen az is lehetne, hogy most monddok egy helyet bárhol a városban, ott rögtön taxiba ülünk, aztán elhúzzunk. Szerinted

FARKAS ZSOLT

van Ecq Edvárd: Szia, Kedves¹ Szerelmem

„novella” ;-)²

lenne annyira kíváncsi érdeklődő, aki utánunk jönne? Ő is leintene egy taxit, és, mint a nagyon régi fekete-fehér gengszterfilmekben, amikor még mindent stúdióban csináltak, még a napfényt is a stúdióban csinálták, és legalább négy árnyéka volt mindennek, beül, előremutat, és azt mondja a sofőrnek:

– Kövesse azt a taxit.
– Milyen taxit? – kérdezi a taxis.

– Azt aaa – kémlelget körbe kétségbeesetten az irodalmi kékhárisnya vagy (és) kritikus, és zavart arcán látszik: hiába, mert mi az első lehetséges hasonlatnál lekanyarodtunk, elkaptuk a zöld hullámot a Realizálódás útján, aztán rá a Körútra.

– Tudtam előre, hogy a mosolyodat nem fogom tudni leírni – mondja a fiú és lágyan előrehajol és megcsókolja a lány ajkait.

De lehet, hogy nem lágyan (hajol előre), sok múlik a taxis vezetési stílusán, az útkanyarulatokon: lehet, hogy előtte megkapaszkodik a fejámlába felett és az ajtóbehúzó fogantyúba mellette, és úgy.

Vagy.

Vagy és.

Vagy másnap délután 3 felé a fiú és a lány benéztek az Írók Boltjába, hátha tényleg van olyan, aki ennek az Edvárdnak kiadva magát odamegy, és bevállalja ezt a szituációt, hogy esetleg tényleg megjelenik ott egy eszemadta kis pica, és leül oda, és így tovább, nem ismétlem el, hisz olvastad ezt az írást, és a csávó tényleg elismétli:

– Szia, engem keresel, én vagyok az a srác, akinek irodalmi fikció leplébe burkolt társkereső hirdetését olvastad. Nagyon örülök, hogy sikerült összehozni ezt a találkát, sa-többi, nem ismétlem el, tudsz mindent.

– Ne haragudj, nem tudom, miről beszélsz – feleli a lány. – Én csak azt akartam kérdezni, leülhetnek-e ide az asztalhoz a barátommal (-nómmel).

Persze.

Édesem.

Olyan szép vagy.

Édes Egyetlenem, Tisztelt Esküdtsték, a tizennyolc éven aluli és a gyenge idegzetű olvasóink számára sosem volt kétséges, hogy a következő sorok megtekintését az Illem, a Jóízés, a Jóérzés, a Szemérem, az Ártatlanság és valahány istennök és szatírok fenn a derűs Olümposzon szűrőpróba-szerűen ellenőrzik, és ezért...

– ...szép? – kérdezi a lány.

– Mi? – tesz egy kísérletet a srác.

– A csaj, akit nézel itt a szomszéd asztalnál, miközben szerelmet vallasz nekem.

Legyen szőke?

– Szia, jöttél szerepelni a novellában? – fordul hozzá mézes hangon.

Nem, te nem ilyen vagy.

Ő viszont feláll és bemutatkozik.

Neked.

– Szia.

Aztán a sráca (vagyis rám) mutat:

– Ó a nagy ő? – mondja (neked).

És leül.

Nyilván ő se ilyen.

Rámnéz.

– Ne legyünk már a taxiban hármásban?

De akkor én vagyok a taxisofőr.

És akkor Edvárd egy nő? És te vagy az? És tők más a stílusod?

Szóval ott szakítottál félbe, hogy: és ezért..., és úgy folytatam, hogy: és ezért bizonytalanoztam el egy pillanatra a folytatást illetően. Nézhettek?

Már emlékszem.

(De akkor te most a szőke vagy?)

– Figyelsz egyáltalán? – szakítod félbe magad.

– Nagyon is figyellek – válaszolom és kisimítom az arcodból a hajad.

Kivéve, ha rövid.

Ha hátra van fogva.

37 éves vagyok, 77 kg és 177 cm. Aszcendensem Mérleg. Van néhány előnyös szenvedélyem. Gyermekek nem akadály, nekem is van kettő. Kedvelem a zenét, a mozit, a természetet, az utazást, az irodalmat, a sportot. A szabad szerelmet, az őszinte barátságot. Ha? Akkor szia, engem keresel! Végre megtaláltam a felkiáltójelet! Shift 4! Na, szia, várlak!

¹A szerkesztőségbe érkezett kézirat címként a következő olvashatjuk: „Üzenet Neked, Egyetlen/Édes/Kedves Szerelmem”. A három jelzőhöz három nyíl, a következő szöveggel, a Szerző autográf kézírásával: „Zollikám, A három közül valamelyik. Rád bízom, hogy melyiket. Ugyis tudom, persze, melyiket választod. De azért nem kell az ellenkezőjét választani.” Olvasóink engedelmével a szerzői utasítás szerint bátorkodtam eljárni. – A szerk.

²Fényképes leveleket „Más ez a szerelem” jellegre a kiadóba. – A Szerk. ezúton hárítja el a szakértői közreműködést egy esetleges, a szexuális tartalmú hirdetések megtiltó törvények alapján indított jogi eljárásban, mert ez esetben filológusi meggyőződése és az igazsághoz való ragaszkodása összeütközésbe kerülne humanitárius elveivel éppúgy, mint tulajdon-, alkotmány- valamint természetjogi nézeteivel.

³Ugye, ugye, Zollikám? Becsapós dolog megoldani egy rejtvényt, aminek van megfejtése. (A Szerzőnek a korrektúrapéldányra írott lábjegyzete.) – A Szerk. azonban vállalja a rárótt döntés súlyát és a filológiai hűség, valamint a szerzői intenciók tisztelete mellett rázza a lándzsát.

LÁSZLÓFFY CSABA

A magyar költő *

Nézd őt, aki költ s a halál jegyese.

Hogy szikla repedt meg? s a többi mese mind lelki nyavaly(!) – csak a rút, nyomorék,

vagy nagybeteg árny, ha ki veszti eszét és ordít a csendbe magát perelón, megfúl a biedermeieres levegőn.

Ó, félre, ti hadfiak! Ostor a vád:

öldökleni, vágyva vad, ős-iramát

csaták buja bugyrainak. (Kitakart

bősz lárvatetem, te, mi tart meg? – a kart

a csonttöredék, szilánk szuronya!)

S ki tartja meg azt, kinek úr a hona,

és szétarabolt-kaszabolt terein

a Délszaki Tünde-világ csupa kín?

A bécsi keringő, s a meissenai kincs;

bár külhoni készlet – de mégse hamis(!) –

a kényszerek képzeje majd besegít

a holnapi Rémnek, ha nincstelenít

Két háború végzete s bűne között

nem szörny feje sújt le, sem üstökösök,

de örület üldöz, te számkivetett

– ha hív, ha hitetlen –: gyűlöleted!

s a békekötést tagadó, csenevész

kis indulat-átok... A vér elenyész.

Ha volna is elme a férfierényt

s a testbe, ha korbeteg, újra reményt

magába – magából is áldozatul,

de élve lövellnie, hangtalanul(!) –

jaj, akkor is fölfal a félsz, s idegen

kihülve örökre az emberi nem.

Karóba, ki kardba omolva zihál;

fogytán a csodánk, a szem árka sivár.

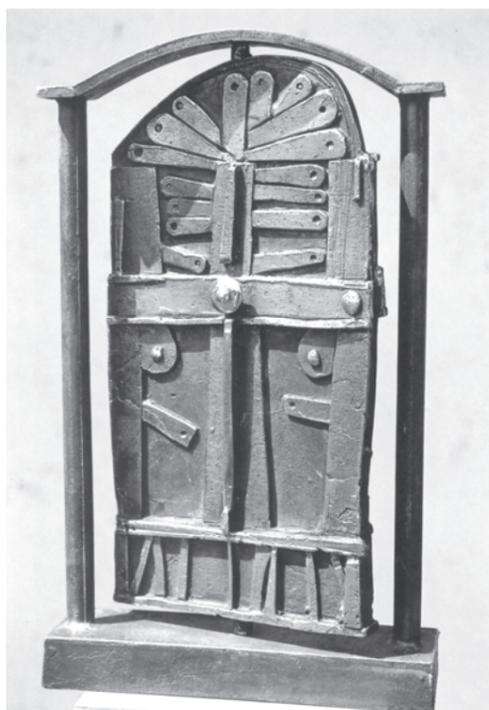
Lám, fújtak a dalnak is, Balga Mihály!

(S a rend ha elülne, de vartyog a száj,

ületlenül – míg le nem áll a viszály.)

2005. április 2.

* Szabó Magdának, aki „poétikai bravúrt” fedezett föl az ifjú Vörösmarty hasonló című „különös” költeményében (1827), amely „csonka – félláb felütésével kezdődő, ugyanazzal befejeződő –, főleg daktilusokkal építkező”, anapsztusba átcsapó ritmusával megelőzte a híres Szeptember végéig; Petőfi később egy szótaggal megnyújtotta a páratlan sorokat.

Belső és külső naplementék

Folytatás az 1. oldalról

– A több mint háromtucatnyi kötetből álló eddigi életművedből nehéz kulcsszavakat kiemelni, de az én olvasatomban mindenképpen közöttük lenne a történelem és a könyv, illetve könyvtár. Részben egymással összefüggésben is, de válasszuk előbb külön a kettőt. Miért kap a te költészetedben, de akár más műnemeidben is kezdetektől olyan nagy szerepet a történelmi érdeklődés, a történelmi emlékezet, a történelem újraélése, újraolvasása? Tudom, hogy a kolozsvári egyetemen tanítottál is kultúrtörténetet 1995–2003 között. És hogyan változott a viszonyod a történelemhez, a történelem értelmezéséhez az elmúlt évtizedek során, kérdezem ezt azért is, mert a legutóbb megjelent, Bársonyok és Borgiák című kötetedből (2000) is számtalan versből idézhetnék ezzel összefüggésben a Történelmi reumáktól a kötetzáró Golyóérte kuglibábokig („Miféle történelem kellett? (...) Miféle történelem kell még?”).

– Valami szomj élt bennem a rend, a sorrend, a kronológia iránt. Hol is kell kezdeni? Mivel nincs recept, valahol ragaszkodnunk kell egy konvencióhoz. Nem biztos, hogy a világ kronológiája ott kezdődik, de megegyeztünk egy bizonyos logikában, amelyek mentén el tudunk igazodni. Én ezt az egyességet magammal kötöttem meg, az időnként feledékeny emlékezetemmel. A történelem nem egy diszciplína, nem egy tárgy a sok közül, a történelem az a karácsonyfa, amelyre bármikor, bármilyen korban én még ráaggathatok díszként, szaloncukorként egy fontos adatot, de ha az egészre ránézek, akkor látom, hogy ez a múltam, ez a létem karácsonyfája, szerkezete. Akiben ez nincs meg, az hiába olvassa azt, hogy tegnap délután Jávör Pál feleségül vette Honti Hannát.

– Az emberi sors kérdései kezdettől számos versedben összekapcsolódnak a könyvek, a könyvtár, a kultúra kérdéseivel. Gondolok itt olyan nagy prózaverseidre még a hetvenes évek elejéről, mint Az alexandriai könyvtár égése, Raron, a templomtetető vagy Az olvasó Apácza, de az Alexandriai lombtárat vagy más újabb verseidet is idézhetném. Miért van ilyen hangsúlyos, már-már szimbolikus szerepe a költészetedben a könyvnek, a könyvtárnak?

– Az egész vagy olcsó nosztalgia, vagy nagyon drága nosztalgia. Valamilyen értelemben borzasztóan vonzódtam már gyerekkoromban az iránt, amit már megélt az emberiség. A lehetséges mai naplementében megéreztem, minél többet ismertem meg a világból, megéreztem más korok hasonló naplementéjű helyzetét, belső és külső naplementéket. Amilyen mértékben hozzáfértem a nyelvhez, a gondolkodás, a beszéd írásban rögzített formájához, annál inkább megpróbáltam rögzíteni.

Én hiszek abban, hogy a Gutenberg-galaxisnak nem lesz vége. A Gutenberg-galaxist semmivel nem lehet, legkevesebb ezekkel a behemót szerkezetekkel nem lehet helyettesíteni. A könyvet, ha vissza akarom lapozni, visszalapozom, ha akarom, szelídgesztenye süteményhez stancilít lapítok belőle. A selyemhernyó begubózik, aztán kibújik belőle megint egy lepke, ami lepetézik, és kicsi selyemhernyó lesz. A színház lepetézik, a tévé lepetézik, a Gutenberg-galaxis lepetézik, de nem lesz belőle elektronikus kultúra. Az elektronikus kultúrát másra fogják használni a még fejlettebb állapotában a következő nemzedékek. Ebben a fejletlen állapotban az látszik, a Majmok bolygójának főszereplői is kitűnően használják. Mintha neandervölgyi Pupi Nyenyere egyik zsebében egy darab gyantával megcélozta volna a IX. szimfóniát. Mintha így éreztem volna meg valamitől kezdve, hogy a könyv körül, a könyv miatt, a könyvnek, mint mágnesnek a csalogatására épül gyönyörűen egymásra, vagy épül, mint a bambuszrügyek, bambuszrudacs-kák egymásból a kultúra. Az elektronikának, legfőképpen a kompjüter-állatnak semmi köze az irodalomhoz, a könyvnek van.

– Mire képes a nyelv, a szó, a vers a mai világban? Alkalmas-e arra az emberi, irodalmi kommunikációra, amire szántuk, szánjuk? Mire való a költő és a vers ebben a

világban, az utóbbi években, mintha ez a kérdés is egyre inkább foglalkoztatna? Az egyik legutóbb publikált versedben (Ness-poromba ejts egy könnyet, Bárka, 2004. 5.) is azt olvasom: „Aki verset írt – ma népiért, mindhiába várta, / hogy beüt a világbéke s csillapul a tenger.”

– Semmire se, természetesen, semmire se való a vers. Komoly ember, az valamivel foglalkozik, mondjuk mozdonyokat sző, ipartelepkeket kötöget, de aki ilyesmivel foglalkozik, mint a vers, még rontja is a nyelvet. Igaz, a nyelvünket belülről is rontja valami. Régebben a magyar ember vett egy mély lélegzetet, ma

nagy levegőt vesz. Újabbban már azt a feliratot is láttam valahol, hogy „Egy jó árért, az anyámat is eladnám”. Régebben, ha másért nem, a nők iránti tisztelet miatt, Magyarország rengeteg nagyszonya miatt, ilyen értelmű nyelv- és erkölcsromlás azért nem következhetett volna be. Ma már mindent valami más szempont kormányoz. Ha ezt az egyenes kérdést (Kell-e még a költő? Mire kell a költő?) azoknak tesszük fel, akik mindent le szeretnének építeni, amiből nem lesz azonnali haszon, akkor megint csak ott vagyunk, ahol az elmúlt hatvan évben, amikor a kutatástól az eredményig csak azt mérték, ami azonnal exportálható, eladható, vagy megtérül, amikor a tanítás, a tanulás, a fejben történő csodák akkori euróra, rubelre, dollárra lefordítható dolgok voltak. Abban a világban, amikor már valóban nem lesz költészet és mindennek meglesz az ára, ha minden értelemben ára lesz valaminek, akkor el fog állni az az áradás, ami az emberség, a humánus felől irányul a jövő felé. Az újabb nemzedékek ezt nagyon meg fogják szíveskedni, de ez azt hiszem, nem csupán a magyar költészet dolga, hanem a világ irányulásának dolga.

– Az említett kérésekről te nemcsak versekben szólál eddigi életed során, hanem más műnemekben, műfajokban is, például regényekben (Papírrepülő, Az ólomkatona hadifogsága, A képzeletbeli ásatás), olyan kultúrtörténeti munkában, mint a Régi rejtelmek..., s az utóbbi évtizedben megszaporodott esszéikben, esszé-kötetekben (Longobárd korona, 1997, Szélmalom-leltár, 1999). A legutóbb, 2004-ben megjelent Gyarló és kalapács című esszé-kötettedben is érinted például a nyelv romlása, pusztulása kérdését és sok más korábbi témádat: a nemzeti és egyetemes létezés etikai kérdéseit, a magyar–magyar viszonyt, az

értelmiség szerepét, a társadalmi igazságosság kérdését stb.

Miért vált fontossá számodra, hogy az utóbbi évtizedben esszéiben, publicisztikában is egyre többet szólj ezekről a problémákról?

– Azt hiszem, az én nemzedékem már úgy állt hozzá a szó művészetéhez, hogy minden a nyelv által történő újraadagolástól, újrafazónirozástól függ. Az emberek ugyanazt mondják, de ezt nem mi fedeztük fel. Annak idején már Victor Hugo is elmondta, hogy őt nagy történetitípusban lényegében ott van az egész emberi történelem, és ott van mindaz, amit nyomorultként erről az emberről el lehetett mon-

dani, de ott van a balzaci életműben, a dantei életműben. Semmi sem új a nap alatt, de minden, amit másként el lehet mondani, az már művészet, mert meg tudja ragadni a következő nemzedék, élő társaság szempontjából a dolgokat, és talán segít a rendteremtésben. Akkor nem ilyen tudatosan, de ma ezzel a metaforával tudnám kifejezni ezt: nem mindegy, hogy a hiper-mangán kétmilliárd emberbe vagy hat milliárd emberbe oldódik? Hatmilliárd emberben ugyanaz a hiper-mangán mennyiség már csak egy rózsaszín oldat lehet.

Én egészen komolyan nem hiszek ebben. Akárhány milliárd ember lesz, az a csoda, amit a világmindenségben az emberi lény jelent, az emberi lény összes érzékszervére ráhangoló-dó valami, az tulajdonképpen végtelen és kifogyhatatlan.

Talán inkább annak a tragikumát élvezzük vagy szenvedjük, mint-

ha két Gallup-intézet dolgozna, s az egyik azt mondja: Uraim! Itt minden rendben van. Itt csupa Beethoven, csupa Mozart van. A másik azt mondja: én csupa Dzsingisz kánt, csupa Miklós cárt látok. S valóban mintha két emberség lenne, sőt, valószínűleg a személyekben is két ember létezik. Ha Villon délelőtt rablogyilkos volt, és délután másodállásban ő írta a költeményeit, akkor valami skizoid vonás van ebben a teremtményben. A homéroszi kérdés is valahol ide vezetett vissza, Shakespeare pedig egyenesen azt mondják, hogy ő nem is létezett, létezett egy pofa, aki úgy viselkedett, hogy Shakespeare-nek hitte magát, és létrehozta ezt az életművet. Van egy nagy román szobrász, akit Brancusiként ismer a világ, s akinek sok zseniális műve van, ő mondta azt, amit én is vallok művészeti dolgokban: a legfontosabb nem az, hogy mihez értünk, mekkora a tehetségünk, hanem az, hogy magunkat abba az állapotba tudjuk hozni, hogy mindezt meg tudjuk csinálni.

– Szóval, miért is írsz minderről mostanában egyre több esszét, publicisztikát?

– Szerintem én ma is ugyanazt csinálom, mint régen. A műfajoknak már réges-régen nincs határa, a műfajok már rég vízummal járnak határtalan szövegek között. Ha az Alexandriai könyvtár égése című művem akkoriban versnek számított, akkor ma lehet szabad versnek tekinteni az esszéimet. Ma éppen a költészet érdekében, amikor egyesek állandóan arról beszélnek, hogy a költészet megszűnt, igyekeznek az ember újra a régi formát tisztázva, a régi formákban bemutatni, hogy igenis létezik a szó szoros értelmében világos és koherens beszéd, nemcsak érthetetlen az, amit költészetnek neveznek. S ez esetben az eszköz szentesíti a célt.

BÁLINT TAMÁS

Ajánlom magam

Öreg volnék, bár még keveset éltem, nem hagytak a nagyok érvényesülni, s nem tettem nagyot, mi kedvem lehtëi. Az élettől sokat sohase kértem.

Akartam persze váltani világot, váltani szót és álmokat valóra, nem aprópénzre, nem is csillogóra, csak megmutatni annak, aki bántott:

a századnak, sorsnak s irigykedőknek, mielőtt testem ravatalra tennék, s foguk túl korán diadalra fennék, hozzájuk vágnám, utánam ha jönnek:

– Vigyétek sírbarántó varjatok, most verset írrok, ne zavarjatok. –

A róka és a holló

„– Elbújt az irigysápadt holdvilág, hogy hangod hallatlan híre s szépsége mögött ne kelljen szégyellnie magát, hallasd hát, itt esdeklem Téged kérve, engedd hallanom híres hangodat.”

Nem tudván a dolgokat mire vélje, s hogy tényleg felhők takarják a holdat, felöltött benne egy léprecsalt madár, minek alig hagyta el csőrét mondat, s szólt a holló: „Soha már.”

Luxus

Saját lábammal akasztom futásom, s akasztom szegre kalapom és irhám, ha lassan magam fulladásba sírnám, a sírom is saját kezemmel ásom.

A kést nyakamnál már fáradva tartom, s szintén unom víz alá nyomni főmet, más tartsa ezután hátam, én többet nem kémlelek mentőövért a parton.

A képzet kitölt s üressé kibélel, bilincsen posztolok két gyenge lábon, az égre nézek és oldódni vágyom: de frissen vesznék, vegyülnék a széllel.

Madárról így csak álmodom vakon, viselve bőröm, s hogy benne lakom.

A mondanivaló

A döbbenettől nem tudtam Ránézni. A világot tartó bizalom reszketett, míg az a néhány csepp a szemem alatt összegyűlvé lassan megindult lefelé, kikérülve az orrcimpámat elért az ajkamig, és (a fogamvájta sebben) megéreztem a keserűség ízét. Egy szemvillanás és visszaköptem, ugyanúgy, ugyanoda a szeme közé.

Nincs mese

A bordélyba lépve elkapta a mosolyukat, végigsétált mozdulatlanra vált és megkeményedett idomaik közt, majd leheveredett a szalon közepén a legnagyobb bőrkanapéra és eljártzott a gondolattal, noha nem azért tért be. Nem nézte a hajuk színét, a szemük csillogása sem bűvölte el. Nem érdekelte mennyibe kerülnek, vagy mit tehetnének érte, mennyiért mennének el vele. Nem törődött a ruhájukkal, az otthonról hozott neveléssel, hozománnyal. Nem hatotta meg szépségük sem. Csak ü(ö)lt unottan és legyintett. A halál nem válogat.

MÁRKUS–BARBAROSSA
JÁNOS

Párizsba, tegnap

Párizsba tegnap beszökött az ősz,
Kiszökni úgyse kedve.
A Saint-Germain-dès-Près-n kutyák
Gazdikra tekeredve.

Kutyagolászó gallusok,
Hannibál csökött serege...
Kérdésem: Kárpátok alatt
Szabad-e sírnom? Merev-e?

Cézár miért nem jobbra ment?
Agrippinából seregek –
Brutusz bicskolná önmagát –
Micsoda mókák, gyerekek!

Refrain:

Nem lettünk lám gallonkék-
fehér-piros szalonkép.
Belógnak néha zöldibb
Ábrándjaink a földig,
S alább hol kecskerágót
Búvölnek fecskevárók...
És latinul kukorikolna
Kakas a csíki Sorbonne-on.
Mais bien, Jehan, mais bien, bonhomme.

Születésnapomra

Múlандóságom tárgya lesben,
Tyúk szendereg a húslevesben,
Harangoznak itt-ott belül.

Míntha vasárnap lakná jonhom,
Költözködik a szebb, a jobb hon,
Tizenkét óra tíz perc.

Kanalazgatok nagyban és
A délutáni nagy manés
Megtelve hópihékkal.

Szindbád, ma újabb tengerek –
Hajók, bajok, úthengerek,
csicsókák, mókák, fókák.

Minden hazában hontalan,*
A húsleves be gondtalan,
Sekély e kék.**

Fényes volt ám, s elszállt a lakk.
Bángyó farimnek szántalak
Cseremiszem.

*Kerouak
** J. A.

Megint szonett
Asszonykámnak

Takarj be kedves, celofánba göngyölt.
Letudnék némit három évszszakomból,
Példád, szószéked: hájas bércszagomból
Negyedként légy te disznóm, kit a gyöngy
ölt.

Hogy szótalogjam hetyke úri kómám?
Légy névelő és névutó fenyér,
Szájpadlásra tapadt csiriz, kenyér,
Csipácska, bármi, letten légy kakóm tán,

Ízem, izém; lásd juszt is írom versed.
Galambok dolgát posta viszi távol,
Meg hozza, míntha kontyon, dombon át,

Áthozza postás szájában a verset.
És rendbe rakja, rakja mint a tárból
Kalasnyikov a svarcos zongorát.

Szabad ember annyiféle Tízparancsolatban élhet,
ahány lehetőségnek vélt levél a fügefán

Kávéházi beszélgetés az 50 éves Márkus–Barbarossa Jánossal

Első koccintás

– Zenész és zeneszerző. Hangszerkészítő és -szakértő. Műkereskedő. Költő. Festő. Grafikus. Szobrász. Fényképész. Restaurátor. Mindezeket föl kell sorolni, lehet hogy egyebet is neved említésekor. Mindegyik műfajban a nemzetközi prérin mozogsz. A számos művészeti ágat és műfajt egy excentrikus életművész elméje foglalja össze. Őseid Velencéből indultak el – te Nagyvárad közelében születél. Életednek számos állomása volt, végül Bécsben kötöttél ki. Egyelőre. Életutadról, kalandjaidról mítoszok forognak fenn. Megkérlek, foglalj össze életed történetét.

– Még összefoglalva is hosszú lenne, ezért kérdéssre – életutamat illetően – igyekszem kicsit másféle választ adni, idejében leszoktam, illetve leszoktattak arról, hogy folyton a hátam mögé tekintsek.

Ötven esztendő távlatából úgy tűnik, megszülettem, bár a valamikori román államhatóságok jóvoltából ez laza kételyeket támaszthat: az országból való – szerintük „végleges” – távozásom előtt bekértezték születési bizonyítványomat is, tehát én becsületszavam ellenében jöttem vagy mentem 1955. június 4-én e szép világra (talán inkább világgá): osztrák papírjaim ezt igazolják.

Anyám közlése szerint szombat volt, délután, és paszulylevessel várt ebédre.

A szilágyzoványi református templom őrizhet valami keresztelési okiratot, jegyzőkönyvet, őszintén bevallom, soha nem néztem utána, hiszen közel negyedszázada, elvárásaim és akaratom teljes tudatában hivatalosan kiléptem minden egyházi kötelékből. Tolmács nélkül igyekszem leélni életemet, egyházi intézményeket csak szépségük, s műkincseik tanulmányozása végett látogatok. No meg évente-kétévente valamelyik barátom násznapjaként.

Válahol bajom volt és van a transzcendentális közvetítői szereppel: elfogadom, sok embernek szüksége lehet minderre, mert lehet. Én másképp élem meg a magam valóságát, a hitemet, semmiképp nem monoteistaként (azaz muzlimként), még kevésbé a Szentháromság hitének – szerintem – pseudo-monoteizmusában. Jól elszorakoztatok néha önmagamon: ilyen kijelentésért „Európában” még két évszázaddal ezelőtt akár eretnekessé jászott volna velem a Szent Inkvizíció, miként Goyával, vagy a nagyváradi Annával, Erzsébettel s tucatnyi hozzám hasonló anonimusszal – s igencsak segedelmem megsütésére ítélt, a semmi s valami dogma jogán. Aranyeremre való tekintet nélkül.

S hogyan váltam felnőtté?

Hát kérem, ez egy dolog: mit ért közvetlen környezetem a felnőtté váláson?

Van-e olyan környezet, ami jogosultsággal bír illyszerű kérdések felvetésére, megítélésére?

Szerintem én soha nem kívántam „felnőtt” lenni, az nem egy kóser szakma.

De tudom, hogy a világon sok felnőtt létezik. Nem irigylem őket.

Persze, idejében megkaptam én is a személyazonossági igazolványom, nehogy megloghassak bármily társadalmi konvenciók és főleg törvények szabta kötelezettségek alól. Mert mindaddig más hasznát nem láttam-tapasztaltam.

Válójában „szabad” emberen kívül semmi nem kívántam lenni, járom körbe ezt a nagy megterített asztalt, s ami épp megtetszik, azt kézbe veszem, szagolom, kóstolgotom, tanulmányozom, foglalkozom vele, megtanulom vagy elfelejtem. Ezt egyesek életművészetnek becézik, mások káoszknak, megint mások dilettantizmusnak. Talán az utóbbi a helyes kifejezés, bár mára az eredeti szó, a *dilettare*, *delettare* érteleme nem is enyhén pejoratívba csúszott át. Érdekes, a román nyelv még őrzi az ősi értelmet: *delectare*, *a se delecta* stb.

Miként a tolvajt, engem is az alkalmak, lehetőségek, meg persze kielégíthetetlennek tűnő kíváncsiságom toszogatott és toszogat innen amoda, gyermekkorom óta reménytelenül igyekszem minden percemet valami számomra fontossal megtölteni. Mert tudom, hogy pont most vagyok, ez az egyetlen alkalom

és lehetőségem. Hogy leszek-e, azt nem óhajtom tudni, s hogy voltam – az meg nem érdekel. Persze, bizonyítási vágy még élhetett bennem úgy tizennyolc–huszonnyolc éves koromig, hogy imponáljak a vadnak, de ez zsigeri, s nem értelmi állapot. Ötvenévesen már egyszerűbb: tudom, hogy az értelmi „józan-ság” határain belül minden megvalósítható. Mi teremtjük eszközeinket, szintűgy a magunk elleneszközeit is, majdnem bármire.

Legfeljebb a „majdnem”-et nevezhetjük transzcendentális tényezőnek röpké életünkben.

Fogalmak, eszmék, tárgyak özönében élünk, amelyeket agyam, mezei mivoltában másképp, talán egyszerűbben igyekszik felfogni, mint a konvenciókkal, mértékegységekkel, elvárásokkal megáldott környezetünk. Magyarán, kerekeim gördülékenysége nem feltételezi a newtoni regulákat.

Szabad ember annyiféle Tízparancsolatban élhet, ahány lehetőségnek vélt levél a fügefán!

Én ezt a szabadságot választottam, minden igyekeztem arra irányult és irányul, hogy más is megélhesse, akinek ez megfelel(ne). Lehet, hogy kérdésedben az „excentrikus” jelző alatt ez értendő?

Vélt és valós példaképeim is – számszerint sem kevesek – mind ezt sugallták.

Ott érzem igazándiból otthon magam, ahol az ember testén-lelkén (ha már van nekije) nem kell folytonosan övszereket viseljen. Szerintem így kéne egy igazi hazának kinéznie.

Ezt kerestem és keresem számtalan próbálkozásaimban, hiszen az alkotás már egyféle haza, „s vagyok, mint Jónás, a halakban s templomfalakban a gyónás.”

Másfél évtizeddel ezelőtt, egy dokumentumfilmben még az utat neveztem hazának, esetemben ez is találó, még mindig gyakran ébredek fel arra, hogy nem tudom melyik országban, milyen városban vagy faluban ér utol az ébrenlét. Néhány millió zötyögött vagy repült kilométer után ez már nem feltűnő. Válás a közhely: mindenütt otthon vagyok, ha jól érzem magam. Kivétel talán csak egy akad: Erdélyben körülményektől függetlenül bármikor otthon vagyok. S ez régebb is így volt, mikor még nem tehettem be a lábam az „országba”, de Párizsban Nagyvárad felnagyított mását véltm felfedezni, Frientben Torda főterét, az északgörög vagy korzikai pásztorfaluban Torockót, esetleg Kidét, a lappok (számmik) földjén a Mohost – mert pont olyan, és még sorolhatnám...

Vagy talán arra lettél volna kíváncsi, melyik Peceparton rúgtam a labdát, (mert rúgtam!), s melyik körösrévi szikláról lestem pelyhedzőként az alanti bokorból kilógó értelmiségi bokákat? (Mert lestem!)

S hogy nevelő anyai nagyanyám pincérlányként hogyan élte meg Adyt, Juhász Gyulát, netán Tabéryt? (Mert ott volt szegény reggeltől estig közöttük, körülöttük!) S miket „mesélt”?

Netán hogyan éltem meg a kommunista diktatúrát? (Mert megéltem azt is!)

Vagy a „Nagy Nyugati Szabadságot”? (Ügyszintén!)

Utóbbihoz talán annyi megjegyezni valóm lenne, hogy egyfelől végleg tudatosult bennem kisebbségi mivoltom, ebbe születtem bele s ekként fogok meghalni, most már teljesen

mindegy hogy hol, pláne 2004. december 5. után, másfelől állandó idegen nyelvközegben leszoktam a fecsegéstről, megszűnt a nyelvi automatizmus, még anyanyelvem használatában is.

Ezek sok mindenben segítettek, hatékonyabb odafigyelésre és mérlegelésre készítettek, készítetnek nap mint nap. Más kultúrák közvetlen megtapasztalásáról, másféle értékrendek tiszteltéről nem is beszélve.

Nos, válaszolnék a fentebbi kérdésekre: hát minden fasza volt, számomra minden élményt jelentett. De mivel az alapélmény – természetéből adódóan – egyszeri, mint te, mint én, vagy ő(k), nem kívánok jó viccet kétszer-tizenkétszer elmondani.

Második koccintás

– Életrajz helyett egyfajta monológot, hitvallást mondtál itt el nekem... Egy izgalmas mellébeszélést – mert minden hitvallás kicsit az...

Nem nevezném hitvallásnak, mert sem égi, sem földi csodákban nem hiszek, s ha nem hiszek, nem vallhatok hitet. Általában mindig igyekszünk mellébeszélni, hacsak nem motyogókört jelez az orvosi látletünk, okosabban mondva: a diagnosztikánk.

A monológ – szerintem – a legfeneköltebb s egyben „leggaláztosabb” műfaj megtestesítője: csak a vezérszavakat tudja – ha tudja – megalkotása ritmusában és értelmében, viszonylagos értékében megalkotni.

Mai agyammal feltételezem, hogy az ógörögök – de miként ezt a reneszánsz Shakespeare-ről és a barokk Sebastian Bach-ról már végérvényesen tudjuk – a művészre bízták ékes szólóik, monosz-logoszaik kiteljesülését.

Mekkora bizalom, mekkora könnyelműség! Hát én nem vagyok azok! Csak mezei mellébeszélő.

Észegetek s tetszelgek magam mellé, mert kívántatik, hogy ne adj’ Allah, értsetek, ha akartok.

Hidd el, vesztünk akkor kezdődhet, s hamarosan, ha képernyőt – esetleg értelmező szótárt csatolnak agyunk idegvégződésére. A vegetatív idegrendszerünket később fogják megbabrálni, hiszen ebből él a Mindenség. Ezt nem Verne Gyula vagy Lem Sztaniszláv találja ki, hanem értelmezett szükségünk értő ipara.

Milyen könnyű volt kinyilatkoztatni akár fél évszázaddal ezelőtt: „Ki tiltja meg, hogy elmondjam, mi bántott hazafelé menet?...” Érdekes, ezt még nem fedezték fel a csokoládégyárosok.

Kedves Johann barátom és társam a Nagy Izében, (kis szerencsével) meglátod: segédkurva lesz a művészallat, életiparos, életiparos-segéd, rakás betű- és képgyáros, ha a máságot mint értékes végermeket nem fedezi fel magának a huszonegyedik század Új Birodalma. Ez nem kultúrpresszimizmus, nem vagyok én olyan, csak figyelve mellébeszélék. Kis profétizmust, velejárával egyetemben mindig kamel (romaneszk, illetve argó: szeret) a nagyérdemű.

Kérdezett: ORBÁN JÁNOS DÉNES

Bulgakov Irodalmi Kávéház, Kolozsvár,
2005. május 8.

Folytatása a 11. oldalon

Thé és Theatron

A kiegészítés, a komplementer viszony igen jelentős a magyar színházi hagyományban, elég ha csak a kétközpontú színház- és színművészeti fejlődésre gondolunk (Kolozsvár és Budapest színházi életének sokáig érvényben lévő és egymást kiegészítő viszonyára). A mai, aktuális dráma- és színház-történeti elméletekhez, eseményekhez való viszonyulást jól mutatja az a tény, hogy a *Néző, játék, olvasó* című kötet, a *Thé füzetek* első darabja azonnal felidézi az ugyancsak egyetemi (de vesprémi) környezethez kapcsolódó *Theatron* könyveket. (A füzetek megnevezés egyébként a szerénység jele, hiszen a közel 350 oldalas kötet legfennebb valamely színház-történet méreteihez képest nevezhető füzetnek.)

A dr. Egyed Emese által szerkesztett kötet számos (színház- és drámatörténeti) újdonságot rejt magában, az első azonban az, ami a könyv előszavából derül ki: Kolozsváron évek óta működik a Thália Helyi Élete (THE) nevet viselő egyetemi kutatóműhely. E (többéves) munka egyik terméke jelen kötet, amely tizenhárom tanulmányt tartalmaz, elsősorban a 18–19. század színház- és drámatörténeti „eseményeire” fókuszálva.

Ha színház- és/vagy drámatörténeti tanulmányokat veszünk kézbe óhatatlanul felmerül a kérdés: milyen színház- és drámaelméleti pozícióból beszélnek a szerzők?

A kérdésre részben már a kötet előszava (Egyed Emese: *Színház- és könyvközelben* című bevezetője) is megadja a választ: „a könyv írásai a vizsgált szövegek időrendje szerinti egymásutánban magyar drámaszövegeket, színjátszási történeti forrásokat, színjátékszerű szokásokat vizsgálják filológiai és művelődéstörténeti, történeti dramaturgiai szempontból, illetőleg módszerekkel”. Fontos tudni e kötetéről, hogy a közölt tanulmányok némelyike államvizsgavagy doktori dolgozat része, mint ahogy az sem mellékes, hogy a kötet szerzői: filológusok. Ezzel magyarázható, hogy a témák megközelítése elsősorban történeti, adatközlő és feltáró jellegű, azaz: filológiai kutatómunka eredménye. Ezért van az, hogy olykor felbukkan egy-egy rosszul használt szakszó, ráadásul éppen ott, ahol a kötet egyik legérdekesebb részénél tart az olvasó. Ami a munkák elméleti hátterét illeti, a szerzők elsősorban Erick Bentley, Peter Szondi, Peter Brook, Martin Esslin és Bécsy Tamás színház- és drámaelméleti szövegeire alapoznak, valamint számos irodalomtörténeti és színház-történeti helyre. Az a tény azonban, hogy a rítustól (a temetkezési szokások színházi jellegű részeitől) a színházi zsebkönyveken át, Petelei Színi-kritikusi munkásságának új megvilágításba helyezéséig terjed a kötet által „befogott” színház- és drámatörténeti tér, mindenképpen érdekes és tanulságos kötetet teszi a tanulmánygyűjteményt.

Florentina és a zsebkönyvek

De térjek rá a szövegekre. Az első Demeter Zsuzsa *Florentina, avagy a barokk szerelem dramaturgiája* című tanulmánya, amely arra keresi

A dráma- és színház-történeti tanulmányokat tartalmazó *Néző, játék, olvasó* című kötetben fellelhető írások széles skálán mozognak, amint a könyv alcíme is jelzi: színház és dráma terében. Ami már csak azért is fontos, mert dráma és színház nem azonos, hanem egymást kiegészítő, komplementer fogalmak. Színház nem létezik dráma (i konfliktus) nélkül, mint ahogy a dráma is csak használat útján válik azzá, amit magyarul színműnek, színre való műnek szokás nevezni.

Színházról a drámáig – és vissza

a választ, drámának tekinthető-e egyáltalán Gyöngyösi István Florentina című drámája, vagy csupán „drámaként olvasható”. Demeter Zsuzsa, miután felvázolja a dráma alapszituációját, fő tartalmi és szerkezeti elemeit – végkövetkeztetése pozitív: a kevésbé ismert Gyöngyösi-szöveg igenis drámaként működik. Ráadásul olyan szöveggel, amely viszonyul a drámai hagyományhoz és ironikusán távolságtartó is e hagyománnyal szemben.

A tanulmánykötet gerincét képező színház-történeti tanulmányok sorát Kovács Eszter dolgozata nyitja meg *Varia des Hermannstädter Theaters* című dolgozatával, amelyben egyrészt kitér arra, hogy milyen feltételek mellett jelenhetnek meg a színházi zsebkönyvek (elsősorban a nézők kulturális, műveltségi szintje a meghatározó), másrészt rávilágít arra a tényre, hogy e könyvek a közönséggel fenntartott dialógus fontos elemei lehetnek. (Azoknak, akik kevésbé járatosak a 18–19. századi színházi zsebkönyvek világában, el kell mondanunk, hogy ezek a könyvek bizonyos értelemben a mai műsorfüzetek elődei, de igen gyakran anekdotákon, színházelméleti írásokon túl szabályos „közönségnevelő” írásokat is tartalmaztak.) Az 1820 és 1860 között német nyelven megjelent zsebkönyvek egyikében még szabályos dramaturgiai ábécére is rábukkant a tanulmány szerzője, ezen ábécével is igazolva azt, hogy a szóban forgó zsebkönyvek közönségnevelő tanfolyam részeinek is tekinthetőek.

Mint ahogy színházi nevelés kérdése az is, hogy egy színházi zsebkönyvben feltüntetjük az összes segédzsebkönyvet – név szerint. Ami a mai műsorfüzetekben már ritkaságnak számít.

Kovács Eszter az azt követő időszakról ír, amit János Szabolcs dolgoz fel *Színház- és drámaelméleti nézetek az 1790–1820-as években*, ráadásul úgy, hogy nem csupán a színházelméleti tárgyú írásokra figyel, de más diszciplínák e témával is foglalkozó szövegeire. Ebben egyébként hasonlítanak a tanulmánykötet szerzői, hiszen a barokk kapcsán Baltasar Gracián idézi Demeter Zsuzsa, Bodó Márta pedig az egyházatyák színházi témájú írásaiból idéz többször is.

Színház, rítus, nevelés

Bodó Márta *Színház, színjáték – és a katolikus nevelés* című tanulmánya elsősorban a bevezető részben számít igazán izgalmas olvasmánynak, hiszen itt pontosan adóztatja, milyen is volt a korai kereszténység színházról alkotott képe. E kiindulóponttól jut el a szerző egészen a XVIII. századi iskolaszínjátszásig, amikor a katolikus és protestáns iskolákban egyaránt érvényre jut az, amiről János Szabolcs is szól dolgozatában: a korábban elítélt színház erkölcsi, morális

értékelése egy szintre került a templommal és az iskolával.

Színház és rítus témájában (erdélyi szinten) Tamási Aron drámaíró munkássága kapcsán olvashatunk izgalmas szövegeket, színház és rítus kapcsolata többször felbukkan a *Néző, játék, olvasó* című kötetben is. Nagy Zsófia Borbála írása, amely a nőkérdés 19. századi halotti prédikációiban való felbukkanását taglalja, mintegy bevezeti Egyed Emese *A gázcipő* című tanulmányát, amelyben a szerző megállapítja, hogy a „látványkülönlegességnek” számítót temetésekben a <<keservek>> (gyászolók), az actorok (szónokok) és a meghívottak olyan történetek (<<produkció>>) részesei voltak mindannyiszor, ami mai megítélésünk szerint is megfelel a komplex (művészi) élménynek. A szerző ezzel is alátámasztja, hogy bármely nemzeti kultúrán belül folyamatosan jelen vannak azok a jellegzetesen előadóművészeti jelleggel bíró események, rítusok, ünnepek, amelyek megtermékenyítő hatással lehetnek nem csupán az éppen aktuális, de az eljövendő színházi kultúrára is.

Látványkülönlegességnek számíthatott a 18. században a tánc is, hiszen egy megkésett moralista versbe szedett táncellenes traktátusának létezéséről értesülünk Király Emőke *Kolozsvári kézirat a táncról* című tanulmányából. Ugyanakkor bizonyos színházi toposzokra, a mimésis kérdéskörének egyedi feldolgozására is rábukkantunk az elemzett traktátusban, ahol az ismeretlen szerző majomhoz hasonlítja a táncost.

A kötet anyaga attól válik igazán (színház-történeti szempontból mindenképpen) izgalmas olvasmánnyá, amikor rávilágít: milyen előzményei voltak a 18. és 19. században a mai magyar színházi kultúrának. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a sepsiszentgyörgyi Tamási Aron színház az utóbbi évtizedben jobbnál jobb előadásokat visz a közönség elé, különleges csemegének számít a város 120 évvel ezelőtti „színházi állapotát” ismertető Bartha Katalin Ágnes tollából származó tanulmány. A *Színlapok tükrözött színházvilág Sepsiszentgyörgyön (1880–1885)* című dolgozat fél évtized hivatásos színészetének krónikájaként olvasható. A sepsiszentgyörgyi színlapok érdekes, ma is felhasználható ötleteket nyújthatnak azoknak, akik színházba kívánják csalogatni a közönséget.

„Az egyes színlapokon a közönségcsalogatás, a reklámfogások különböző nemeit különböztetjük meg. A színpadi látványosságokra, trükkökre való hivatkozás lenne az egyik módja; a darab művészi értékének kiemelésére szolgáló információ egy másik; és valamilyen helyi érdekeltégű információra való hivatkozás egy harmadik lehetséges módja a közönségcsalogatásnak” – tudjuk meg Bartha Katalin Ágnes tanulmányából.

Dráma és dramaturgia

A kötetben fellelhető néhány olyan szöveg is, melyek különböző drámák (színművek, szomori-játékok) dramaturgiai vázát próbálják meg rajzolni, vagy, mint ahogy ezt Széll Anita teszi – a világirodalmi terepen belül az őt megillető helyre helyezni a szöveget. Széll Anita *Gottsched – Bessenyei. Dramaturgiai komparáció* című tanulmányában úgy hasonlítja össze a két szerző Ágisz történetét feldolgozó drámáját, hogy közben odafigyel az irodalmi, világirodalmi előzményekre is.

Két, kevésbé ismert drámai szöveget szálaz szét Farkas Wellmann Éva és Kocs Éva egy-egy tanulmánya. Farkas Wellmann Éva a Magyarósi Szöke József által írt *Bálamber* című, a hun mondavilágból merítő szövegben nem csupán az aktualizált történelemképre hívja fel a figyelmet, mint romantikus sajátosságra, de arra is, hogy a szereplők, még a komorna is jól egyénítettek, a darab szerkezete kiegyensúlyozott, és alkalmas cselekményhatteret nyújt „az éppen kimondásra szoruló eszméknek”.

A tanulmánykötet legalaposabb színház-elméleti és dramaturgiai tudással is kellőképpen felvértezett szövege, Kocs Éva *A regionális dramaturgia értékei* című tanulmánya, amelyben Szigethi Gyula Mihály kéziratok drámaival foglalkozik. Külön foglalkozik a tér jeleivel, a címek és szövegek viszonyával, a drámák felépítésének és cselekményének tagolódásával, külön odafigyelve a szereplők közötti viszonyokra is, melyeket pontosan felvázol a tanulmányt követő ábra-melléletekben. Minden dicsőretet megérdemelve, ha nem követne el egy szarvas hibát, jelszül azt, hogy a kötet 191. oldalán összekeveri a dráma és a színházi előadás fogalmát, ami színházi tárgyú írásban – bűnnek számít. Mint ahogy az is sajánlatos tény, hogy a komoly filológus munkát végző kezek nem figyeltek kellőképpen a lábakra, a lábjegyzetekben ugyanis rengeteg a sajtóhiba.

Ennek ellenére a *Néző, játék, olvasó* című tanulmánykötet mindenképpen elősegíti az erdélyi színház-történeti és színházelméleti irodalom megerősödését, különösen akkor, ha a THE műhely a színház-tudomány, illetve dramaturgia szakos egyetemistákat is bevonja majd a kutatómunkába, hiszen ők (bár elvileg a téma fiatal szakértői) egyelőre még hiányoznak a THE füzetből.

KARÁCSONYI ZSOLT

Néző, játék, olvasó. Dráma- és színház-történeti tanulmányok. Szerkesztette: Egyed Emese. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004.

köszönhetem, hogy annyi mindenre jutott és jut időm.

Álmodozni viszont szoktam. Valójában mást se csinállok. Lehet, hogy így kívánkoznám kárpótolni magam semmibe vesző álmaimért.

– Ezt nevezned alkotásnak?

– Talán. És főleg ámokfutásnak, mert az jobban hangzik saját fülhallásomból kifolyólag.

És nem nyugtatódó, egyetlen bajom, hogy ámokfutásaink homokozóit szeretetteljes palánkokkal igyekeznek egyre inkább körbetenni, -rakni, -csöszni őrző-védő felelős közegeink. Igyekeznek elhíttelni velünk, hogy kétlábúak vagyunk, „Zaunenreif” (labancosan: *bekerítésre alkalmasok, méltóak*), ezek szerint a képzelet is lábban jár, tiszta ingyen!

– Szárnyakat kívánál magadnak?

– Talán. Talán gólyalábakat...

... meg sok finom bort a kocsmaasztalra. Az asztalunkra. És most semmi, de semmi mást...

Szabad ember annyiféle Tízparancsolatban élhet, ahány lehetőségnek vélt levél a fügefán

Folytatás a 10. oldalról

Na, most mondtam egy nagyot, s erre iszunk egy kicsit.

Hajnaltól él a nemzet!

– Kedved szerint hol s mikor született volna szivesebben?

– Lehet hogy génjeink, vagy a csillagzat akármilye határozza meg kilétünket, milyenségünket, én akkor is vallom s hiszem: kóros vagy véletlen tényezők sérelmein túl mindenki felelős vagy felelőtlen alkotója önmagának, túl nemzünk nyilvánvaló ténykedésén. S jöhet a vakaródzás, a panasz: mert a körülmények, mert a Józsi néni, mert a Szekuritáté vagy a Béem, a MaSoP, mert a bal lábujjam tyúk-szeme...

Darwin – amennyiben meghitelezük neki észrevételei valós voltát – fejlődési folyamatunkból szinte kifejtette az *akarati tényező*.

Úgy néz ki, megint mondom eget.

A kocsmaasztal a világ közepe – köz- s helyben él a nemzet –, pont hazája volt s van itt mindenek. Ugye természetes, hogy mi itt ülünk s állandó nagy dolgunk (nagydolgunk) van a Mindelesség. Csak ne lenne ilyen kicsiny ez a kocsmaasztal...

Kérdésed megválaszolando: még ilyen feltételek árán is kocsmaasztal mellett, és mindig holnap szerettem volna megszületni, az előzményekről van némi sejtésem.

– Kijelentésed alapján feltételezem, hogy a jövő s a szép remény – szerinted – közönségre szabott

gatyában kéne futkosson körülöttünk? S a kocsmaasztal körül.

– Naná hogy persze! Szép s lehetetlen ábránd mindent magunk pocányi méretéhez viszonyítani: ha már hülyeség, akkor legyen jó nagy. Vagy még annál is...

– Szóktál-e álmodni, álmodozni?

– E két dolgot szigorúan szétválasztanám.

Az álmodást mint olyat alig ismerem, talán féltucatnyi alkalmas adódott eddigi életemben, hogy magamraébredés után tudatalattim bármilyére is emlékezzek. Mélyen alszom és nagyon keveset, maximum 3-4 órát. Lehet hogy eközben nem érek rá álmodni? Nem szükségeltetik? Fekhelynek pedig a bükkfa is megteszi. Talán ezen csudabogárságomnak (magyar: *málör, málör*)

Ha a Krétakör Színházra gondolunk, más társulatoktól eltérően nem egy színházi épület öltik fel előttünk, hanem maga a színészi formáció, meghatározó előadások sora és egy színházi létmódra vonatkozó elgondolás, amely a kockázat, a kísérlet, a nyitottság és a függetlenség irányadó elvei mentén jelöli ki útját. Hogy a Schilling Árpád vezette társulat nem köthető konkrét színházépülethez, annak oka részben gazdasági jellegű, ám vitathatatlanul termékeny alapja a kísérleti munkának, amennyiben vándorélelmódot folytatva előadásaikhoz új tereket keresnek – így találkozni velük mind a Thália Régi Stúdiójában, mind a Millenáris Színháztermében és a Fővárosi Nagycirkuszban. Nem egyébre utal Brecht Kaukázusi krétakör drámájából kölcsönözött nevük sem: a krétakör, amely a salomoni igazságtétel helyszíne, bárhol felrajzolható, hogy színházi, megkülönböztetett és feszültségekkel teli tér jöhessen létre.

Múlt év októberében bemutatott (és ritkán játszott) előadásuk – amely a Trafó és a Budapesti Őszi Fesztivál koprodukciójaként jött létre Mundruczó Kornél rendezésében – helyszíne, a Budavári Katonai Sziklakórház, a fentebbiektől eltérően nem a hagyományos előadótér sorába illeszkedik; de a Nibelung-lakópark nem csupán ennek az önmagában is érdekes körülménynek a folytán válik az évad legtöbb izgalommal kecsgető előadásává. Mundruczó ugyanis kivételes szöveghez nyúlt. Térey János *Nibelung-lakópark* című trilógiája, amely méltán okozott meglepetést a magyar (dráma)irodalmi piacon, az emberiségdráma klasszikus európai műfaját jelöli meg mintaként: a grandiózus mű fogalmának és formájának átértelmezésére és így poétikai-dramaturgiai lehetőségeire reflektálva. Ennek értelmében az át- és összeírás, egy fikatív világ megalkotása éppenséggel széthullásának folyamatában válsól meg: a Nibelung-mítosz hatalom- és végjátékká alakul a Ragnaröck történetének hátterében, amelyet Hagen bosszúja mozgat, a szeptember 11-i terrortámadás történelmi eseménye áll. Ahogyan a drámai hősök életének fikatív tere is különböző nagyvárosok (New York, Berlin, Budapest) szimbolikus helyeiből tevődik össze, úgy a megformált alakok és az általuk beszélt nyelv is rendkívül eltérő nyelvi és ikonikus regiszterekből merít. A Nibelung-mítosz hősei ebben a világban üzletemberek, keményen hajtó yuppiek, modellek, művészek és keményfiúk, egy olyan újjazdag high-life életmód képviselői, amelynek légköre és dramaturgiája filmsorozatokból ismerős.

A sziklakórházi tér hatásosan teremti meg a trilógia utolsó két részére építő katasztrófajáték kontextusát, színházi kellékek nélkül teszi ezt, vagyis azon ambivalencia révén, amelynek függvényében magát a tér jeleit tekintjük egyszerre valós és színházi jeleknek. A föld alatti labirintusrendszer lepattant folyosóival, otfelejtett használati tárgyaival háborús időbe invitál, mégsem muzeális környezetbe. Nyomasztó hatása sem a bezártság képzetéből ered, hanem annak a tudatából, hogy ezt a katonakórházként használt bunkert sebesültek töltötték meg; a tér pusztuló változása ehhez a történelmi kapcsolatra visszahív minket, és amikor vaságyat választok egy nagyobb kórteremben, hogy elheveredve kövessem az előadás utolsó történéseit, kicsit megborzonogok a nyirkosságától, mintha más ember nyomait őrizné a matrac. Persze reflektált, de a befogadás

Katasztrófajáték, gyűlöletbeszéd

jellegét meghatározó pillanatok ezek, mint ahogyan az a körülmény is, hogy magunkat, a nézők testét, tekintetét, mozgását is az előadás részeként szervezi meg már a kezdettől fogva egy SS tiszt ruhába öltözött, magyarul erős német akcentussal beszélő, de németajkú színész, Tilo Werner. „Hogy ki vagyok én, azt most itt nem részletezzük”, mondja Werner, és valóban nehéz a szerepét leírni, amennyiben ő a mi vezetőnk, színházi kalauz és rendőr, no meg közvetítő Hermész, aki megszervezi az előadás stációi közti közlekedést, hogy az adott helyeken falhoz állítson sorba, leültesen minket, néhol beugorjon a játékba mellékszerepet alakítani, vagy éppen katonásan levezényelje a félidőben a pisiszünetet.

Az előadás is Werner „prologusával” indul az első teremben, egy humoros és a mitológiai, családi és szerelmi viszonyokra rámutató összefoglalóval a történet el nem játszott előzményeit illetően, amiből megtudhatjuk, hogy a két nagytökés család, a Gibichungok és Nibelungok egyesüléséről van szó, amelyet egy kettős házasság fog megpecsételni. Mindeközben a szereplők bemutatása, egyfajta szereposztás is megtörténik: a Rajna lakópark luxuskörnyezetét csak két art deco stílusú szék idézi meg, a benne ülő párok Hagen (Rába Roland) intrikáinak következtében új felállásban: az öltönyös Siegfried (Nagy Zsolt) oldalán Gunther (Gyabronka József) húga, Guthrune (Sárosi Lilla) ágál, míg Gunther mellett Siegfried volt szeretője, a plázaciacás Brünnhilde (Péterffy Borbála) ül. A bizonyult érdek- és érzelmi viszonyok szálait egybefonó öltönyös Hagen a drámatörténetből igen csak ismerős intrikus szerepkörben mozog: vérbeli és vérig sértett anarchista, akinek a Tiszta Nyereség Gyűrűje nem annyira a vele járó gazdagságot, hanem a tekintélyt és származását esett csorbba kiközösítését jelenti: „Miként alázhat meg minden tekintélyt, / Gondolkodom, hogyan lehet megint szép / A Nibelung név: a fülekben / Jég hidegen és fémesen cseng!”

Már a szereposztás és az ezt követő jelenetek is – amelynek során Siegfried és Guthrune egymás közti párbeszédüket egy szappanoperai szinkronként adják elő, nem mozdulva hozzá magához a hanghoz, vagy Frei (Csákányi Eszter), a kertész elénekelt szövege – a jelzett színháziaságra irányítják a figyelmet. Ez a jelzettség azonban nem a művéség, a csináltság evidenciáját igyekszik minduntalan kinyilatkoztatni, hanem a színészi alakítás nagyon is testközelünkben létrehozott és előadott módozataira mutat rá – nem mellékesen rendkívül szórakoztató módon. A Krétakör civilruhás színészei pedig rafinált tudásuk javát adják, a kellékeket nélkülöző helyen testükkel és hangjukkal idézik elénk az elit életkörnyezet lakóit, elemeit és atmoszféráját, saját testükből teremtik meg a játék színterét. Szerepeiket klisékre rájátszó elemek gazdag tárából építik fel, amelyet az alapvető parodisztikus jelleg határoz meg. Az ilyen alakítások érdekes ellenpontja Rába Roland Hagenje, aki mindvégig következetes saját hagyományosan

megformált szerepéhez: nem lép ki belőle, nem játszik rá, ugyanakkor az intrikus és fanatikus könnyen paródiába hajló és egysíkú típusát emberien árnyalja.

A „Rajnai Ipar: Nyereség Garantált” inskripcióval ellátott gyűrűnek mindenki sorra a vonzásába kerül: az első teremben Hagen terveit kihallgató és aztán megszaroló Frei is szeretne egy kis darabkát belőle, de túl kis formátumú szereplő ő a magasabb szinten folyó machinációkhoz. Hagen fogja brutálisan megfojtani egy szűk, régi sparhelltel és mosogatókkal felszerelt konyhában, miközben mi egymásnak préselődve iszogatjuk a kertész által szétosztott teát. Hagen a gyűrűt a kettős esküvővel juttatná vissza a családi tulajdonba: a terveit pontosan átlátó Brünnhilde – akinek ugyan más motivációi is vannak erre – úgy húzza át őket, hogy a puccosan megkoreografált szertartás közepén saját maga kel egybe Guthruneval. Kettejük kapcsolata Brünnhilde részéről éles és fájdalmas válasz a férfiúi tervekhez, ezek közt is az őt hamar elfedő Siegfried cinizmusára. Guthrune „valóban” szerelmi Brünnhildébe, aki meg Siegfried emlékeitől nem bír szabadulni: és így próbálja megóvni kiki a maga szerelmét az apokaliptikus események közt.

A „két lesbikus tündér” váratlan fordulata sokat ront Hagen népszerűségi listáján a cégnél. A hoppon maradt vőlegények, miközben alkoholba és heroinba fojtják kétes bánatukat, Hagen megalázó visszaléptetését is eldöntik. És amikor továbbjutunk egy másik folyosóra, akkor veszi kezdetét a valódi katasztrófajáték és Hagen gyűlöletbeszéde. A Lear király viharjelenetét parafrazáló jelenetben, amit a mosdókagylóból csorgó víz hangja fest alá, azonban Hagen egy másfajta örület tisztánlátásába fordul át: „Ha nem az enyém, akkor senkié sem; / Ki fönntartója voltam: nem leszek / Az apparátusban fogaskerek... / Ha nem kormányzom: tengelyét töröm! / Nem főzhetem? Akkor majd mérgezem... / Szokatlan szépség szándékszik születni: / Alkonyoszimfónia, bárhány ütemnyi!”

És Gunther orgiába fúló szülinapi bulijára lépfenés küldemény érkezik, mégpedig az utód, Truchs nevére címezve, aki belehal a fertőzésbe, de mindenki más túléli, hogy a rettegés nyomasztó árnyékába húzódjon vissza. Hagen és szövetségesei, a titkárnő-szerető Gerda, valamint Dankward egy földalatti bunkerből intéznek támadásokat a tőkés rendszer ellen. Dankward „főgeci” a világfa-Yggdrasilon ejtett láncfűrészes csapásai, a robbantásos merényletek és a cég hálózata ellen intézett hackertámadás még csak a sokkolás hatásos eszközei az amúgy már idegileg alaposan megdolgozott főszereplőknek. A végső cél a Wälsung-birodalom székhelyének, a kardkereszt alakú Notung-toronynak a lerombolása. Az előadás utolsó jelenetei egy nagy kórteremben kerülnek eljátszásra, ahol minden néző ágyból, a többi helyszínhez képest kényelmesen elnyúlva szemlélődhet. A játéktér azonban már érezhetően mi magunk is vagyunk, a színészek nem csak az ágyasok közötti folyosókat játsszák

be, de az állandó kábítószer-mámorban létező Siegfried az ágyak korlátain egyensúlyoz, hogy a szomszéd matracon fekvő Brünnhilde a lábával támassza ki. A nagy katasztrófát, a Notung-torony felrobbantását – amelyet az öngyilkos merényletet végrehajtó Gerda a Depeche Mode Personal Jesus című számával vezet fel – az ágyak brutális szétlétével, csikorgás és ütközés káoszával jelzik a színészek; testi épségünk nem sérül. Aztán Hagenék leszámolnak még egy-két betépett DJ-vel, a helyi Ratasok rádió ellenséges dolgozóival, hogy a főgonosz maga így üzenjen a hullámhosszon: „Ha nincs meg a Notung-torony: mondjátok, én / Voltam. Csá. A Szózat hangjaival / Búcsúzunk el pihenni tétő / Hallgatóinktól. Pá-pá. Nyugodalmat / Jó éjszakát. Kezük csokolom.” Valóban eléneklik a Szózatot, majd eltűnnek. Nem lehet biztosra venni, hogy ez a vége, de Werner noszogatója, hogy most már mozduljunk meg, nem kell annyira meghatódni a hazaszeretettől, erre int, és el is indulunk a kijárat fele. De félúton utolér a német, és egy beállítás, a végső leszámolás erejéig újból nézősereggé rendez minket össze. A keskeny folyosón, mint egy akciófilmben: egymást követően jelennek meg az ellenségek, Gunther, Siegfried és Brünnhilde, akiket Hagen sorban kivégez, őt viszont Guthrune lövi agyon.

Mundruczó filmrendező, az előadás egészét átítató filmes jelleg azonban Térey szövegéből is következik. A kép felépítésének összetevői és a kórtermi részben a világítás (elemlámpákkal létrehozott rivaldafény és kivágások), a keretezés és a filmes műfajokra (köztük a TV-híradóra is) való folytonos utalások miatt sokszor támad az az érzésünk, mintha egy filmforgatás helyszínét járnánk végig, ahol a színészek csak egyszer és rendezői utasítások nélkül játszanak el a történetet. Ezt erősíti Werner mindannyiszor elhangzó „jetzt kann es los gehen” mondata, mintha a csapóval indítana.

A gyűrűnek, amely egyszerre tételeződik egy mesés kincs fedezeteként és eldobható vagy éppen konfliktust kiváltó szerelmi emléktárgyként, van egy másik olvasata, amelyre Woglinde (Tóth Orsi) hívja fel Siegfried közönyös figyelmét: „Rajnai Ipar: Nincs Garancia” Ez a kettőség visszamenőleg is átértelmezi vágyak, motivációk mikéntjét. Mundruczó értelmezésében a gyűrű magát a vágyat jelenti, amely a szerelem vagy hatalom viszonylatában hozza létre az önmegismerés állapotait és helyzetait. De ezek az állapotok és helyzetek többszörös katasztrófába vezetnek: Guthrune, a túlélő így búcsúzik el a gyűrűtől, és szakítja meg a maga részéről a birtoklások, öldöklések és harcok sorát: „A helyszínelők / lefoglalják majd: főbűnünk jele.” Woglinde, aki Hagen újjáról próbálja lefejtetni a jogosnak gondolt tulajdont, megsemmisítően veti oda az előadás egyben utolsó szavait:

„Játsszatok vele.”

VARGA ANIKÓ

Krétakör Színház – Térey János: *Nibelung lakópark*
Rendező: Mundruczó Kornél, díszlet: Menczel Róbert, zene: Tallér Zsófia, dramaturg: Petrányi Viktória, produkciós vezető: László Flóra, rendező-asszisztens: Tüü Zsófia, fény: Nagy András. Szereplők: Nagy Zsolt, Gyabronka József, Péterffy Borbála, Sárosi Lilla, Rába Roland, Láng Annamária, Somyó Kálmán m.v., Bánki Gergely, Csákányi Eszter, Scherer Péter, Tóth Orsi m.v., Katona László, Terhes Sándor, Tilo Werner.

Film, pont, dok

Magasabb a színvonal a benevezett filmek körében, mint tavaly, az első fesztiválon volt – mondta Erdős Zsigmond operatőr, pontosan már nem tudom, melyik márciusi napon, az előszűrizés után. Nem lehetett leányálom 180 dokumentumfilm végignézni, de végül is az előszűri 47 alkotást jelölt a versenyprogramba. A minőségi szint emelkedését említette Farkas György fesztiválgazdát is, de nem felejtette el hozzátenni: míg a tavalyi, első ízben a Bukaresti Magyar Kulturális Intézet és a Mazsola Film által megrendezett Film.dok román–magyar dokumentumfilm-fesztiválra a rendszerváltás után eltelt egy évtized filmterméséből válogattak, az idei sepsiszentgyörgyi szemlére már csak az utóbbi két évben készült alkotásokat fogadták el. Így pozitív jelként értelmezhető a színvonal növekedése. A benevezett filmek közül 110 magyarországi volt, 39 román, míg 35-öt romániai magyar alkotók készítettek. A versenybe került dokumentumfilmek között is nagyjából megmaradt ez az arány: a levetített filmek jóval több, mint felének magyar alkotók szerepeltek a stáblistáján.

A sepsiszentgyörgyi Szakszervezetek Művelődési Házában az április 6-án startoló szemlén bőven ígérkezett látnivaló.

A szemle

A fesztivál első napja gyakorlatilag már vetítéssel kezdődött, kisebb-nagyobb technikai bakikkal. Például előfordult, hogy nem a programban szereplő filmet indították el a vetítőt, hanem az alkotó ugyanazon a hordozón szereplő másik – nem beválogatott – filmjét. Az első nap történéseihez tartozik az is, hogy ideiglenesen elnök nélkül maradt a fesztivál zsűrije: Sára Sándor rendező családi okok miatt kénytelen volt elutazni. A szervezők huszárvagással oldották meg a kérdést: Gulyás Gyula rendezőt, a tavalyi zsűrielnököt kérték meg, hogy idén is lássa el az elnöki teendőket. A Sára Sándor képeiből, valamint a helyi képzőművészek alkotásaiból készült kiállítás azért még megnyílt a helyi képtárban. Gulyás Gyula egyébként a Cristi Puiu bukaresti rendező, Buzogány Klára filmkritikus, Vivi Drăgan Vasile operatőr, Titus Muntean rendező, Damokos Csaba látványtervező, Magyar Lajos újságíró alkotta zsűrit elnökölte. Ezeket elintézték, este immár sor kerülhetett a hivatalos megnyitóra is. Újra együtt Sepsiszentgyörgyön: ennek öröme köszönhető a szervezők a meghívottakat. A fesztivál nyitófilmje Tóth Zsolt Marcell a sarkokon forgatott természetfilmje volt. A rendező másnap reggel a film- és kommunikáció-szakos diákoknak nyílt órát tartott. Azok számára, akik a fimvetítésen kívül másra is kíváncsiak voltak, alkalom nyílt, hogy bepillantassanak a dokumentumfilm-producerek, rendezők és a televíziók boszorkánykonyhájába is, azon a beszélgetésen, amelynek fő témái a filmfinanszírozás és a román–magyar koprodukciós lehetőségek voltak. Ezen megéheztünk, a hagyományos székely ételeket kóstolták meg a résztvevők: a hagymalevestől a túrós puliszkán keresztül a csörögéig. II. János Pál temetése miatt a szervezők progra-

mot módosították a fesztivál harmadik napján, előre bejelentvén, hogy az estére tervezett paródia-est elmarad. E szórakozási lehetőséget bőven pótolta a komandói kirándulás. A Románia egyik legmagasabban fekvő településére kiránduló filmeknek alkalmuk nyílt megtekinteni azt, ami a hajdan virágzó faiparból maradt, az ipartörténeti műemlék siklórendszerének maradványait, és Vörös T. Balázs Kommandón készült, a falu társadalmát antropológiai módszerekkel feltérképező dokumentumfilmjét (*Váróterem*). Az már csak természetes volt, hogy az ebédet a sínek között süttő szalonnával egyetemben az állomásépület előtt költötték el.

A díjak

A szombati napon már déltől érezni lehetett a díjkiosztás előszelét: a lézengő vendégek és alkotók késő délután kezdtek el szállingózni a Tamási Áron Színház felé, ahol, ha kissé késve is, de kezdetét vette a díjak kiosztása. Először a dicséretben részesült filmek alkotóit szólították színpadra: Jakab Ervin *Szabad a vásár*, illetve Oláh Lehel *Gubera* című filmjeit tartotta dícséretre méltónak a zsűri. Jakab Ervin filmje egy tövisi állatvásár történetét mutatja be, ahol az állatok mellett szavazópolgárokat is keresnek, a Gubera pedig az egyik budapesti lomtalanításon készült. Idén először a szakma által odaítélt Sajtó-díjat Tolnai Szabolcs *Egy ismeretlen naplója* című filmje érdemelte ki, amely Nagy József Párizsban élő rendező, táncos és koreográfus (külső és belső) utazásait követi nyomon. A „nagy” zsűri mellett a diákszűri is meghozta döntését, és Adina Pintilie *Pintea bácsi...*

Beke Mihály András fesztiválearnök és Farkas Gyuri a pálinkás zárófogadáson

Zsigmond Dezső, a Csigavár rendezője

Vivi Vasile Drăgan zsűritag

Komandói szalonnasütés

modell című filmjét nevezte ki a legjobbnak. A film a most 75 éves Pintea bácsinak az élethez való viszonyát ábrázolja, pontosabban a halhatatlansághoz, ami már csak azért is érdekes, mivel Pintea bácsi hosszú időn keresztül állt modellt a bukaresti Képzőművészeti Akadémia diákjainak, alakját számos köztéri szobor őrzi. A diákok második legjobbnak Zsigmond Dezső *Csigavár* című filmjét tartották. A székelyudvarhelyi Bálint Arthur fényképezte film a negyvenhez közeledő, pártában levő Terézke alakja köré épül, rajta keresztül nyerünk bepillantást a kis székelyföldi falu és lakói életébe. Felemás szerelmi történet, de a felnőtte válásról is szól ugyanakkor, egyszerre szomorú és vidám film. Szomorúak például a Terézke és a belé reménytelenül szerelmes Dezső ünneplőbe öltözésének párhuzamosan vágott képsorai, de nem lehet közömbösnek maradni akkor sem, mikor Terézke apja a megyei napilap rendőrségi híreit kommentálja. A harmadik film, amely díjat kapott a diákszűritől, Moharos Attila *Székelyföldi szolgasorsok* című dokumentumfilmje, a modernkori szolgaság nyomába eredve készült alkotás lett. A diákok díjait nagyrészt a fesztiválzsűri is igazolta: Adina Pintilie bizonyult a legjobb diákkalkotónak. A legjobb televíziós dokumentumfilmnek a zsűri az *Anya és lánya* című filmet választotta, Szekeres Csaba alkotását. Miután az idei Filmszemlén operatőri díjat kapott, Xantus Gábor Sepsiszentgyörgyön duplázott: ő bizonyult a legjobb operatőrnek a *Népesség Istentől, népesség embertől* című dokumentumfilmmel, amelynek egyébként rendezője is. Xantus a fogyatkozó erdélyi magyarság demográfiai problémái után eredt, forgatott tömb- és szórványvidékeken, de olyan helyen is, ahol a kihálásra ítélt közösség utolsó óráit vette filmre.

Méltán bizonyult a szemle legjobb rendezőjének Alexandru Solomon *A nagy kommunista rablás* című filmjével. Az alkotás tulajdonképpen egy „dokumentumfilm” elkészítését dokumentálja negyven év távlatából. Az *Újrajátszás* című film ugyanis az eredeti szereplőkkel játszotta el a Román Nemzeti Bank 1959-es kirablását, bemutatójára pedig a halálra ítélt vádlottak kivégzése után került sor. A hat bankrabló tulajdonképpen „jó kommunista” volt, a rendszer pillérei, jó kapcsolatokat ápoltak a Párttal és a Szekuritáttal, ennek ellenére látványosan sikerült könnyíteniük a jegybank terheiről. A sikernek nem sokáig örülhettek, ugyanis letartóztatták őket, és az elrettentő példának szánt propagandafilmben való szerepeltetés után a nép (pénzének) ellenségei elnyerték méltó büntetésüket. Ennek a történetnek a hátterét tárja fel Alexandru Solomon filmje.

A zsűri különdíjakat is osztott. A már említett *Csigavár* mellett Kármán Irén *Diogenidésze* és Főgel Katalin, illetve Bárányi Laura: *Mint a méhecskék* című filmjei részesültek különdíjban. Diogenidész nem más, mint T. Zselenszky Péter filozófus, író, költő, aki úgy döntött, hogy beáll csövesnek, hajléktalannak. A film az önjelölt Diogenidész életének egy szakaszát követi nyomon, a filozófusét, aki a biztonságot hátrahagyva az utcán él, alkot, filozofál. Van, akinek tetszik Diogenidész, van akinek nem, de a róla készült film akkor is érdekes. Még ennél is érdekesebb témát dolgoz fel a *Mint a méhecskék* című film: a katalógusban csupán annyi szerepelt, hogy a

film két férfi leszbikus kapcsolatáról szól. A két transzvesztita kendőzetlenül beszél magáról, a másiktól, kapcsolatukról, humorral fűszerezve.

A második Film.dok idei fődíjasa *A sündisznó átka* lett, Dumitru Budrala vizuális antropológiai dokumentumfilmje. Az alkotó az úgynevezett beáscigányok egy közösségét követi nyomon kamerájával, együtt teszi meg velük a többtucatnyi kilométeres utat a hóban, együtt él velük. A beáscigányok seprűkkel, fonott kosarakkal járók végig a falvakat, megpróbálván ezeket élelmiszere cserélni. Egy számár álruk netovábbja. „Jobban ragaszkodtam a szamaramhoz, mint a gyerekeimhez, de most meghalt. Ha lenne szamaram, úgy élnék, mint a képviselő a parlamentben” – mondja az egyik szereplő. A *Sündisznó átka* megrázó film a túlélésért folytatott küzdelemről: nemcsak a természettel, hanem az emberekkel is meg kell küzdeniük a szereplőknek ahhoz, hogy élhessenek. Budrala filmje egyébként sikerrel szerepelt a tavalyi Astra nemzetközi vizuális antropológiai és dokumentumfilm-fesztiválon, amelynek egyben igazgatója is.

A díjak nemcsak a szakmai elismerést, hanem pénzt is jelentettek: igaz, nem kell kolosszális összegekre gondolni. A fődíj 150 ezer forint volt, a többi 100–50 ezer forintnyi. Habár a szemlén több kategóriában (Néprajz.dok, Művészet.dok, Természet.dok, Fikció.dok, Kísérlet.dok, Portré.dok és Év.dok) vetítették a filmeket, a díjazás nem kategóriánként történt.

A díjazott filmek mellett még jó néhány érdekes film került levetítésre a Film.dokon: több nézőnek is bejött például a *Termiklovagok*: szépen filmezett alkotás néhány magyar siklóernyősről, akik az alföldi légtér után a brazil levegőben akarnak világrekordot dönteni, a trópusi lég azonban egyáltalán nincs segítségükre. Az ismeretterjesztő filmet a levegőből készült felvételek „dobják meg”. Az újságíró kollégáknak nagyon tetszett például a *Csálé nekrológ*, amelyben egy, azóta elhunyt AIDS-es fiatalember meséli el életét. Balogh Edina filmjében a fiatal élete utolsó részében idézi fel fanyar humorral homoszexuális és prostituált-kalandjait, és betegsége lefolyását. Említésre méltó még az *LCD-varázs* is, amelyet még alkotója sem nevezett filmnek: ő csupán rögzítette. A tízperces képsor ugyanis úgy született, hogy Szabó Károly az útszélien tanyázó cigányok felé fordította a kamera LCD-képernyőjét, mire azok saját magukat látván a képernyőn, táncolni, szerepelni kezdtek.

S ezzel nagyjából véget is ért a második román–magyar dokumentumfilm-szemle, amely, könnyen meglehet, az utolsó volt. Ugyanis a szervezők terve szerint jövőre már nemzetközi lesz a Film.dok, legalábbis a Kárpát-medencére kiterjedőként képzelem el Beke Mihály András fesztiválearnök. A második Film.dok fesztiválon közel 200 meghívott vett részt, java részük alkotó. Egy, a dokumentumfilm szakma számára fontos kezdeményezés is történt Sepsiszentgyörgyön: Gulyás Gyula javaslatára létrejött a Műhely.dok elnevezésű román–magyar dokumentumfilm műhely, amelynek célja a kapcsolattartás. A készülő adatbázis révén a magyar és román filmek egyaránt tudhatnak majd egymásról, munkáikról és nem utolsósorban a finanszírozási lehetőségekről. Jövőre talán már hasznát is veszik.

LEPEDUS PÉTER

KUPCSIK LIDI

hat szín

Málk Rolandnak

előveszem a személyes hangot,
és felolvasom egy barátom versét,
de közben azon jár az eszem,
hogy az emberekkel való viszonyom olyan,
akár a rubik-kocka.
amint helyére kerül egy szín pár (az éleken),
a sarka rögtön kifordul,
s bár hét választása volna,
a legbonyolultabb jön ki (vagy megy el)
általában, szóval a barátom verse erős,
a kocka meg iszonyú tarka,
s hiába a legjobb szándék és döntés,
hogy kezembe veszem,
s rendezem: színhez színt,
(hasonló a hasonlónak),
könyörtelenül kifordul magából,
a piros kitolja a kéket,
és igazából a sárga sem fér meg vele.
valahogy nem jöttem rá a logikára,
és különben is, a színes ragaszok közül
jó pár már gyerekkoromban a doboz legő
közé vészett a rendtelenségben,
vagy meséskönyvre tapadt.
azon is töprenghetnek a barátom
versének felolvasása közben,
hogy a fekete üres, vagy fekete?

tarott

cs. zs. cs-nak

nézlek téged és magam,
annak rendje és módja szerint
elkínlódjuk
választott első számú szeretőink
nem törődöm-nem tartozom sutaságait
miközben gondosan rúzsosva
kiskalapban nagy kedvvel
reprezentálunk olyan férfiak előtt,
akikről pontosan tudjuk, hogy elérhetőek,
tehát nem kerül sokba
a fülükbe súgni ezt-azt
és várni a hatást, meg hogy
mit és hogyan beszélnek rólunk
pesten az ismerőseink,
akikkel valószínűleg már többször is
megcsináltuk ugyanezt,
ettől savanyú a szőlejük,
holott ők maguk édesek.
tudod, elnézlek, ahogy
választott első számú szeretődnél
hivatalossá dolgozod magad,
ami csak annyit jelent:
ezentúl téged csal elől-hátul,
és naivitásod teljes tudatában
van pofád boldognak lenni
– mint ahogy nekem is van,
de hagyjuk ezt.
szóval a nagy boldogságban
az első reális szóra
elsírod magad – mint megintcsak én.
megértelek.
azért, ha összeülünk egymással
és tévképzeteinkkel este, otthon,
vagy valamelyik kiskocsmában,
mindig oda lyukadunk ki, hogy
ami nekünk kell, ott van a pakliban,
és egy laza kézmozdulattal
elegánsan kihúznánk azt a lapot,
csak tenni kéne.
de tudjuk mi az igazi végét is:
választott első számú szeretőink
titkolt gyermekeivel
élünk majd egy pesti lakásban,
otthon egymással, az utcán
velük nézünk farkasszemet,
amint elhaladnak idősebb gyerekeikkel
és feleségeikkel mellettünk.
a két lurkó pedig mint a testvérek,
mi meg, mint egy
bolond házaspár.

MOGYORÓSI LÁSZLÓ

Te átfestheted

A hazaút nem tartogat
számomra csak csúf arcokat,
kedvetlenségem fő oka
az állakon lógó toka,
visszeres lábak, puffeteg
karokkal rám mért ütlegek,
szuvas fogak, ráncos fej, ez
a bájtalanság megsebez,
akárha sírba szállanék,
úgy vesz körül a báva nép,
rút mosolyuk, rút bánatuk,
rút leszek én is általuk,
nem tudom szánni nyomoruk,
úgy nyomaszt ez a komor út,
a buszon sírás fojtogat,
már nem látok csak foltokat,
csak tompa színt, tört fényeket,
mit ujjaimmel szétkenek.

Hogy eltakarjam veled őket,
az életösztönnél erősebb.
Ha kimondhatnám nevedet!
Egyedül az menthetne meg.
De nélküled nem látszik e
torkomba varrt varázsige,
nem hangzik fel a kürtjel itt,
mely megidézi fürtjeid
ecsetjét; te átfestheted
e bomló, bűzlő testeket,
egy örült festő vásznait
kellene most hogy átjavítsd.

Kurtán felzokog

Kimondod neved: szitokszó.
Kimondom neved: kibomló,
mélyen rezgő, nyers zene,
mint Bach *Kettősversenye*,
hol fájdalom és hol derű,
a torkomban két hegedű,
tangóharmonika szuszog,
mint nyöszörgő csuklóbuszok,
amíg ajkaid fuvalázzák
Glucktól a *Boldog lelkek táncát*.

Ismerni vágylak, kognitív
szenvedélyem zokogni hív,
nem tudom megővni máshol
magam a melódiától,
ahogyan kurtán felzokog
zsebedben a telefonod,
és akaratlan megsebez
a beérkező SMS.

Werther ébredése

Én nem tudtam, milyen kereszt ez:
nem érni sohasem kezdedhez,
nem követni ívét nyakadnak
csókkal. Hogy a látvány fapad csak,
és egy nyújtózhat csak ruhátlan
pihegve tested luxusában.

Így nem is értem, hogy mi lökdös,
mi kényszerítene csípődhez,
e szenvedély, mint múzeumba
úz hozzád, szememet lehunyv.

Kétezer éves, hűvös márvány,
pózolsz az érintésre várván,
hogy tekinteted teremőre
mozdulatom derékba törje.

A plátóiség
lexikája

Nem számít, kivel henteregsz,
lennék akár a Werthered,
az több, minthogyha lagymatag
módon benned egy tag matat,
a *soha* néha többet ér,
a *nem lehet* nagy szenvedély,
én nem beszélhetem a nyelvet,
amin ti ketten enyelegtek,
a plátóiség lexikája
kell közlésvágyamat kiállja;

hogyan kellene eladogjam,
nincs írva ősi nyelvtanodban,
megszerkeszttek egy mondatot,
mely állítmány nélkül vacog,
míg örökké boldogtalan,
mint téli fák, a korcs alany,
nyomorék jelzős szerkezet
villantáná szépségedet:
testemből sarjadt, anonim
árnyjáték, néma pantomim.

MUSZKA SÁNDOR

Egymagam

Várad

És mire a hold
Ezüsttel vont a be
A tájon csend honolt
A fákat

Heted napja volt
Hogy úton egy magam
Fejemben egyre csak
És mentem utánad

Ittam ha volt mit
S ettem ha adtak
S megszállva itt s ott
Hol megtűrt a polgár

Fejemben egyre csak
Heted napja volt
Az úton egymagam
És sehol sem voltál.

S míg farolt a nyár ki a majomszigetről
A hídnak korlátján mellém az est
S később a parkban hol egyszer nem is rég
Nagyon szerettél s szerettelek

És jártam a várost s bár tudtam fellelni
Nem foglak immár s a Körös dalolt
Léha barátom a víg hold is feljött
Fátylát elejté és mindenütt csend volt

S míg aludt a város egy padon magamban
S a Körös Gangesszé dagadt s úszott
Rajta az éjen ezer halál el
És aludt a város aludt nagyon

Semmi
különös

Kocsim két lábam
Étkem papsajt
Kútvíz borom
S a nyolcadik nap
Rossz térdem többé
Nem bírt emelni
Egy árokba dőltem
S dugába mind
Tervem hogy téged
S a tengert elérem
Egy szekér szedett fel
A tizedik nap

Úton

Várlak
Úszni tanítom árnyam a házfalon
E déli
Órán a kerten míg átérsz
S a rossz füvek majd mind
Meglásd bokádra
Rontnak s a napraforgók
Nehéz
Sóhajjal újra
A napra tekintnek
A kerten hogy átérsz
Szaladsz felém

Tudtad

Jönnek
Szerelmeinket autókra rakják
Félnék
Vonszolják egymást az örbódék között
Fáznak
Árulva ezt azt a hűvös utcákon
Tárgyig
Reped a sarkuk
Beérik
Zölden és kéken az éjtől.

Banál

S egy langyos vasárnap délután
Míg álmában halkán morgott kutyám
Az ablakhoz ültem s egy lány
Intett szemével

S továbbá történt e délután
Mikor legsűrűbb mind mondják a magány
Hogy kályhám lassan felforrt teám
S készült ebédem

S nem sokkal később e délután
Semmi nem történt s úgy hét után
Ott volt az ablak én s csupán
Ennyi ha történt.

BORDY MARGIT

Foszlányokban a cél

Kiskocsmában

Foszlányokban száll az emlék.
Láng gyúl fekete, átlövött ablakon.
Szaladó kiskatona, parázs, szén,
szögesdrót félelme tágranyílt arcon.

Kiszabott útján jár, kit embernek hívnak.
Hasad a köves föld nehéz emlékeitől.
Ezerszer elesik, lova halálba gázol,
de kezdi előlről, ha a kihívás érte jön.

És boldog a lélek, hogy újra kezdheti.
A halálnál is van nagyobb fájdalom.
Kiszabott útján jár, kit embernek hívnak,
emlékeiben őrzött titkos világátján

foszlányokban a cél, az elveszett Paradicsom.

Vershazamban

„Csönd terül szét már a mezőkön
bezárulnak a föld kapui;
feszülnek a zárógerendák
hallgatnak a föld istenei.”

Gilgames: Agyagtáblák üzenete

Csillagporból éledt álom
úszik át a felhőtájon.
Tépett térkép, harcosok,
roncsok zuhanása.
Telített tér.
Fényben ajtó, vár a vendég.

Mintha angyal lenne,
de más ez a varázskép.
Zengő hang méri a kérdést:
csupán léteünk egy létben.
Többet. Mit tehetnénk?

Mintha angyal lenne. Vendég.
Vershazamban őshazáról,
s keselyűjátszmákról mesél.
A panaszfal égig ér.

Feledés roncsai fölött
hősök fehér csontjaiból
árnyékmadár fészke zörög.
Íme, tisztul már a tér.

„Ó, ember, a te hited ne veszítsd el,
őrizd meg a lélek nagy hitét.”

Juhász Ferenc: A tékozló ország

Valahol egy fagyos éjben
kiskocsmá. Buja gőz,
füsthomály, lila pacsuli.
A kényes múza elkéri.

Lehajtott fejű férfi ül.
Halántékán az árnyék ezüst.
Arcára vésett sorsa:
szomorúság, düh.
Imát mormol maga elé,
angyalról ébren álmodik,
ki eltörli múlt és jelen
ördögi köre rémeit.

Kint parázsvörös az ég.
Bent fehér láng emészt.
Cigaretta – cigarettát ér,
ital – italt cserél.
Szomszédja hallgat.
Hallgatja földjét,
kinek elvették,
eltévedték – ősei erdejét.

És zúgja fergeteg,
kerek erdő lombja,
sötét rengeteg,
élet-halál útja,
s a járatlan ösvény,
hogy száz év kevés,
de a soknál is több már
a hazugságból-áltatásba
átmenetelés.

Ködkendős virágének

Ködkendő terül a szurok égre.
Valahonnan
csengő hang száll
a fák zúzvara ékszerére.

Fáradt úton jár
a fáradhatatlan lélek.
A cél rövidül
a lélekarangok nehezülnek.

Olyan módon önéletrajzi regény, ahogyan egy költői életmű lehet önéletrajz.

Aparegények korát éljük, mondanám, ha szeretném az irodalmi vonulatok, tendenciák és divatok megállapításának meglehetősen elterjedt gyakorlatát. De nem kedvelem az effajta közelítést, hiszen röviden megválaszolhatatlan, miért születik anyyi, az apával való szembenézést is felvető regény az utóbbi évek irodalmában. Irodalmi divat, kollégák műveit olvasó írók egymásra hatása, a rendszerváltás miatt szétszakított két generáció viszonyának problematikussága az ok, vagy egyszerűen természetes „élettani” jelenség ez, ahogy Kukorelly állítja: „Negyven és ötven év között férfiember, hogy ilyen macsósan mondjam, körülbelül nem tudják kikerülni, hogy szembe ne nézzenek magukban az apjukkal. Elintézni az elintézetlent.” (A szív, hogy úgy mondjam, egy hozzám közel álló dolog, Kukorelly Endrével beszélget Károlyi Csaba, Élet és Irodalom, 2003. június 6., 8.) Bár, persze, Kukorelly álláspontja azt nem magyarázza meg, miért született meg néhány év alatt, tendenciát kirajzolva, többek között Esterházy *Harmonia Caelestis* és Javított *Kiadása*, Györe Balázstól a *Halottak apja*, vagy maga a *TündérVölgy*, hiszen, hogy ironizáljak kicsit, minden korszakban élnek olyan írók, akik éppen 40 és 50 éves koruk között vannak.

A *TündérVölgy* ugyanakkor, a többi aparegénytől eltérően, egy sajátos kérdést is feltett: azt a dilemmát exponálta, hogyan illeszkedhet az önéletrajzi regény egy döntően költőként számontartott, prózai szövegeiben is a versszerű építkezést megvalósító szerző életművébe. Hiszen éppen a versek tehetik indokolatlanná, némiképp érvénytelenné a személyes emlékeket középpontba állító narrációt. A önéletrajzként is felfogható költői életművet és a *TündérVölgyet* alapvetően az emlékezés és az én egymáshoz való viszonya helyezi egymás mellé: az önéletrajzi ént nem élete története hozza létre, hanem az emlékek megírásának, illetve *kitalálásának* folyamata. Ez a szövegben megszülető, bár a legkevésbé sem lekerekíthető vagy egyértelműsíthető, hiszen erősen ellentmondásos emlékező

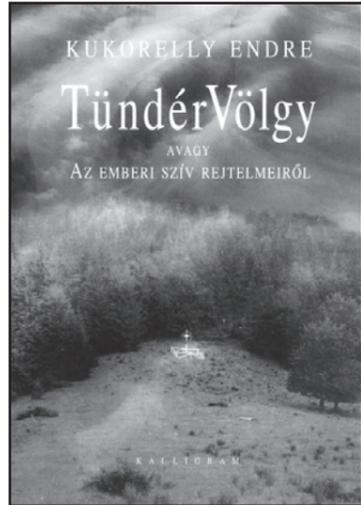
TündérDomb és völgyoszoros

szubjektum pedig sajátos osztódásban létezik csak, hiszen a *valóság* és a *kitalálás* ellentéte a regénybeli elbeszélő és megfejthetetlen titokként megírt apja kettősével vethető össze.

A szöveg elején és végén csaknem ugyanolyan rejtélyként előttünk álló egykori ludovikás katonatiszt alakja a „kitalálásból” élő fiúval szemben a tények, a valóság megtestesüléseként írható le. Az apa birtokában lévő, a második világháborúban átélte hihetetlen és „regénybe kívánkozó” élményekből álló „életanyag” nem szül történeteket, s az apa hősként is különböző hiá-

nyokkal hozható összefüggésbe: háborús sérülései miatt képtelen a fiával focizni, apa és fia szinte soha nem beszélgetnek egymással.

Az apa alakja rögtön a regény második alfejezetében a halálával kapcsolódik össze, majd a regény egészen végigvonul az a mindvégig eldöntetlen dilemma, vajon jelen volt-e a beszélő apja temetésén. Az apa által elutasított disszidálás elmaradása pedig annak lesz az oka a regényben, hogy fia életében az apa voltaképpen már *nem él*: „Elkezdte és már befejezte az életét. Látta, hogy mi megy, amikor tudomásul vette, mi a rendszer, már nem is akart vele semmit.” (70.) Az első gyermekkori halálélmény azonban nem az apához, hanem a nagypapához kapcsolódik. A nagypapa halála megelégelt, de *szövegként* értelmezhetővé válik: összekapcsolódik a kötet címében is kiemelt *tündérvölgy* motívummal: „Alulról nézek egy hanyatt fekvő embert, halott, kihalt hegylánc, csendes hegyvidék nagypapa, komor, nem siralmas, távoli hegyvonulat elmosódó körvonalai a völgyoszoróból.” (42.) A völgyből látható halál a címbe kiemelt *tündérvölgy* ambivalenciáját erősíti meg – a tündér szónak pozitív jelentéstartománya mellett a regényben aktivizálódik a ’tünde’, ’tünékeny’, ’változékony’ jelentéstartalma is. A tündérvölgyként megélt Szentistvántelep egyszerű a mozdulatlan, időből kiemelt állandóság és – nem ezzel szemben, hanem éppen ezért – a halál terrénuma. A családot és a nyáron megtapasztalható örökkévalóságot jelentő Szentistvántelep a „halálos családi boldogság” színhelye is a *TündérVölgyben*: „Az, hogy otthon érzem magam, a fáradtságától alakult úgy. / Legegyszerűbben úgy alakul ki, ha, nem tudod,

Kukorelly Endre: *TündérVölgy, avagy az emberi szív rejtelméről*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004

Közel húsz éve, 1986-ban az akkor még „fiatal írók” között számon tartott Sarusi Mihály *Magyar Krisztus* címen terjedelmes kötetet jelentetett meg a Szépirodalmi Kiadónál. A történelmi dokumentumokra alapozott, sodró erejű regény egy 1800-as évek elején telepített, Aradhoz közeli falu hét nemzedékének drámai fordulatokban gazdag történetét beszélt el napjainkig. A könyv jelentős kritikai visszhangot váltott ki, s a szerző számára komoly sikert hozott. Ugyanakkor a kötet merce lett, Sarusi későbbi írásait újra és újra a *Magyar Krisztus* nehezen megközelíthető színvonalához mérték.

A regénybeli falu neve Nagyfalva volt. Ha valaki kicsit is ismerte Arad és az egykori Csanád megye történetét és földrajzi viszonyait, hamar rájöhettek, hogy Nagyfalva minden fikciós megformáltsága mellett is rendkívül hasonlít Kisiratosra. A sejtést csakhamar maga a szerző is igazolta, az ELTE egyik nyelvészeti sorozatában két kis könyve is megjelent, az egyik Kisiratos helyneveiről, a másik a falu lakóinak ragadványneveiről. A nevek egy része a regényből már ismerős volt. Majd a Békés Megyei Könyvtár Körös-Könyvtár sorozatában *Csonka Csanád* címmel adta ki a *Kis iratosi falurajz* sorozat újabb művét. Most pedig az Irodalmi Jelen Könyvek legújabb darabjaként látott napvilágot *Szalbek-Iratos* címen a falu elmúlt hatvan évének történetét.

A 2003-ban közigazgatásilag újra önállóvá vált község megírta a maga történetét. A régmúlt történetét a kiváló történész, Kovács Géza rekonstruálta. Am 1944-hez érve lezárta munkáját, így kapta a családja révén kisiratosinak számító Sarusi Mihály a megbízást az elmúlt hatvan év történetének felidézésére. (Sarusi a telepítő birtokos – Szalbek – nevére emelte a címet.)

A közelmúlt feszültségekkel terhes történetét feltárni nem könnyű feladat, kiváltképp akkor, ha a szerző nem ülhet be egy gondosan rendezett levéltárba, hogy átforgathassa az elmúlt évtizedekben keletkezett dokumentumokat. A források adta lehetőségeket s a maga írói eszköztárát számba véve, Sarusi Mihály művének a krónika formát választotta. Vagyis évek szerint az eseményeket próbálja minél teljesebben feltárni s elősorolni. S hogy pótolja a hiányzó írott forrásokat, a község lakóit faggatta végig,

Kisiratosi krónika

A bevezetőben mondottak szerint több mint száz ember szólal meg a könyv lapjain, s mivel Sarusi egy ágas-bogas iratosi család tagja, a bizalom sem hiányzott. A visszaemlékezésekhez korabeli újságcikkek, feljegyzések és a szerző korábbi kutatásainak anyagai is társultak, de a források között meghatározó szerepe van az emlékezetnek. Azaz a krónika a kollektív emlékezet által megrostált s az emlékezés-elmésülés szabályai szerint olykor dramaturgiailag

egy családban az ilyen tragédiák feldolgozására, és vajon az utódok meddig hurcolják magukkal a hosszú ideig elfojtott gyászt.

A jelen felé haladva bővül egy-egy esztendő krónikája, láthatóvá válnak az elmúlt évtizedek fordulópontjai, hogyan talált rá a termelőszövetkezet a zöldségtermesztésre, milyen feszültségekkel járt a rendszerváltozást követő átalakulás. Megismerjük az oktatás alakulásának folyamatát, a foglalkoztatás kérdéseit, a katolikus egyház szerepét. Mindemellert vázlatosan

Pontosan megmutatja a szerző gondolkodásának pilléreit, értékrendjének születési helyét és körülményeit.

is megformált eseményekből áll össze, pontosan dokumentálva, hogy mit őriz és mit ejt el a közösségi emlékezet.

A történet 1944 szeptemberében a magyar csapatok bevonulásával s gyors távozásával indul: a két emberöltővel korábbi történetekből a falu lakóit legsúlyosabban érintő események emléke őrződött meg: a menekülések, a családok szétszakadásának sora, a határ lezárulása. A nézőpont természetesen a falubelieké, a nagypolitika eseményei reflektálatlanok maradnak, annál gazdagabban kommentált mindaz, ami a kisiratosiakat érinti: hogyan lehetett kapcsolatot tartani a Magyarországra szakadt testvérrel, hogyan lehetett alkalmanként átcsúszni a határon, miként történt az embermenekítés és a csempészés.

Az egymás mellé helyezett töredezett vallomások villantják fel az ötvenes éveket is, azt, hogy a kommunista rendszer milyen áron ropantotta össze a falu több mint 150 év alatt kialakult gazdasági és szokásrendjét. Az emlékezet tömörít: egy-két mondat idézi fel a földjéért agyonvert „kulák” fiának halálát, az elkeseredésében öngyilkosságba menekült gazda sorsát. A szövegbe illesztett levélben éppúgy egy mondat számol be a gyerekek hogykétéről, mint a rokon, barát letartóztatásáról – mintha az az élet normális menetének része lenne. S az olvasó töpreghet, hogy vajon honnan volt az erő egy-

kirajzolódik néhány portré: a község vezető személyiségeinek szerepvállalása egyértelműen dokumentálja, hogy az erős kohézióval és szilárd értékrenddel bíró közösségek is csak akkor haladhatnak igazán előre, ha akadnak olyan, a többség által elfogadott vezetők, akik a tradíciók ismeretében képesek a mindenkor jelen kuszának tűnő viszonyai között időben meglátni a kínáló lehetőségeket. Sarusi Mihály krónikája ilyen kiemelkedő személyiségnek mutatja Almási Béla körörvost.

Ha végigtekintünk Kisiratos közvetlenül mögöttünk lévő hatvan évén, sötétebbnél sötétebb periódusokat láthatunk. „Nem sok jót értünk mög, fiam...” – mondja az egyik idős adatközlő. Mégis, erre a hatvan évre akár sikertörténetként is tekinthetünk: az állandó szorongatások közepette sok kisebbségi sorba került magyar közösség összeroppant, porladni kezdett, Kisiratos megőrizte identitását. A falu ma is homogén magyar település, képes volt közigazgatási önállóságát visszaszerezni, s a krónikából úgy tűnik, élni tud a nagy történelmi változás adta lehetőséggel, és újra talpra áll. Sarusi Mihály a tradíciókhoz, a nemzeti hagyományokhoz való kötődésben, az erős hitben, a katolikus egyházközösség szervezőerejében találja meg a kulcsot. A szerző, aki többször is nyomatékosan hangsúlyozza,

mitől, mégis találsz egy helyet, ahol nyugodtan elfáradhatsz és leülhetsz. Nyugodtan meghalhatsz. A legjobb helyen halsz meg itt, kialakítod magadnak ezt a helyet, az meg téged, szépen alakítgatjatek ezt a / Aa. A **békés családi életet.**” (113.)

A *TündérVölgy* tehát olyan módon önéletrajzi regény, ahogyan egy költői életmű lehet önéletrajz – ez a mű, miközben megteremtí önmaga az írást a szabadsággal azonosító szubjektumát, mindvégig egyetlen pozícióból beszél: a halál megelégeltenségének helyzetéből. Így lesz a regényben a házasság elutasítása, s ezzel együtt a szabadság választása a halál időleges leküzdésének módja: „Meg akarsz, pusztán a különbségek miatt, kúrni egy nőt, akkor annyi legalább biztos, hogy nincs ott a halál. Majd aztán.” (304.) A *TündérVölgy* a nagypapa halálának leírásában előkerülő völgy-hegy ellentéte ugyanis a „TündérDomb” halált és a testi szerelmet is előhívó képében kerül elő újra, és a mű egészét nézve szokatlanul hosszú Kirkegaard-intertextuson keresztül egyúttal újabb magyarázatát adja a Kukorelly-regény címének: „Azt, hogy hüvelykujjal bekanyarít a melltartója alá, benyúl villámgyorsan, elemeli a halszájkas keretet, kiereszti a fáradt levegőt. Elemeli, visszaengedi, el, vissza, rezeg a dolog, kopog a melle. Meg a környék, halcsont és bordacsont. Feláll a fűtym. **Elhiszed-e, hogy aki fejt a TündérDombhoz hajtja, az nem pihenhet nyugodtan? Én nem hiszem, de azt tudom, hogy ha fejemet a kebledhez hajtom, túlságosan erősen mozog a fejem ahhoz, hogy álom jöhetne a szememre.**” (154.) A változó arcú C.-kel folytatott nemi aktusok nem teremtenek családot – a nemi vágy vezérelte írói munka hozza létre viszont a *TündérVölgy* képzetet és a valóság összefonódásából létrejött világot. Azt a világot, ami egyszerre lesz a család és a magány regénye, s egyidejűleg, az önéletrajzi regény hagyományát jelentősen újrainva, az emlékeztető és a felejtésé. A *TündérVölgy* ugyanis a következő mondatokkal zárul: „Megyan az apám, **ennyi az egész.** Nem jut eszembe. Úgy van nekem, hogy nem jut eszembe, és ha mégis eszembe jut, lassacskán elmaszkál onnan. Lassan, el, más, ennél kétségbejöttőbb dolgok felé.” (371.)

SZILÁGYI ZSÓFIA

Sarusi Mihály: *Szalbek-Iratos (Hatvan év a magyar-román mezsgyén)*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005

hogy ennek a közösségnek tagja, könyvével ezeket az értékeket akarta erősíteni. Úgy ír a Ceaușescu-korszakról is, hogy személyes ellentéteket ne élezzon ki, könyve – bármely falubeli család polcára kerül – a közös történet foglalatja, az összetartozás tudatának erősítője lehessen.

Az első pillantásra alkalmi megbízásnak látszó *Szalbek-Iratos* fontos darabja Sarusi életművének, a közel nyolcvan oldalnyi szöveg pontosan megmutatja a szerző gondolkodásának pilléreit, értékrendjének születési helyét és körülményeit. Könyveinek mondandóját az itt in statu nascendi felmutatott értékrend strukturalja, közel hasonlóan. S mégis – a fogadtatásból, az alkalmankénti visszhangtalanságból ítélve – úgy tűnik, a *Magyar Krisztussal* felállított mérce a későbbiekben magasnak bizonyult. Adódik a kérdés: az az értékrend, amely egy védekezésre készített kis közösség életében hatásos, milyen formában és milyen áttételeken keresztül válhat a nagy közösség, a nemzet számára hatékony kohéziós erővé?

ERDÉSZ ÁDÁM

Quodlibet – egyveleg, mindenféle, festmények, zenedarabok különbözőbb rend nélküli egymás mellé válogatása, csúfondáros megjegyzés, sőt gyümölcs-paszírozó eszköz. Új könyvének borítójára Alexa Károly játékosan tíz jelentését gyűjtötte össze a szónak, nem kevésbé talányos kulcsot adva e kötet címül választott talányos fogalomnak. Ha jó nevű irodalomtörténész nevezi „egyvelegnek” meg „mindenfélének” tanulmányait, gyanakodik az olvasó: nem csak „komoly” tanulmányok meg könnyedebb írások „egyvelegét” jelzi előre a szerző, de finom – inkább csak megengedő, semmint deklarált – provokációra is következtetni enged.

Sejthetően ez a provokáció az irodalomtudomány az utóbbi évtizedben általánossá vált beszédmódjára és általános magatartására (is) irányul. Alexa Károly természetesen jól

„Élményközpontú” műértelmezés

ponálón hatalmas az az ismeretanyag, amit birtokol, s amit a legváratlanabb pillanatokban képes mozgósítani. Alexa irodalomismerete – a 16. századtól, de különösen a 19. sz. második felétől – virtuóz és lenyűgöző. Nemcsak jól ismeri a magyar irodalmat (a legjelentősebbek mellett a másod-, harmadvonalbeli életműveket is), esztétikát, kultúrtörténetet, hanem bensőséges viszony fűzi a hagyományhoz, s ezt nem rest

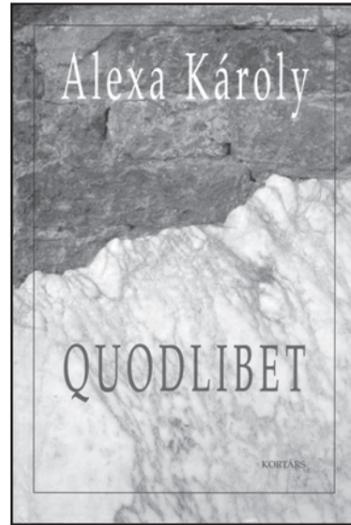
Impulzusokat adhat a kortárs irodalomértelmezés megújulni kívánó ágának is.

ismeri a legújabb irodalomtudományi/-elméleti iskolák eredményeit, nyelvezetét, fogalmi apparátusát, a szaktudomány ma divatos módszerbeli, szemléletbeli elvárás horizontját – de használatukat a maga számára egyszerűen nem tartja okszerűnek. Sőt, terjedelmében is vasokos új tanulmánygyűjtemény mintha kifejezetten nagy ívű alternatívát kínálna arra, hogy másként is olvashatunk, másként is gondolkodhatunk irodalomról. Nem vagyok benne biztos, hogy az újabban közkedvelt „élményközpontú” irodalomtörténeti olyasfajta műértelmezéseket céloz-e meg, mint amiket Alexa ír, de annak analógiájára – egyelőre – „élményközpontú műértelmezésnek” nevezném módszerét. Megkockáztatva, hogy Alexa ugyan nem teremtett új műfajt, mégis igen sajátosat: az esszé és az értekező tanulmány határán állót, amelynek fő erővonalát – mikszáthi örökség? – nem annyira az intellektuális meggyőzés, mint inkább az – alkalmassint olykor látszólag laza – asszociációkon nyugvó (történet)mesélés-lánc határozza meg.

Tanulmányaiban a legkevésbé sem törekszik az elvont tudományosság látszatára, jóllehet im-

megvallani. Szemmel láthatólag (olvashatólag) szinte lubickol, dagonyázik az irodalom teremtett világában – legyen szó Jókairól, Madáchról, Kemény Zsigmondról, Komjáthy Jenőről, Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról, Mészöly Miklósról, Hajnóczy Péterrel vagy éppen a Bereményi Géza–Cseh Tamás párosról. Szerinte az irodalommal való találkozás legelőször is *kedvünkre való* tevékenység, örömforrás (I. Barthes).

Műértelmezéseiben az idő kulcsszerepet játszik. Nem csupán arról van szó, hogy visszaállítja a történetiség elvét és jogát, hanem mintegy a történeti és a kultikus idő szervezi egész gondolkodását, észjárását. Számára az idő nem statikus, nem befejezett, nem szakaszolható stb. idő, hanem folyamatosan megtörténülő és jelen lévő állandó: a múlt és a jelen, a valóság és a teremtett idő egyetlen, folyamatosan pulzáló, organikus egészet képez. Amikor belép egy műbe vagy életműbe, azonnal egy történet- és időláncolatba lép be. Mindegy, melyik század, évtized vagy esztendő kapujából indul, valamilyen módon mindig az *egészhez* kapcsolódik. Együtt

Alexa Károly: *Quodlibet*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2004

látja az (évszázados) előzményeket, hatástörténeteket, a tágabb (szellemi, sőt tárgyi!) szövegek környezetét, a kor történelmét, kultúráját, művészetét, hétköznapjait, az európai beágyazottságot. Mások mellékesnek tűnő szalakat bont ki, mint pl. a kötetnyitó, leg súlyosabb esszéjében. Szilágyi István *Hollóidő* című korszakos regényének elemzésében a műmegértéshez szorosan kapcsolódó 16. századi hitvitázó irodalom fő kérdéseinek példás fölvezetése mellett kevésbé szerves, epizódyszerű közbeiktatással, szaktörténeti alapoossággal, a maga el-entmondásosságában a hajdúk hanyatott és vi-

tattott érdemű történetét is áttekinti. Vitatható persze, mennyire nélkülözhetetlen része a megértésnek az ilyesfajta közbeiktatás (Alexánál: szinte anekdotikus mesélés), de mindenkor horizonttágításra törekszik, arra, hogy minden lehetséges távlatba bekapcsolja a művet.

E roppant mozgékony és hajlékony szellemi kalandozás nem rendszert teremt, de rendszert képez mégis. Deduktív módszerrel – nem preconcepciót igazol, s nem egyetlen tételt bont ki ökonomikus, szikár racionalizmussal, hanem – számos részletből mintegy újraépíti, hangulataban is újrateregetti a mű világát. Hatalmas időintervallumokban, kulturális terekben cikázva nem csupán irodalmi „szövegek”, hanem strukturált, komplex világok lépnek – fölfejtve a rejtőzködő erővonalakat – eleven kapcsolatba egymással. A szöveg mikroegységeinek vizsgálódása helyett a hangsúlyt az egészre helyezi, s egyáltalán: minden írása annak igazolása, hogy a magyar irodalom térben és időben változatlanul és organikus egyetlent egész, s minden egyes mű ezt az egészet (a nemzet kultúráját) építi tovább. E nagyon tág horizontú, preconcepciót mellőző, nyitott irodalomszemlélet hozadéka (és a biztosítéka annak), hogy rendszerében a legkülönbözőbb stílusirányzatú művek – a „valóságirodalom”-tól a „szövegirodalom”-ig – kapnak helyet, s hogy nem abszolutizálódik egyik vagy másik érték- és stílusorientáció sem (jóllehet értékpreferenciái természetesen neki is vannak).

Alexa Károly nem riad vissza attól, hogy élményszerű legyen (súlyos tanulmányai közelségében még játékos szövegfutamatokat is megenged, például kedélyes-derűs értekezést a Monarchia fürdővilágáról). Stílusa művesen ki-munkált, nyelvezete már-már barokkosan összetett. Olykor engedve a pátosznak, kiséssé (szokatlanul) emelkedetté válik, de általában is megőrzik írásai valamennyi régies ízt. Esszébe oldott tanulmányainak valószínű a nyugatos esszéírók között talánálunk előzményére, közvetlenebb rokonságára.

Tanulmánykötete, mely önmagában is jelentős munka, impulzusokat adhat a kortárs irodalom-értelmezés megújulni kívánó ágának is.

PÉCSI GYÖRGYI

Maszkok, terek... címmel Füzi László talán eddigi legszemélyesebb hangú esszéketét jelentette meg a minap a Kalligram Kiadó. Igaz, Füzitől kezdettől fogva nem idegen a személyesség, a bensőséges hangütés; irodalomkritikai és -történeti munkásságának fontos eleme – már-már kiindulópontja – az elsődleges olvasói-befogadói élmény, a személyes érintettség hangsúlyos szerepbe helyezése. Nem nyelvi komponenseket vagy szövegstruktúrákat vizsgál elsősorban (persze, azok értékelését sem kerüli meg), hanem számára az esztétikai minőség a személyiség- és világtér dichotómiájával együtt érvényesül. Ha magának a *fontításnak* a fogalmát metaforikusan fogjuk fel – miként azt különböző kultúr- és szociálatropológiai irányzatok is teszik a különböző kulturális ekvivalenciákat keresve –, Füzi nem tesz mást, mint hogy a világot a maga nyelvére fordítja (át/le), s azon mondja tovább. (Már első könyvei egyikének, az 1993-as *Az irodalom helyzetadatának* is fontos eleme a naplójelleg, az esszéisztikus hangolt vallomás mint értelmezői attitűd.)

– De szabad-e egy irodalomkritikusnak, irodalomtörténésznek személyes hangot megütnie, szubjektív módon szólania? Alkérde ez; s e tekintetben mélyen egyetérthetünk Füzivel: „Az irodalomról való beszédnek az irodalom közelében kell maradnia”. (*Játék*) Új könyvét akár *regényként* – keretes regényként – is olvashatjuk: egy magatartás, egy etika, egy érzékelésmód – néha a témája és önmaga közt elemző távolságot tartó, néha líraian színezett, néha pedig drámai konfliktusokban összesűrűsödő epikaként. A *Maszkok, terek...* mint prózapoétikai konstrukció, gyakorlatilag oda tér vissza, ahonnan elindul: terét a gyermekkor világának kibontása, illetve a felnőtt világgal való összecsendítése (*Játék*), valamint az előbbi végleges elvesztésének drámája (*Világok között*) tölti be. Az író világhoz való viszonyulását – az örökös úton levés mellett – itt az otthonkeresés, az otthon-építés, az otthonosságérzet létélménye, az „otthon-lehetés” (Esterházy Péter) szinte ontológikus átérzése határozza meg. Az otthonkeresés azonban nála mindig enkeresés és önazonosságvágy, történetkutatás és történetfaggatás is. Ennek terét egyfelől a világérzékelés és önvizsgálat ket-tőségén alapuló, már-már elégitikus hangú esszéi (*Kecskemét Fő tere – és ami körülötte van*; *Fü-*

„...Hol is voltam, hol is vagyok”

zenze – Róma – Nápoly; a címadó *Maszkok, terek...*; valamint A „*kultúra jelzője*” és a „*fonnyadt értelmiségiek*”), másfelől a példa- és társkereső morfondírozások adják (Illyés Gyuláról, Vekerci Lászlóról, Ilia Mihályról, illetve Esterházy Péterrel szólva – kicsit kilógatva ebből a sorból a József Attila és Németh László közötti „gondolkodástörténeti párhuzamot” tetelező „*Győzelem ha van*”-t). S hát ide, a mintanézó írások közé tehető a Sándor Ivánnak ajánlott cím- adó opus is, akinek bevallottan az egyik leg-utóbbi regénye, a *Drága Liv* invokálta a szóban forgó esszét, s talán magát ezt a könyvet is. Ezt a könyvet, mely az élet – a személyesen megélt és befogott élet – tereinek úgymond az átvilágít-ása, ami azonban az irodalom, a művek áram-

fejlesztőjének, generátorának a segítségével történik. De Füzi esetében ez nem is lehet másként, hiszen – alkatának megfelelően – mindaz, ami élete első fél évszázadában megtörtént vele, „az irodalom keresztül történt meg”.

Írónk világának, figyelmének, érzékenységének középpontjában tehát vállaltan a személyesség

„Az irodalomról való beszédnek az irodalom közelében kell maradnia”.

– a vizsgált alkotóé (de egy *városé* mint entitásé is!) és a saját magáé – áll, számára a látóterébe befogott művek aranypróbáját az jelenti: meg tudják-e érinteni, meg tudják-e szólítani őt. (S itt sietve hozzá kell tenni – futó pillantást vetve Füzi korábbi könyveibe is –, hogy kevesen vannak kortárs irodalmunkban, akik tekintetükkel, érzékenységükkel oly széles értékhorizont befogására képesek, mint ő.) Neki a könyv, az olvasás, a kultúra nem munkaterület, nem a megélhetés, illetve nem a mindenáron való önérvényesítés gladiátorarénája – életszükséglet inkább: bevallottan személyes problémáit kívánja megoldani velük, s ugyanezen személyes problémáinak a megoldására szolgál számára az írás is. Füzi megfordítja a dolgot: reflexív próza ez is, de az önreflexió mozzanat kerül benne előtérbe – nem a másik teljesítményét méricskéli, hanem annak teljesítménye által saját magát figyeli („...ragaszkodom a kultúra érzelmi tartományához” – jelenti ki irigylésre méltó határozottsággal, meghatározott elszánással kötetzáró írásában). S érvényesség dolgában különben sem a kritikus, különben sem az író, illetve nem is az ember dönt, hanem az idő (*Világok között*). Irodalomtörténeti, irodalomkritikai tevékenységével nem elsődlegesen saját értékszemléteit kívánja érvényre juttatni, nem másokat akar befolyásolni: számára az írás sokkal inkább egy szünetlen tanulási folyamat része, melynek se-

gítségével nem elsősorban a mindenkor s mindenre érvényes válaszokat keresi (hiszen jól tudja: ilyen válaszok nincsenek, minek fáradozna hát alságos megkonstruálásukkal), sokkal inkább kérdezni tanul vele – jó s megfelelő kérdéseket föltenni önmagának, környezetének és a világnak. „Arról, amiről most írok, akkor még nem tudtam semmit. Akkor sem tudtam róla, amikor a gép elé ültem” – leplezi le magát a *Játékban*, mely elé szokatlan (de talán így is igaz: sajátlagos) mottót – vagy, még inkább: „mottót” – illesztett. Egy fényképet, melyen egy lasztival „dekáztat”. Azt a képzetet keltve tehát – sőt, a piktogram nyelvén azt állítva –, hogy a labdával foglalkozó gyermekben, ifjúban már az íróasztalánál a világ dolgai földe görnyedő, szüntelenül önmagára rákérdező, felelős felnőtt előképe rajzolódik meg. Hiszen a gyermekkorunk s a játéknak ugyanaz a jelentése az ember életében, mint az írásnak: a világhoz való lehetséges viszonyulásaink láncolatát adják ki. Ezt erősíti, hogy futballcsapatában, bevallása szerint, kapus is azért lett, mert a kapuból „más összefüggésekben látni a világot” (*Könyv a szabadságról*). S különben is, a kettő – játék és irodalom, írás – között lényegi összefüggés van: szembenézés ez is, az is a „kinálkozó mozgások végtelen számú változatával”, a *mozgás megélése* – azaz: a *szabad asszociációk tere* mindkettő.

Írónk – ama tolsztoji értelemben – a „belső történetek” könyvét tette le asztalunkra e mostanival. Műfajánál fogva „a befelé fordulás dokumentumait” adja a *Lakatlan Sziget* korábbi, háromkötetnyi naplósa is, de míg ott a világot racionálisan elrendező értékelői attitűd a meghatározó, itt, e legújabb könyvében a vallomásság metafizikus síkja – az egész eddigi életével való szembenézés dramaturgiája – kerül előtérbe, a személyesség lélektani aspektusai domborodnak ki, a „körül kell néznie a világban, hol is voltam, hol is vagyok” szinte a fehérrizásig hevített drámája vetődik elénk (*Világok között*).

A „már csak a belső világ felépítésére van lehetőségünk” felismerése hátteret is, távlatot is egyszerre ad a *Maszkok, terek...*-nek, annak tudatosítását erősíti bennünk, hogy a *ránk nőv* külső világ súlya alatt egyedüli lehetőségünk azt írunk, amire a tollunk „rááll”, s nem azt, amit e *külső világ* diktált. Nos, Füzi László tolla nagyon „ráállt” erre a könyvre. S örülnünk kell, hogy erre *állt rá* éppen.

TÓTH LÁSZLÓ

Füzi László: *Maszkok, terek...*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2005

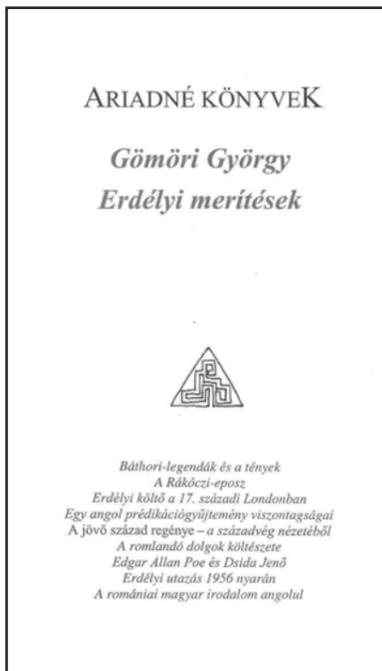
Fenti címen Gömöri György gyűjtötte össze Erdélyi irodalommal és művelődéssel kapcsolatos szaktanulmányait és esszéit. Ez utóbbiak felfedik azt a személyes (és egyben literári) vonalmat, mely szerzőnk Erdély iránti érdeklődését megalapozta. Még egyetemi hallgató és pályakezdő költő volt, amikor érdeklődését (az 50-es években) Dsida Jenő – akkoriban az irodalmi értékrend peremvidékére szorított – költészete váltotta ki. S bár '56-os emigrációja Dsidáról szóló szakdolgozatának befejezését és benyújtását megakadályozta, egész eddigi pályafutása során megmaradt (mintegy magánszorgalomból, hiszen tanári munkája a szlavisztikához, tudományos érdeklődése a lengyel–magyar kapcsolatokhoz kötötte) a Dsida-életmű kutatójának. A kötetben olvasható tanulmányokon kívül is fontos adat- és szöveggözzelésekkel, valamint a költő újraértékelését és kanonizációját sürgető esszékkel egészítette ki a hetvenes évekig igen csak gyér Dsida-irodalmat. Az Áprily-esszé pedig ennek a vonzalomnak a szélesedését jelzi, ami nemcsak az erdélyi irodalom „klasszikusainak” irányába tartott, hanem saját kortársainak munkásságára is kiterjedt. Recenzióival, kritikáival mind magyar, mind angol nyelven sokat tett az erdélyi modernnek népszerűsítéséért a „távol Nyugaton”, s ezzel a diktatúrák által kialakított hamis értékrend helyreigazításáért is.

A kötet tanulmányainak zöme azonban – ha külön-külön olvassuk őket – filológiai aprómunka a XVI. és XVII. század művelődéstörténetéből. Korábbi adatok helyesbítéséről, új adatok feltáráról olvashatunk bennük, melyek eredményként néha jelentéktelennek tűnnek (bár a kutató tudja, hogy jelentéktelen adat nincs, csak olyan, mely még nem találta meg helyét valamely szintézisben), a hozzájuk vezető út azonban nemcsak módszertani értelemben tanulságos, hanem egyéb apró felfedezésekkel van kiköveve. Néha

Erdélyi merítések

Recenzióival, kritikáival mind magyar, mind angol nyelven sokat tett az erdélyi modernnek népszerűsítéséért a „távol Nyugaton”.

Gömöri György: *Erdélyi merítések*, Kom-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2004

pedig az adat-hiatusok kitöltése túlnó a pusztai filológiai érdeken, mint például a Báthory Gábor lengyelországi neveltetését bizonyító „lelet” bemutatása. Báthory Gábor – talán Móricz Zsigmond *Erdély-trilógiájának* jóvoltából is – az egyik legismertebb alakja az erdélyi történelemnek; műveltségének, nyelvtudásának, lengyel kapcsolatainak feltárása jellemképéhez is adalék, az átlagolvasó számára is.

Az egyes tanulmányok részeredményeinél fontosabbnak vélem azonban a belőlük kibontakozó művelődéstörténeti **összképet**. Nemcsak a jeles személyiségek európai ismertségére gondolok, bár a Báthory Istvánról, II. Rákóczi Györgyről megrajzolt angliai kép részletei, vagy a Bethlen Gáborról szóló humanista „dicső-ének” bemutatása akár iskolai történelemtanításunk számára is rejt tanulságokat. Hajlamosak vagyunk ugyanis történelmünket kis nép helyi jelentőségű eseményeként oktatni (Erdély történelmét még így sem), miközben a fenti példák bizonyítják: kiválóságaink a maguk korában európai figyelmet váltottak ki, s kortársaik nagy – számukra világtörténelmi – folyamatok szereplőiként tartották számon őket. E „nemzetközi tükörben” nézve őket, egyéniségük, jellemrajzuk is más megvilágításban tűnik fel, megszégye-

nítve önismeretünk gyakorta provinciális jellegét.

De áll ez a kevésbé ismert (vagy legtöbbször számára éppenséggel ismeretlen) „szereplőkre” vonatkozó adatolásokra is. Esetükben a **mennyiség**tűnik fontosnak; ha a XVI. és XVII. századi Erdély értelmiségének, a „tanult főknék” a létszámát nézzük, meglepően nagy a külföldi egyetemeket látogató, Európa-szerte „peregrináló” ifjak aránya. Talán elmondható, hogy míg Magyarország nyugati („királyi”) fele az európai katolikus műveltség befogadója volt, addig Erdély képviselte az ezzel a műveltség-befogadással egyenértékű „protestáns ellensúlyt”. Létrehozva azt a különleges helyzetet (melyhez hasonló talán csak a német művelődéstörténetben adott), hogy egy nyelvi közösség egyszerre tartozik a felekezeti megosztott Európa mindkét kultúrköréhez. Ennek a magyar nemzeti kultúra kialakulása tekintetében rendkívüli a jelentősége – s ennek megfelelően kell értékelnünk minden erre vonatkozó, e sajátosan magyar helyzettudatot leírni segítő adalékot.

A kötet szerzője, valahányszor egy-egy új adatot vagy vonatkozást közöl, lelkiismeretesen azt is megírja, hogy hol, milyen körülmények között bukkant a forrásul használt kéziratra, le-velre, ritka nyomtatványra. Ami filológustól természetes. De közben – akaratlanul – önmagát is jellemzi. Anglia, Svédország, Lengyelország, Magyarország, Erdély különböző városai, könyvtárai nevezetnek meg; mintha Gömöri György, peregrinusai nyomát keresve, maga is a szaktudomány „peregrinusaként” élne és dolgozna. Attól az örök kíváncsiságtól hajtva, mely a filológia és a történetírás elsődleges műsója.

LÁNG GUSZTÁV

Ami a kötetben igazán figyelemre méltó, az éppen az elfogultságoktól való tartózkodása.

Úgy tartják, elméletírók is: a szerző szándéka legvilágosabban a címadásban mutatkozik meg. Nagy Pál kötetének (*Forgatagos időkben*) már az alcíme is különös: „Pályák, művek, arcok, emlékek” – írja jellemzőként, műfaji megjelölés helyett azt emelve ki, amiről a borító hátsó lapján szintén nyomatékosan beszél: örömmel tölti el, hogy hosszú élete során megadatott számára „az irodalom varázskörében” élni. A könyvnek ez az alaphangja, írójának ez a szemléleti adottsága a legkevésbé sem a személyes írói, irodalomtörténeti teljesítmény túlértékeléséből vagy a tartós elégedettség érzéséből fakad – sokkal inkább a belátásból, hogy végső soron egész életében azal foglalkozhatott, ami a legmélyebben és a legtartósabban érdekelte: a betűk világával, az olvasással és az írással. Ebben az értelemben a címbeli „forgatagos” jelző is inkább a színes, látványos, változatos idők érzékeltetésére hivatott, és kevésbé a társadalmi hányattatások, vergődések, a történelem forgószéke, örvénylő éveinek megidézésére. A szókapcsolat többször előfordul aztán a tanulmányokban és a rövidebb-hosszabb írásokban is, immár nem a szerző személyes sorsára, hanem az általa elemzett, bemutatott alkotók életútjára vonatkoztatva – a hangoltság azonban alig módosul. Előbb – egy 1984-ből való tanulmányban – a romániai magyar irodalom születésétől számított „hőskor” minősül forгатagos időknek, az önálló szellemi élet megteremtésének kora, amikor „rendkívüli módon megnövekedett a toll, a szó emberének felelőssége”. Utóbb – a novellista Wass Alberttről értekezve – az egész két világháború közötti időszak lesz az, hasonlóan az érdemén és értékén felül méltatott Kacsó Sándor-regény, a *Vakvágyon* minősítéséhez, ahol az egész kisebbségi múltat (nyilván a szocializmus szóhasználatában elfogadott nemzetiségi múlttal szemben) forгатagosnak nevezi. Ebben az elmarasztalás hangsúlyai a legerősebbek, máskülönben aligha folyamodna – Kolozsvári Grandpierre Emil ugyancsak túlzó elismeréssel tárgyalt regénye, a *Rosta* kapcsán is – rokon értelmű kifejezésekhez, „vihárosan lepergett, immár végleg múlttá lett” esztendőket emlegetve. Hogy mégsem így történt, hogy ézzenegés, villámvilágos idő volt a jelen is, nemcsak a múlt – ez már abból a Bözödi György munkásságát és életét végigpásztaó tanulmányból derül

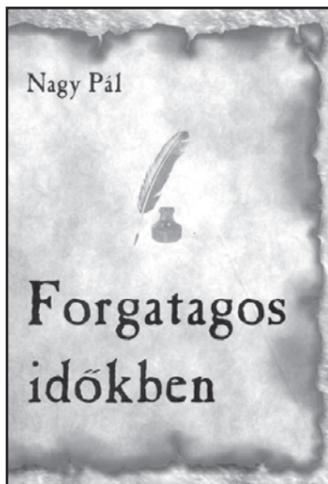

Az irodalom lelkesültje

ki, amelyik a szocializmus romániai bukását követően, az ezredforduló után magát a XX. századot tartja „viháros-forgatagos” századnak. És okkal, hiszen miben, mennyiben lett volna különbség a kommunista párt diktatúrája, mint a királyi, nemzetiségként élni nem ugyanúgy a jogfosztott állapotot jelentette-e, mint a kisebbségi létezés. Vagyis háborúktól és ideológiáktól, hatalmaktól és intézményektől szinte teljesen függetlenül: bizony „forgatagos” volt a múlt. Meg a régmúlt is, az emlékezetből kiesett – ahogy erről pedig Kemény Zsigmond életműve előtt tisztelgve szól, Németh Lászlót idézve, aki szerint a *Zord idő* szerzője „maga volt a nemzeti önismeret”.

A Nagy Pál több mint négy évtizedes teméséből válogató írások is a nemzetiségi önismeret szükséges voltának tanúsítói – anélkül, hogy fennhangon vagy hivalkodóan hirdetnék a (romániai) magyarság múltjának dicsőségét, netán keseregének a balsors csapásain. Inkább az a jellegzetességük, hogy szerzőjüket egy-egy életmű vagy egy-egy alkotás elemzése, kiváltóképp pedig bírálata helyett a bemutatásuk, az alapos ismertetésük szándéka vezeti. S noha nem híve az életrajzi érdekességek tálalásának, mégis sok olyan biográfiai mozzanatot emel ki, amely kiválóan alkalmas a kor hangulatának, légkörének érzékeltetésére, társadalmi-politikai minőségének sejtetésére is. Különösen áll ez azokban az esetekben, amikor személyes emlékeit hívja mintegy segítségül egy-egy portré vonásainak jellegzetesebbé, olykor akár karikatúraszzerűvé tételéhez. Ez utóbbira keserűen mulattató példa lehet a *Nagy István az egyetemen* című dokumentált vallomás: a kolozsvári négy elemis munkásról négy éves professzori tevékenységét, 1948-tól 1951-ig tartó oktatói munkáját abból a szemszögből mutatja, ahogy tanársegédjeként látta, láthatta. Egy egész korszak, a népi demokráciának nevezett proletárdiktatúra szellemisége,

pontosabban örökösén „mozgósított állapotban” lévő szellemtelensége mutatkozik meg e színes előadásban. Máskor, más esetben netán nincsenek segítségére megőrzött vagy véletlenül megtalált följegyzések – ilyenkor nem kerekít történeteket az alkotókkal való személyes találkozás, együttléti köré, inkább sajnálkozva, sőt szégyenkezve közli, a részletekre a feledés homálya borult. De így is fel-felvillan egy-egy kép a lábujjhegyen ágaskodó Móriczról, a Marosvásárhelyen vendégeskedő Tamásról. És így is föl-fölsejlenek, még több mint hatvan év távolából is, múltja, élete meghatározó eseményei: 1941-ből például az Ábelről szóló, pályadíjas publikációja. Az egy irodalomtörténetész emlékirat-töredékeinél tanulságosabb, természetesen az, hogy milyen eszmények, milyen előítéletek vezették szerzőtől szerzőig, könyvtől könyvig.

Nagy Pál: *Forgatagos időkben*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2004

Ami a kötetben igazán figyelemre méltó, az éppen az elfogultságoktól való tartózkodása. Azt, hogy a szerző az irodalom dolgában mennyire híján van az előítéleteknek, mi sem bizonyítja jobban, mint a romániai magyar irodalom két-három évtizeddel ezelőtti alkotásairól szóló méltatásai. Sütő Andrásról ír ugyan a legtöbbször és a legelismertöbben; az *Anyám könnyű álmot ígér* például az a könyv számára, amelyik „önnön létével és súlyával szab irányt, mértéket” – ez a magas minősítés mégsem vezeti egyoldalúságokhoz, igazságtalan ítélezésekhez. Nemcsak arra az életműre figyel és figyeltet, amelyik a „végveszélybe sodort nemzeti közösség”, a romániai magyarság helyzetéről tudósít – arra is, amelyik, mint például az *Egy agglegény emlékezéseit* szerző Deák Tamásé vagy a *Futótűz* írójé, Pusztai Jánosé. Az előbbi szerinte a „vészesen kísértő vidékiesség ellenében a műveltségigényt”, az európai szellemiséget hozza, az utóbbi pedig mikrorealista epikai nyugalomával, páratlan meglevenítő erejével hat. Használó, szinte már magasztaló szavak nyugtázzák Bálint Tibor vagy Majtényi Erik egy-egy könyvének megjelenését is. Az a gyakoribb, ha dicsér, és nagyon ritka, ha fanyalog. Nagy Pál az irodalom lelkesültje.

Ez a lelkesedés a régebbi írásainak elsősorban a stílusán hagyott nyomott: nemegyszer a szerzők szavait, fordulatait írta, lelkesítette át, tőlük vett idézetekkel igen találoán ragadva meg munkásságuk lényegét. Újabb írásaiiban javaslatok megfogalmazásáig, tanácsok adásáig – összegző megállapításokig is elmerészkedik. Monográfiák készítését tartaná szükségesnek – Bánffy Miklóstól Bözödi Györgyön át Nyirő Józsefíg és másokig alig van író, akivel kapcsolatban ezt ne vethetné fel. De azzal a véleményével sincs egyedül, hogy a romániai magyar irodalom áttekintése, „mérlegelő számbavétele”, a seregszemle soha nem volt időszerűbb, mint ma. A hiány annál nyomasztóbb, nemcsak számára, minél inkább azt tapasztalja, hogy szépirodalmi folyóirataik – ő használ többes számot! – a grönlandi eszkimók népköltészetét hagyományairól vagy a modern dán próza reneszánszáról igazán kimerítően tájékoztatnak, a saját alkotóik tegnapi és tegnapi gondjai meg műveit iránt viszont kevesebb érdeklődést mutatnak.

A *Forgatagos időkben* aligha változtat azon a sajnálatra és szájalomra méltó helyzeten, amelybe a nemzetiségi irodalom önismerete dolgában a kisebbségi magyar folyóiratok hozták és hozzák magukat. Nagy Pál a kevesek egyike, aki figyelmeztet erre.

MÁRKUS BÉLA

Amit a két világháború közötti erdélyi magyar irodalomról tudunk, alapvetően két szerzőtől tudjuk, még akkor is, ha úgy hisszük: amit tudunk, nem tőlük tudjuk. Ez a két szerző Jancsó Elemér és Ligeti Ernő. Azok a munkák, amelyek erőteljesebben szembementek a Jancsó és Ligeti által képviselt, árnyalatnyi eltéréseket tartalmazó értékrendekkel, kihulltak az emlékezetből. (Itt elsősorban Gaál Gábor, majd Sóni Pál munkáit lehetne említeni.) Mások – így például Pomogáts Béla – alapvetően elfogadták Jancsó és Ligeti szempontjait, kiindulópontjait és korszakolásait. Vagy nem törekedtek átfogó jellemzésekre.

A különbség a két szerző áttekintései között elsősorban a nemzedéki pozíció: Jancsó a harmincas évek lázadó fiataljai felől nézi kritikusan, a közvetlenül Trianon után fellépő írókat. Elvileg tehát Ligetit is. Az értékelések egymásba csúszása azért valósulhat meg mégis, mert Ligeti már a negyvenes évek elején írja visszatekintését, akkor, amikor a Helikon már inkább múlt, mint jelen, és túl van a harmincas évek ügyetlenül kezelt belső problémáin. Jancsó harmincas évekből, több írásában, könyvében kifejtett Helikon-kritikája baloldali – de nem a teljes összeférhetlenségig menően baloldali (mint mondjuk a Gaál Gáboré). Ligeti pedig a helikoni csoport „radikális”, tehát szintén baloldali csoportjához tartozik mindvégig. Így jön létre tehát az értékelések elvi (bár nem pozicionális) egymásra tevődése.

Ebből a nézőpontból kétségkívül Tamási Áronnak jut központi szerep – az ő életműve és pályája „szerkezetileg” azért nagyon fontos ebben az elbeszélte történetben, mert közvetít a nemzedékek között (helikonista is, de Vásárhelyi Találkozó-elnök is – sőt, a *Korunkban* is publikál), illetve a különböző politikai irányzatok között is (hangsúlyozott székegyi identitása például egyaránt beilleszthető a jobboldal és a baloldal történeteibe).

Ebben a rejtett irodalomtörténeti elbeszélésben, amely egyre inkább eloldozódott az idők folyamán Jancsó és Ligeti nevével, a szerkezet és az általánosíthatóság fontos volt: a helikoni íróárság és ideológiája, a transzszilvanizmus áttekinthető szerkezetet biztosított, amelynek révén Kós Károly és Kuncz Aladár mint szervező-

ideológusok központi figurákká válhattak. Reményik Sándor, Aprily Lajos és Tompa László költészete konvergens természetű, „általánosíthatóságuk” miatt lett viszonyítási pont: az ő műveik révén vált emblematikussá és de-kódolhatóvá az, amit utólag egyfajta „allegorikus helyzetértelmező költészetként” azonosíthatnánk. Tamási Jolly Joker-jellegéről már esett szó – és ez nem leértékelés: gondoljunk arra

Könnyed stílusa ellenére is annyira árnyalt és meggyőző az értékelések és összefüggések felvázolásában.

például, hogy Petőfi Sándor, Ady Endre vagy akár József Attila hányféle értékrend felé vált nyitottá az elmúlt évtizedek folyamán.

Vannak vakfoltjai is ennek a narratívának természetesen: legnagyobb hibája talán az, hogy Dsida Jenő életműve nemigen illik és illesztődött bele. Túl radikálisnak bizonyult számára a húszas évek első felének kísérletező, avantgárd irodalma is. A mai olvasóközönség azt is számon kérhetné rajta, hogy nemigen nyújt eligazítást számára a Wass Albert- vagy a Nyíró József-életmű szempontjából. Egy Wass és Nyíró felértékelő irodalomtörténeti koncepcióban viszont, ha következetesen akarna eljárni az irodalomtörténetész, egész sor olyan íróknak kellene a nyomába eredni, mint például Gyallay Domokos vagy az Erdélyi Irodalmi Társaság tiszgárdja. Kérdés, hogy megérné-e a fáradságot.

Visszatérve Ligeti munkájára, az intézménytörténeti kiindulópontú megközelítés, illetve a nemzedéki problematika részletes felvetése az, amit szerkezetileg sem tudott (vagy kívánt) elkerülni nyomában haladva az irodalomtörténetírás. Sőt, a világnézeti opciókat is érzékenyen jelzi a kötet –

ennek abszurditását hajszolását a marxista szemléletű irodalomtörténeti tanulmányokból ismerhetjük.

Van-e tehát valami friss, valami váratlan akkor egyáltalán a 2004-ben újra kiadott könyvben?

Két dolog biztosan. Az egyik a korai, Trianon utáni korszak felvezetése, egészen az Erdélyi Szépművéses Céh és a helikoni írói közösség megalakulásáig. Erről az időszakról Ligetinek igen élénk és fontos személyes élményei vannak:

a *Keleti Újság* és a *Napkelet* szerkesztőjeként az ekkori legdinamikusabb történelem kellős közepén találjuk. Az 1920 és 1922 között megjelenő *Napkeletnek* – amelyről nyugodtan megkockáztatható a kijelentés: a korai erdélyi magyar irodalom legszínvonalasabb folyóirata – csupán 2004-ben jelent meg a repertórium és egy válogatás benne közölt írásokból a Kriterionnál. (Válogatta és az előszót írta Mózes Huba.) Ezek a történelem korábban inkább csak a Helikon „előzményeként” voltak jelen a közbeszédben, Sóni Pál munkáiban pedig épp ellenkezőleg: a „szocialista irodalom” kibontakozásának területeként. Ligeti és a korabeli sajtót olvasva kiderül: ez a korszak önmagáért igazán érdekes.

A másik „váratlan” dolog a sajtó és a politika hangsúlyos jelenléte. Az erdélyi irodalom történetét több kapcsolatba hozták már a politikával, de Ligetinél az a feltűnő, hogy a konkrét politikai történelemet látjuk, pártok és politikusok neveivel, illetve politizáló publicistákkal ismerkedhetünk a könyv jelentős részében. Spectator vagy Hegedűs Nándor itt legalább annyira fontos szereplők, mint Kós Károly.

LIGETI ERNŐ

SÚLY ALATT
A PÁLMA

PALLAS-AKADÉMIA • CSÍKSZEREDA

Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004

A jelzett „váratlanság” persze az utólagos perspektíva függvénye: ez az a két aspektus, amely komolyabban inkább csak a kilencvenes évek óta foglalkoztatja a transzszilvanizmus-kutatókat: a politika és a sajtó előtérbe állítására gondolok, ezen belül is különösen a húszas évek első felének sajtójára.

Ligeti könnyed stílusa ellenére is annyira árnyalt és meggyőző az értékelések és összefüggések felvázolásában (azzal együtt, hogy láthatóvá teszi, szubjektívként és reflektáltként mutatja meg saját nézőpontját is), hogy megkerülni nem lehet és nem érdemes – legfeljebb filológiai adatait kiigazítani, ahogy Marosi Ildikó utószava meg is teszi a tévedések egy töredékével. A további pontatlanságokat, akár a név- és dátumelírásokig menően szintén lehetett volna jelezni egy igényesebb újrakiadásban. Olvasójának az lehet az érzése: az intézménytörténeti-nemzedéki megközelítés Ligeti és szellemi leszármazottjai után nem szolgálhat már meglepetésekkel a két világháború közti erdélyi irodalmat illetően. Valami egészen más nézőpont talán igen.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Egy kötet, ami jár nekünk

Demeter Szilárdnak is jár egy kötet. No, nem alanyi jogon, meglátjuk: kiharcolta magának. Sikerült neki olyan könyvet szerkeszteni, ami attól érdekes, hogy nem akar belerángatni valamibe, amihez talán nincs is kedvünk.

Érzésem szerint a szerző fütyül erre) ez a könyv: Demeter Szilárd felhív telefonon (mivelhogy a hordószónoklat kiment divatból, a kutya sem hallgatná meg) és szónokol – az első benyomásom az volt róla, hogy kissé nagyképű. Aztán kiderül róla, hogy mégsem szónokol: csak a kihangosítója romlott el, hogy a válaszokat halla-

manapság, hogyan és mit, és főleg: ki ír manapság, és miért, és hogyan, és minek, és kinek, és mennyit... stb.

Az *Antikvár* az, aminek a cím is mutatja: egy olyan része a könyvnek, ahová az ember visszavissza jár böngészni, és ahol igazi kincseket fedezhet fel olyan nevek társaságában, mint Háy

Ez a könyv maga az Élet, ha nem tűnik ez túl patetikusnak.

A szerző többnyire a *Korunkban* 2000-től megjelent írásait szerkesztette egybe. Olvasónapló: ez lenne a könyv. Szubjektív kritikái műfaj, amit Demeter Szilárd még szubjektívebbé tud tenni. Mottóul – és vezérelvül – Gombrovicz egy tanácsát választotta: nem az íróról beszél, nem is a műről, csak saját szembesüléséről a művel vagy az íróval. Vagy a tényekkel.

Mert a *Mondolat* meglehetősen fura olvasónaplónak is. Néhány írás nem is könyvről szól. És nekem határozottan az az érzésem, hogy a szerző számára sokkal nagyobb a tét, mint néhány könyvről szentenciázni.

A cím a nyelvújítók elleni híres gúnyiratot idézi, úgyhogy az ember eleve kíváncsi: ilyen felvállaltan konzervatív, újításellenes indításból mi érdekeset lehet ebben a mai világban produkálni, amikor pedig az a lényeg, hogy minden, ami a közönség elé kerül, minél újszerűbb, minél meghökkentőbb legyen. Hát az. Ez a könyv maga az Élet, ha nem tűnik ez túl patetikusnak. Az a része, amiben fajgyűlölők, polgárpukkasztók, nyelvrontók, harsányak, trágárok, rosszindulatúak, hozzá nem értők, elzárkóztak, büszkéek, figyelmetlenek, igénytelenek tülekednek, ahol a tömegcuccok uralkodnak. És az is, ahol a hozzáértők, a segítők és finom lelkűek vannak, no meg olyan könyvek, amik vitára ingerelnek, és amiket meg lehet védeni. És ahol mi is itt vagyunk, és folytonosan építünk, rombolunk, szellőztetünk meg bűdösítünk... Ilyen szempontból meghökkentő (tehát a mai „elvárásoknak” megfelelő, bár

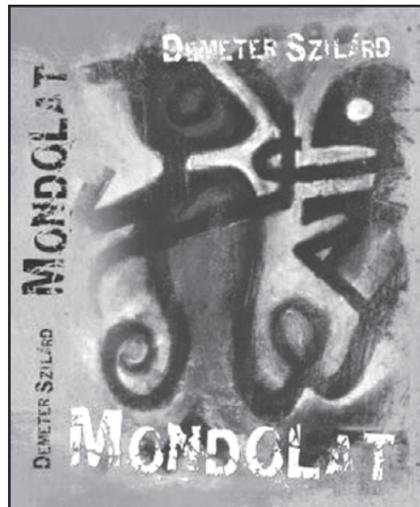
ná. És ha odafigyelünk, azt is halljuk, mondanivalóját nem a fellegekéből, hanem a lábunk (hogy ne mondjam: az orruk) elől veszi. Talán emiatt vállalta a cím által sugallt „maradiságot” is.

A könyv egy *Indoklás*al indul. Helyénvaló dolog, tekintve, hogy még a szerzőnek is feltűnt, milyen mániákusan szentenciázzik az ellen, hogy manapság úgy vesszük, mindenkinek alanyi jogon jár egy kötet. A helyzet azonban az, hogy az indoklás csak akkor érthető teljesen, ha az ember már elolvasta a kötetet. Akkor meg már – remélhetőleg – magától is rájön, miért született meg. Ha nem, úgyis kár a benzínért...

Demeter Szilárd négy sokatmondó címet viselő „ciklusra” osztotta a könyvét, ugyanannyi téma köré csoportosítva (enyhe átfedésekkel) az írásokat. És ez éppen az előbb említett életszerűség, témátöbblet miatt lehetséges. Az *Ópusztában* a (nemcsak kisebbségi) magyarságtudatról, antiszemitizmusról, a bennünk (és másokban) élő szülőföldképről stb. témázik olyan írók kapcsán, mint Veress Károly, Végel László, Mircea Eliade vagy akár Hitler. A *Zóna* a leginkább „független” a könyvektől. Itt kapnak helyet azok az írások, amelyeknél a szöveg, amire támaszkodik, nyilvánvalóan csak ürügy. A Király V. István, Vétési László, Papp Z. Attila, Sántha Attila szövegein alapuló kérdései egyben kritikai irányultságúak is: hogyan lehetne minőségre nevelni az ifjúságot, hogyan terem meg magának egzisztenciát az erdélyi magyarság, olvas-e az olvasó, miért jár könyvvásárra az (átlag)ember, miért trágár a fiatal magyar irodalom, ki olvas

János, Orbán János Dénes, Lövétei László László, Joseph Heller stb. Az is előfordul, hogy a kincs nem a könyv, vagy tény, vagy folyóirat, amiről szó van, hanem éppen a szöveg, amit olvasunk...

A „*Dobozolt élet*” a tizenévesek meccse az idősebbekkel. Egy film a semmiről, ami úgy kitölti a mindennapokat, hogy alig marad idő enni. Tévé, videojáték, agresszív zene, egyedüllét

Demeter Szilárd: *Mondolat*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2004

– és mindaz, ami miatt ezek fontosakká lesznek. És a *Szöveggenerátor*. Az újraírt mű – hátulról előre, vagy másként. „A világ, sajnos, valóságos, és én, sajnos, tényleg csak a saját történetem vagyok – írhatjuk át Borgest.”

Felmutatni a kivételben az általánost – ez a filozófia dolga. Demeter Szilárd még nehezebb módszert választott: úgy mutatta fel kivételként az általánost, hogy abból megértse az ember: nem lesz kivételes attól, ha vezérelvévé válik az általános szellemi restség, ha az igénytelenségbe menekül a dömping elől.

Demeter Szilárd könyve egy csapásra két legyet üt: irányelveket mutat a válogatáshoz, emellett pedig jó érzékkel választ is az olvasó számára. Egyik írásában ugyan azt is kétségbe vonja, hogy olvas-e egyáltalán valaki, vagy mindenki csak írni akar, és író ír íróknak szép, berterjes, de ilyenformán teljesen fölösleges irodalmat. (Az jutott eszembe, hogy nagyszüleim fiatalága idején még olvasó olvasott olvasónak... Hogy fejlődünk, Uram!)

A *Mondolat* elsődleges érdeme mégsem az szerintem, hogy könyveket bemutatva segít választani és ítélni. És éppen ez teszi többé egy szokványos olvasónaplónál. Ezek az írások (még) szubjektívebbek (Gombrovitz!) és valahogy mélyebbek. Demeter Szilárd egy könyv apropóján *témát* választ, és filozofál. És nincs könnyű dolga: az irodalmárnak szeretné megmutatni, mit írjon (és főleg mit ne!), az olvasónak, hogy mit olvasson, és a kisembernek, hogy hogyan kellene élnie. Anélkül, hogy tendenciózus lenne, hogy túl magas lóra üljön, anélkül, hogy bárki is kioktatásnak vehesse... És többnyire sikerül is neki, talán azért, mert a legbanálisabb helyzetben van: ír is, olvas is, él is, célja tehát önmaga életterének javítása. Mert erre megy ki a játék. Valahogy úgy viselkedik, mint aki látja, hogyan romlik, és nem akarja hagyni. Megmutatja azt is, milyenné lettünk, azt is, milyenek lehetnénk. Mint aki beleszól – akár a mások dolgába is –, hogy eredményesebb legyen. És így már érthető, miért érz magát úgy, mint aki kihangosító nélküli telefonon folytat fontos beszélgetést: mert nem tudhatja, meghallgatjuk-e, vagy csak morogva legyintünk: „haggyon má békibe!”

TAMÁSI PIROSKA

fogadóban, egy ágyban egy szép és szolgálatkész szobalánnyal, nem csinálva vele semmit, mivel igaz szerelmére gondolt – szerzője a Faustnak, aki eladja lelkét az ördögnek, majd mennybe jut –, nem úszhatta meg, hogy Kleist meg ne vádolja, egy olyan író, aki inkább Marlowe-ra hasonlított, akinek Faustját végül ízekre tépik az ördögök. Kleist művei megrázó figyelemzavaróak, hogy nem menekülhetünk meg tetteink következményeitől, míg Goethe azt a szörnyű hazugságot kínálja, hogy semmi sem döntő és végleges a földön. Goethe „betegnek” látta Kleist műveit, mivel azok „a természetet visszataszítóknak és félelmetesnek” mutatják, én pedig azt hiszem, hogy éppen Goethe „nemes humánuma” (ahogy Thomas Mann említi tisztelettel) az, ami beteg és egyben elavult, és Kleistnek kell legnagyobb német íróként kiemelkednie Goethe ámyé-kábol.

Közben azonban nem tudunk szabadulni Goethe véleményétől, hogy „az érett értelem képtelen bármiféle örömről belépni Kleist témáinak erőszakos világába”, és még a legújabb angol kézikönyv a német irodalomról is elítéli Kleistet, amiért olyan labirintusnak találja az életet, „amelyben az értelem, a hit és az érzelm csak bizonytalan útmutatást adhat”. Ennél aligha van pontosabb leírása az életnek, de még mindig mellőzni lehet, mint a beteg képzelet termékét, kézzelfogható bizonyítékát annak, hogy Kleist „lány- és egyensúlyérzék nélkül született”.

Ilyesfajta esztelen kritikát hallani, amely őt anyagilag halálra ítéli, és mégis folytatni az élet olyan ábrázolását, mely kigúnyolt látomását követi (34 éves koráig – és akkor inkább öngyilkossá válni, mint prostituálódni), ehhez arra a ritka szívósságra és állhatatosságra volt szükség, amely az ő katonás stílusában nyilvánul meg.

Valóban, a világirodalom valamennyi óriása közül leginkább ez a porosz tiszt az, aki úgy ír, mint egy generális. Városok égnek le, embereket ölnek meg egy al-záradékban, és ő már messze jár, egészen más nyomon.

... Mialatt emberei az elővárost fosztogatták, Kohlhaas kiragasztott „az egyik templom kapuboltozatára egy írást, a következő tartalommal: ő, Kohlhaas Mihály borította lángba a várost, és ha a lakosok az uraságot ki nem szolgáltatják neki, oly annyira el fogja hamvasztani, hogy – az ő kifejezésével – nem kell majd a falak mögé néznie, hogy megtalálja. – Leírhatatlan volt a lakosság elszörnyedése e gonoszított fölött; és a tűzvész, amely a szerencsére viszonylag csendes nyári éjszakán mindössze tizenkilenc épületet, közöttük azonban egy templomot is, tett egyenlővé a föld színével, jóformán, virradat körül, még el sem felejtették, amikor az öreg helytartó, Otto von Gorgas máris kiküldött egy ötven főből álló zászlóaljot az őrző szörnyeteg őrzetbe vételére.”

(Kohlhaas Mihály)⁶

De semmi sem tudja úgy megmutatni Kleist kemény objektivitását, mint az *Eljegyzés Santo Domingón*, egy szerelmi történet a haiti faji háború véres napjaiból, a tizenkilencedik század elején, amikor a sziget még francia gyarmat volt. A történet annak felsorolásával kezdődik, mi minden jót tett egy ültetvénytulajdonos legmegbízhatóbb rabszolgájával. Fölszabadította őt, birtoka felügyelőjévé tette, házat és ellátást adott neki, sőt, végrendeletében is gondoskodott róla, az pedig „a bosszú általános örületében... az elsők között ragadott puskát, és az erőszakra gondolva, mely szülőföldjéről elragadta volt, golyót röpített ura fejébe”.

Az előzőleg ellentétes oldalakon harcoló svéd tiszt és mulatt lány rövid életű eljegyzését oly módon beszéli el, hogy legyen fekete vagy fehér az olvasó, abban tájékozatlanságot, tökéletlenséget, érzelmességet, leereszkedést vagy méltánytalanságot nem talál. Nem ismerek egyetlen más faji konfliktust tükröző művet sem, amelyről ezt el lehetne mondani. Ha semmi egyebet nem írt volna Kleist, az *Eljegyzés Santo Domingón* egymaga is korunk időszerű írójává tenné. Többet tanulhatunk ebből a történetből, mint kortársaink összes faji feszültségeket tárgyaló, jó szándékú regényéből.

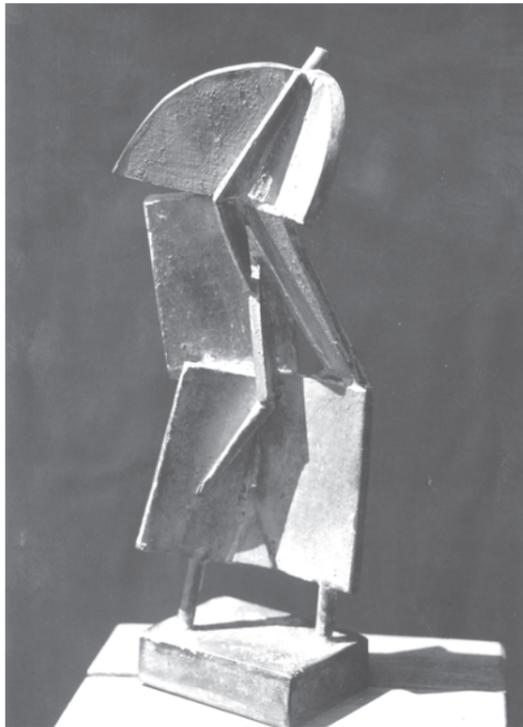
Kleist egyedülálló teljesítményének egyik oka, persze, az, hogy nem igyekszik jobb megértést teremteni a fajok között; az ilyen célok korrumpálnak, mivel a bizonyítékok meghamisításához vezetnek. Bármilyen a következtetés, mi mellesleg jutunk hozzá, csak úgy – a szerzők végtelen összecsapásából. A nagy irodalomban, ahogy az életben is, mellesleg minden valami más; semmi sem áll egyedül.

*

Kleist életét, csakúgy, mint halálát, maga választotta. Mint olyan porosz katonai család iva-

déka, akinek ősei között tizenhat tábornok és két tábornagy található, biztos katonatiszti karriert futhatott volna be III. Frigyes Vilmos alatt, 1799-ben, huszonegy éves korában azonban kilépett a hadseregből, első irodalmi művét, a *Vizsgálódás, miként található meg a boldogsághoz vezető biztos utat, és miként élvezhetjük azt zavartalanul – életünk legnagyobb szorongatásai közepette is!* címűt jelölve meg távozása okául.⁸

Eleinte úgy vélte, a boldogság a Tudásban és egy Jó Feleségben található meg: eljegyezte egy tábornok lányát, Wilhelmine von Zengét, és csaknem halálra tanulta magát szülővárosának, Odera-Frankfurtnek egyetemén, majd Berlinben folytatta tanulmányait, egyidejűleg segédhivatalnoki állást töltve be. De, ahogy nővére, Ulrike idézte fel, egy napon, amikor főnöke egy sok kötetből álló, unalmas könyvet bízott rá, hogy olvassa el, és számoljon be róla, Heinrich elhatározásra jutott: fölmond. Íme, egy kulcs egy zseni kifejlődéséhez: lehet, hogy Kleist öngyilkosként végezte, de amíg élt, tudta, hogyan vigyázzon szellemére és intelligenciájára. Élesen látta, hogy az unalmas könyvek miként zilálják szét az elmét. Nincs mit remélnünk az olyan könyvektől, amelyek untatnak bennünket. Úgy hatnak az elmére, ahogy erőszak a női testre.

foyait – pedig szegény Achilles nem gúnyolta őt. Az *Eljegyzés Santo Domingón* hőse megöli szerelmét, amiért az elárulta őt, pedig a nő csak életét akarta megmenteni.

Kevés öröm van ebben és nagy adag fájdalom, de Kleist szándékosan borzaszt el. Semmit sem tudunk megérteni igazán mélyen, hacsak olyan mélyen meg nem indít vagy meg nem ráz bennünket, ami a tudatalattinkig lehatol. Nem azok a nagy írók, akik azt mondják nekünk, hogy ne játsszunk a tüzzel, hanem azok, akik megégetik az ujjunkat.

Kleist nem siklik át semmin, sem azért, hogy mentséget találjon szereplői számára, sem azért, hogy rendet rakjon történetében. Össze sem keveri a mélységet a ködösítéssel, ahogy sok modern szerző teszi. Kleist munkáiban sosincs kétség afelől, hogy ki mit cselekszik, kivel és miért. De amihez nem nyúl, helyesebben, amit olyan fénybe von, mint egyetlen más író sem, az az élet feloldatlan ellentmondásossága. Goethe, mint a hollywoodi producerek valaha, hitt abban, hogy *Ausgleichung*, *Aussöhnung* és *Abrundung* (kiegyensúlyozás, kibékítés és lekerekítés) által valóságot lehet előállítani, aminek az eredménye megnyugvás és felemelkedés. Kleist olyannak látja az életet, amilyennek maga látja – nyugtalan, felkavarónak és megmagyarázhatatlanul abszurdnak.

O... márkiné terhes, de nem tudja, kitől. Végül megkapjuk a választ, de Kleist közben nem csillapuló erővel idézi fel *ahogy lehet ez!* Örjítő érzése keltette riadalmat, azt az érzést, amelyet értő embereknek nap mind nap el kell viselniük. A *Szent Cecília, avagy a zene hatalma*-ban egy katolikus zárdát csak azért ment meg egy igazi csoda, hogy mint egy bekezdésvégéből megtudjuk, a harmincéves háború végén „a vesztfáliai béke egyik cikkelye alapján kisajátítsák”.

Kleist mesterművei leírásának egyik módja az lehet, ha *Amphyryon*-jából idézünk:

„Lidércnyomás, ördögi mese – mégis
Tiszta és igaz, mint
a napvilág.”¹⁰

*

Nincs író, aki csak egy olyan jellemet vagy színt meg tudna írni, amely meghaladja érzelmi skáláját. Kleistnek, akinek művei telve vannak hirtelen feltörő szenvedéllyel, kivételes képessége volt a szélsőséges érzelmekre, a legteljesebb kétségbeesésre, legteljesebb szerelemre, csak úgy, mint a legteljesebb gyűlöletre. Úgy élt, mint egy fegyvertárs mondta, „kitéve a maga legbensőbb énjé viharainak”.

Miután 23 éves korára elvesztette hitét a tudományban és a magyarázatok gyógyító erejében, az utazásban keresett nyugalmat. „Nem szolgálhat rá, hogy boldogtalan legyek, és nem is maradok az örökké”, írta Wilhelmineék Párizsból. A boldogság, hogy most látta, „földet művelni, fát ültetni, gyermeket nemzeni”. Hamarosan lemondott ezekről az egyszerű célokról, de oly mélyen átértékelte őket, hogy munkáiban mindenütt tovább élnek, és elbeszéléseinek és darabjainak minden „ördögi iszonyata” háttérül szolgál csak szerelem, otthon és család utáni egészséges vágyakozásához. Párizsból Svájcba ment, azzal a tervvel, hogy vásárol egy darab földet és gazdálkodni fog, de aztán ráköltötte egész tökéjét, szüleitől kapott szerény örökségét első két darabjának megírására. Ez jelentette azon fáradozásainak kezdetét, hogy „letépje a halhatatlanság koszorúját” és kezdetét az életben tartó anyagi csődnek. „Írásra kell adnom magam, akár van kedvem hozzá, akár nincs”, írta Wilhelmineék, megszakítva jegyességüket. „Egy éven belül minden valószínűség szerint egy fillérem sem lesz... Drága leány, ne írd nekem többé. Egyetlen kívánságom, hogy meghaljak.”

Az első darab *A Schroffenstein család*, a másik *Robert Guiscard* első változata volt, amelyről azt írta Wieland, hogy „ha egyesülne Aischylos, Sophocles és Shakespeare szelleme, hogy tragédiát hozzon létre, az lenne olyan, mint Kleist

darabja, a *Guiscard, a normann halála*, amennyiben az egész megfelel annak, amit akkoriban módomból volt belőle hallani...” Kleist, mivel elégedetlen volt vele, elégette. Miután elégette, Párizsból Normandiába gyalogolt, hogy részt vegyen az Anglia elleni invázióban, amelyre Napóleon 1803 végén készülődött. Gyűlölte Napóleont, aki Németországot leigázta, de biztosra vette, hogy az invázió kudarcot fog vallani, és neki alkalma lesz rá, hogy „dicsőséges halált haljon a csataterén”.

Thomas Mann szerint Kleist irodalmi becsvégya „és hozzá kapcsolódó halálvágya... nem könnyen kibogozható állapot”, nekem azonban úgy tűnik, hogy ugyanúgy kívánt ő meghalni, ahogyan a molylepke megégni: a láng közelében kívánt lenni. Graham Greene írja le önéletrajzában, az *Egy életfélé*-ben, hogy diák korában orosz rutletet játszott, nem csak egyszer, hanem többször is, csak úgy, a maga kedvére. Azokban a sötét felvillanásokban, amikor a ravaszt meghúzza, bizonyára mélyen belátott önnön belsejébe. Kleist, úgy hiszem, már félig felnőtt katonaként hozzászokott az őt épp csak hogy elkerülő golyók izgalmához; ahhoz az izgalomhoz, amit újra és újra megkeresett legjobb alkotó időszakában. Ilyenkor feltárta tudatalattiját, és az egészség és felhőtlen fogékonyság csúcán megélt végső pillanatok intenzitását adta meg művének. A halál gondolatából merített izgalom és készletés, az öngyilkosságról való beszélgetés, az öngyilkosság különféle módjainak kitervelése végül is az életébe került, amikor a szegénység, a megaláztatás és egy asszony mohó vágya, hogy csatlakozzék hozzá, beletaszította őt a cselekvésbe, de amíg élt, olyan életművet teremtett, amelyen háttározottan átizzik a maga tudatának az az emelkedett érzése, amellyel a legtöbb ember csak a halál jelenlétében találkozhat.

„Az élet az egyetlen tulajdonunk, ami csak akkor ér valamit, ha nem becsüljük... csak akkor használhatjuk nagy célra, ha készek vagyunk könnyen és örömmel elhajítani. Aki belekapaszkodik életébe, erkölcsileg már halott. Az életerő lényege az élet feláldozására való hajlandóság, és ez azonnal rohadásnak indul, amint az ember óvni kezdi önmagát.”

(levél Wilhelminehez)¹¹

Azok számára, akik nem félnek a haláltól, megadatik a szabadság öröme, a méltóság, sőt, még a hatalom is. Kohlhaas Mihályt, a lócsiszárt, aki lázadást szított, amikor a szász választófejedelem nem volt hajlandó igazságot szolgáltatni neki ellopott lovai ügyében, elfogják és halálra ítélik, de amikor jön a választófejedelem küldötte, és felajánlja neki életét annak a levélnek fejében, amit egy jóvendómondótól kapott a választófejedelem és családja jövőjéről, Kohlhaas így felel:

„Nemzetes Úr! Ha kegyelmed uralkodója idejönne, és azt mondaná: <<jöttem, önmagamat mindazoknak csürhéjével együtt, akik segédkeznek uralkodói pálcám országlásában, megsemmisíteni>> – érte kegyelmed?, megsemmisíteni!, ami pedig a lelkemben dédelgetett leg hatalmasabb kívánság! én még akkor sem adnám neki a cédulát, amely számára többet ér, mint a fennmaradás; hanem azt mondanám: te vérpadra küldhetsz, én pedig fájdalmat okozhatok neked, és fogok is!”¹²

A vesztőhelyen:

Kohlhaas „leoldotta, miközben egy váratlan, és az őt körülfogó őrseget meghökkenítő lépéssel a tollbokrétás ember előtt teremtett, az ólomtokot a melléről: kivette a cédulát, feltörte a pecsétjét és átolvasta: és a szemét merően rászegezve a kék-fehér tollbokrétás emberre, aki máris édes reményeket kezdett táplálni, a cédulát a szájába vette, és lenyelte. A kék-fehér tollbokrétás ember ennek láttán ájultan, görcsökben rángatózva rogyott össze. Kohlhaas pedig, miközben a döbent kísérők lehajoltak urukhoz, és fölemelték a földről, ráhajolt a tuskóra, ahol a feje lehullott a bakó bárdja nyomán.”

Ezek a fő kleisti motívumok, mind életében, mind művében: a döbbenet, az emelkedett hang a halál jelenlétében, és a megsemmisítő csodálkozás érzése.

Folytatása a 22–23. oldalon

⁶ Márton László fordítása

⁷ Antal László fordítása

⁸ Forgách András fordítása

⁹ Földényi F. László fordítása

¹⁰ Szabó Lőrinc fordítása

¹¹ Földényi F. László fordítása

¹² Márton László fordítása

¹³ Földényi F. László fordítása

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

La gaya literatura

(beköszöntő)

Mi lenne, ha élvezet és kellemetlenség úgy össze volna egyetlen kötéllal bogozva, hogy aki a lehető legtöbbet akarja az egyikből, annak a lehető legtöbb kellene jusson a másikkól (...)?

Nietzsche: *La gaya scienza – A vidám tudomány*

Az utca költője

Én vagyok az utca szavaló költője,
Kinek kopottas az ünnepi felöltője.
Lelkem mélyén leledzenek a rímvirágok,
Amelyek néma nessel bejárják a világot.

Arcom pírja a szép verseket írja,
Kezem a nehéz lelketeket elbírja.
Köszeg városa engemet befogadott,
S az ihletekhez támogatást adott.

Lehet, hogy unnak, lehet, hogy szeretnek,
De tudják, hogy én nem vagyok eretnek.
Utamat a mennyei atyám vezérli,
S a tetteimet rajtam számon kéri.

A magyarok szent kultúráját terjesztem,
Midőn a költeményeim a szívemben erjesztem.
Mindenkinek adok egy apró darabot,
Nem kell nekem hozzá méla sétabot.

Céloom az, hogy igazi poétává váljak,
S ne csak az utcasarkon álljak.
De a múlt hangját el nem felejtetem,
És a tétova percek nyugodtan elejtetem.

A megalázások özöne rólam leperog,
Hisz felnőt vagyok, s nem síró kisgyerek.
A porból az emberek szava felemel,
Vigyék csak a nevemet szeretettel!

Hiába, mindannyiunkban ott rejtőzködhet egy Petőfi
Sándor. Én is, te is, mindannyian Sándorok vagyunk!

OJD

A szerkesztői munkára igazán érvényes az, hogy élvezet és kellemetlenség szorosan össze van bogozva. A redaktort időnként elgyönyörködteti egy-egy pompás kézirat, máskor (sajnos sokkal gyakrabban) kirázza a hideg egy-egy borzadvány olvastán. De időnként előfordul az is, hogy potyognak a könnyei a röhögéstől, hiszen olyan baromsággal szembesül, aminőt még egy profi humorista sem tudna megírni.

Kétségkívül, a legvidámabb írók mesterei a dilettánsok.

A redakcióba érkező irományok aránya, átlagolva, a következő: 100 küldeményből 1 zseniális, 2 nagyon jó, 3 jó és még 4 megüti a közlésszintet. 50 érdektelen, 30 borzalmas, 10 pedig röhejes. Az utóbbi tízből pedig egy-kettő olyannyira kacagságos, hogy az már áthajlik jóba. Kár lemaradni róla.

Újonnan induló rovatunk az irodalom és a szerkesztés vidám oldalának kíván teret nyújtani. Paródiák, csipkelődések látnak benne napvilágot, hiszen az egymás ironizálása, karikírozása az irodalom egyik legéltetőbb eleme. Ez a rovat tartalmazza a beérkező levelek-küldeményekre való válaszokat is. A levélküldők számítsanak arra, hogy amennyiben csacskaságokat postáznak, ők is lehetnek bárányok, kiket a galád Szerkesztő fölládoz az Olvasó szórakoztatásának oltárán. De ha ez megtörténik, ne sértődjenek meg, hiszen szent célért véreznek el: mindent az Olvasóért! S ha az Olvasó egy picit is föl kacag, már megérte megfabrikálni azt a fránya irományt: még ha irodalmi szempontból bűnrössz is, legalább nem érdektelen. Nem beszélve arról, hogy nyomdafestéket lát...

Tehát a *Sándor vagyok én is!* rovatban a levélváltás meg a paródiák mellett a legválogatottabb dilettáns csemegék is meg fognak jelenni. Hogy miről maradnánk le, ha nem, bizonyítja az alábbi csemege, Szerkesztő gyűjteményéből. A szerző Köszeg Vátesze, Pál Sándor, a remekművet tartalmazó füzetke címe pedig: *Az utca költője* (Szerzői kiadás, Köszeg, 1999).

Kedves fiam, Fijam!

Tudatom veled, hogy mi es jól vagyunk, s az ne furkálja lelkiséged pszihikumát, hogy elfeledkeztél gyökereidről, rúgna meg a szű.

Édsanyádat, igaz, öli meg a bánat, úgy emészti magát. Csak áll reggelente a ler mellett, ahová bébitülted vót a cirmost, mikor versenyre biztatgatád a cefrétül lipinkázó pócegerket... Csak néz a cudar ablakon át a hegyek gyomrába, s úgy elbőgi magát, hogy – hej Attiiiii!!! – hogy az alvégen iddogáló Lajos bá ujjai közt megszöki magát a pohár. Azzal törli es ki szemiből a gondod tolakodó harmat cseppecskéit. Többet estebédig aztán mukk se. Pityókaszedéskor meghódol ahajt a föld visszafojtott bánata előtt. Hajlítja derekát konoikul, s tellegnek a zsákok azonmódulag. Biz a borvíz rozsdája csak jába ülepedik a bozótba, ha megtikkad es, távol tartja korcra vont szájátul.

Hanem néha elidőz vaj egy nagyobbacska gumónál. Mintha borszínű ábrázatot bukna eléje a földből. Ilyenkor csöndesen elmosolyodik, s ül kicsinyég a félhomályban. Ahol ősszel a természet tekenyőjébe sivalkodál, s óránként kellett emtetni, hogy szét ne rúgd a pólyáddal a Hargitát es.

Sántha Attila sajátkezüű adrészájára

Majdég mikoron lemenyen a nap, hazamenetel során esment meglepi a kolontos révedezés. A kapuzábéknál, ahol a leánkátot megkísérteni zsengülő kívánczossággal nem késlekedél vót.

Itthon aztán kezdődődik minden elűrül. Annyit suhajtozza fáradt testyit a szuszékon, hogy a mülámpásba es füstölögni kezd a kanóc, a kebelibe feszedező szernyű nyomásoktul. Osztán csak vonja belöled a gyököt, s emel köbre gerendán túlra folyamodó tekintettel, hogy gyeermekecském, fiacskaáám!!!

Egy szem étel le nem nyomakodna a torkán. S ami már lenn es vón pityóka, visszagyün, hogy inkább nem is erötetem belé az életet.

Há még Bözse. Ammeg eleven hótra vált, mikor azt a büh cinkát látta sündörögni minap a lapockád ügyibe. Födetlen ütözöivel, mintha a lett vón a ráadás. Ájszen, a televizorban, mikor tévedésbül a te nyakodba akaszták egy minutára a Nobel-díjat. Le is köttem szegény páráat azonmódulag a formádra emlékező sezlony közepire. Mert hogy ő nyomban veti magát a füstös elé. Mint aki észbélieg meghibádzék. Másnap meg sírül a hiúsádán át a tetőgerenda alá, ahonnet levágtuk vót a kötelet a nyakárul három eszendeje. A szomszéd Marcika mián, akiér a gyermektartást es fizetjük má a tavalyi sarjúvágás óta. De csak a mérés burjánbul rakott a kötényzsebi-

be, egy maréknyit. Aminek a főztyit rovarir táskor fenyővíznek vélted vót suttyókorodban.

Édsnyáddal s az Úr angyalaival kalákában lesködöttük a nyomát a fortyogó üstig, míg nem a füst ölelésibe nyoma vészett. De mikoron merné a cseppfolyósított idvezülést a leütött zománcú bögrébe, akivel nannyo még a pánkót formázta, mü már ott. Éppeg sikerült megállítani, hogy fel ne hajtsa a mennybemenetelt.

Azóta egyet figyeljük az árnyékszéktül a csűríg, csürkeöltul a pince garádicsáig, az útszéji kereszt gyámságos jelítül a templombéli kegye lemosztásig. De nem ám úgy, hogy észbe vegye. Mer fenyegetőzik, hogy az Olt vizibe öli magát, ejsze, ha még sokat nyújtózkodunk az árnyéka után. Az elülső fele pediglen má takarosan domborodik a rokolya alatt. Édsanyád éjjeli szabadidejiben öltögeti es titkon a pendelyeckét kicsi Attilacsának. Csöndes szipogással, rángatózva, akár a csürdöngölőtül háborgatott anyafód.

Mer, nem orcánkba vette az elvetemült némbere, hogy tűzzel emészteni ringyós versesirkáid? S óthatatlan sziporkáival éteti meg a vándormadarakat, akik imígyen ferdült iránytűvel tévelyegnek majd az idősikok között, s tavasz helyibe télidőbe leend érkezésük... Meg hogy elrontsa szíve alól a személyed átal feekent gyermekáldást! Ha térgyen állva meg nem követed...

ahogyan abba a szeriálba látta vót, mely még a nagyvilágba való elmeneteled előtt vette kezdetit. Azóta fele csepürágó má beadá a kócsot, de mindiglen el nem mulasztják, hogy másokat hozzanak cserébe. Bezzeg az elárvult hokedlid, amelyken oly ügyessen nyesegetéd óvodás korodban nyakuk felül a galamfiakat, üressen es heába epedezik utánad, velünk egyetemben.

Láddeg, má csak a segítene, ha ábrázotod lilákat játszó földimagyaróját sürgősségleg bémutatnád mindnyájunk megfakult színe előtt. Mielőtt a hitvány üdő lehetetül megkörmözik a víz, sa ciheres hóujjast nem őtene. Minélfogva úgysóvárogjuk jelen való létedet, mint a jövendő pityókatermés a tavalyi mennydörgés tüzes nyilaít, hogy csapnának beléd es mihamar.

Ézennel zárolom soraim, amiképpen reacsukul a korcsmaajtó es a kalap nélkül kitántorgó nyomára, s kívánok hazajövedelhez ménkü sok ihletést, mert suhutt nem jó, de legsuhutt otthon.

Tuljántúl
Szerető Szüleid,
úgy mint:
Édsapád&Édsapád

ESZTE ROY

VAGYOK ÉN IS!

Postaláda

SZ. K. B.

Szív mögött / szív felett / szív alatt / Szívfallat (Szívharang)

Versiklusa, a **Gombolyag** sajnós gyöngécske, könnyen szakadó fonálból készült, nem lehet ám pulcsit varrni belőle. De talán vidéki rövid-áru-boltokban próbálkozhat vele.

Sz. P.

Természetesen szeretném, ha / Mosolyom olyan lenne mint a De Niroé, / Illatom sárgásan-zöldeskék mint a Chloé, / Kiejtésem mint Richard Burtoné, / Nyugalom az Ágnes asszonyé (Vágyak [egy júniusi bemutatóra])

Richard Burton angol avagy magyar kiejtését irigyeli? Az Ágnes asszony-féle nyugalom egy új fogalom a lélektanban, a „Nyugodt, mint Ágnes asszony” valószínűleg el fog terjedni és kiszorítja a „Nyugszik, mint a somogyi gyerek” szólást.

Mint versében írta, szeretne olyan izmos lenni, mint Schwarzenegger és olyan okos, mint Heidegger. Javasoljuk a konditermet és a könyvtárat, sőt: vigye be az erőgépet a könyvtárba, mert szorítja az idő. Továbbá – ezt már a leveléből tudjuk – azt is szeretné, ha második kötete az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelenne meg. Ehhez még egy darabig kell mosnia költészetének lepedőjét a patakban, eltávolítandó belőle a dilettantizmus foltjait, de vegyen példát Ágnes asszonyról, és ne adja föl. Mikor olyan izmos lesz, mint Schwarzenegger és olyan okos, mint Heidegger, és Bruce Willis is fölhívja időnként, mobilon, a kötet kiadását örömmel bevállaljuk. Reméljük, addig a kiejtése is eléri a Burton-i szintet, hogy sikerrel olvashasson föl a (természetesen júniusi) könyvbemutatót.

B. B.

sötét sövények színezik utamat / fáradtan taposom az éles gallyakat / elcsukló torkom már nem énekel / tompa lelkem már nem vezekel

„Kezdő poeta vagyok, legalábbis hiszem, hogy költői vénám van. Kérem Önöket, hogy műveim elolvasása után értesítsenek, hogy érdemes e folytatnom az írást vagy inkább ne áltassam magamat” – írja levelében.

Saját soraival válaszolunk: „*de a lelked még ébren van / a szíved még meg-megdobban / ne add fel soha a küzdelmet / akkor sem, ha nem látod az értelmet!*” Mi ugyan nem látjuk, de...

S. Zs.

taknyos kölyök folyton / harangot önt / kénytelen / a formát sem tudja / s reszketve lesi / lesz-e hangja neki (A harangöntés títka 1.)

Minden jel arra mutat, hogy lesz neki. Vásároljon zsebkendőt és lesse az Irodalmi Jelent, hamarosan viszontlátja verseit a lap hasábjain.

T. Á.

ki eddig hangokat nyaldosott / most vértől csapzott porba hull- / és én bőgni kezdek oly vadul / mint rosszkor támadt harcosok (Babilon)

Roppant tömör leveléből nem derül ki, hogy pályájának mely szakaszán tart. Mert ha debütáns, akkor jelezze, és mindenképpen megjelennek a versei. A versek ugyanis nagyon ígéretesek, csak nem mindegy, hogy ez az ígéretesség ifjú avagy kevésbé ifjú korban van. Tehetségéről, műveltségéről árulkodnak, de nem elég érdekesek és egyéniek. Ha még fiatal, akkor ezen minden bizonyosan lehet segíteni.

T. A. P.

Percek őrlődnek / kopott fogaskerekek / hangjai között. (Az idő fogsága)

Aforizmái jobbak, mint a versei. Csak az a baj velük, hogy sokkal inkább didaktikusak, mint szellemesek, és olyan bölcsességeket fogal-

maznak meg, amelyeknek már régóta tudatában vagyunk. Szintén aforizmatikus versei pedig nem túl izgalmas szösszenetek. Az viszont látszik, hogy ennél többre képes.

G. Cs.

Éreztem kezéd melegét, / Perverz társításban / A félelemmel. (Az Álomtól lefelé)

Mint tudomásunkra hozza, versei eddig Magyarországon, a Boldog Jövőkért kiírt 2004-es Karácsonyi Antológiában jelentek meg. Gratulálunk, de tudjuk ám, hogy ezekbe az antológiákba bárki bekerülhet, aki kifizeti a 3000 forintos taksát. Tekintve, hogy mi nem taksáljuk a szerzőket, hanem, ómódián, még mi fizetünk nekik, azaz a megjelenés melege a honoráriummal van perverz társításban, jobb verseket várunk.

C. A. (C. C.)

Elment. Azután a vita után / nem is csodálom. / Tényleg nem. Annyira. / Gondoltam..., de ez nem / barkóba. (Ilyen van)

Első küldeménye szimpatikus és alternatív. Második küldeménye azonban hemzseg a közhelyektől, ezektől meg kéne szabadulni és inkább az alternatívabb vonalon haladni. Akkor van esélye és szívesen látjuk a debüt-rovatban. A barkóbát pedig barkochbá-nak írják, amennyiben azért mégsem annyira alternatív, és nem a csávó barkójára gondol, aki elment.

W. S. A.

A megnyúlt templomtorony szélén, az ezüst-gömbön / már hasalt a puhamacska. / Fekete-résfényszem. / Nyávogása szaladt, mikor meghúzta a kötelet / a kigömbölyödött harang. - - / Véres volt az ösztön karma. Félbegörnyesztette testedet. /

Bömbölni hagyta. Hadonász csak! / Zajong! Kelepelj! (A rend malasztja – In memoriam József Attila)

Ez a harang, amelyik meghúzta a kötelet, Münchhausen bárót juttatta az eszünkbe, aki a saját hajánál fogva rántotta ki magát a mocsárból. Mi ugyan nem, de talán derék Attilánk befűzi ezt a költeményt az egereknek szánt In Memoriam-kartotékba, a túlvilágon. Ott jó helyen lesz a puha cicus...

H. T.

„Tisztelt Szerkesztőség! Remélem, hogy alkalmas a közlésre:

»Két év dala elhalkul, / és már a sírás sem jajdul, / Földben fekszik a vágó, / eltemtettem; nincs barátság.« Írta: Herts Tamás (álnév).”

Persze, hogy alkalmas! Mint látja, közöltük is. Meg van elégedve?

F. Cs.

homlokom mögött sarokba szorított állatként / nyüszít az elme korcs ebe / a hideg éjben megcsörren hallhatatlanul / a csillagok láncá (Árva)

Nem jó az, ha a kutya (vagy az elme), az ember legjobb barátja, rakoncátlan. Azt a korcs ebet ki kéne kergetni, onnan, a homloka mögül, és helyette egy kezesebb farkutját kötni a lánc végére. Nem egyébrét, de van tehetsége; nyírálja meg a vadhajtságait, és a kutycsere után jelentkezzen ismét.

B. I.

Jaj, az emberek, errefelé, kígyónyelvű parányok! Egyede / Farsangi világban szól csak igazat, ha rejtetni tud. Mimikri hasítja / Hátán a pikkelyes bőrt, dala elrepedt tülök, ökörszarvon tódul mindenfelé, / Ahol példánya él. (Vergiliusszal a bálban)

Kissé bőbeszédű (130 soros, szinte 9000 leütésnyi) poémáját örömmel publikáljuk, amennyiben lerövidíti 12 sorra és maximum 400 leütésre. Próbálja meg. Adynak sikerült, igaz, ő a Vergiliusnál szűkszavúbb Lédával bálzott...

G. T.

Versei kitörő örömet okoztak redakciónkban. Olyannyira, hogy **Az egér és a hold** címet viselő, Eminescu Esticsillagát a porondról lesöpörő szerelmi költeményét teljes egészében idézzük.

Nyújtózkodó esti fényben

Csilingel a gyöngyvirág,
„De szép ez a muzsikaszó!”
Suttogja a holdvilág.

Apró gyémánt dús serege
Cifráz minden csillagot,
Lelassul a tenger hullám,
Sóhajj egyet, s jó nagyot.

Karjaiban mélyen alszik
Fáradtan a napocska,
Miután a vadvirágot
A mezőre taposta.

A gyöngycsengő szirma alatt
Lakik egy kis egérke,
Megerszerette a holdvilág,
S tücsökkel jött el érte.

„Lennél-e a feleségem?”
Esdeklelt a holdvilág,
„Megesküdünk holnap reggel,
S nászutunk a nagyvilág.

Játszadoznánk csillagokkal,
Csúszkálnánk a Tejútton,
Szaladj ide, fel az égre,
Egy sugaram lenyújtom.”

Gondolkodott az egérke,
Rágódott a kérésen,
Majd így szólt a holdvilágnak:
„Jó, de van egy kérésem.

Nem megyek én fel az égre,
Túl magas az énnekem,
Itt van apám, itt van anyám,
Nekem itt az életem.

Gyere inkább le a mennyből.
Otthonunk a gyöngyvirág,
Nyoszolyának itt a pázsit,
Lámpának a napvilág.

Rózsaszírom lesz a párnánk,
Takarónk a levele,
Szerenádol majd a tücsök,
S ha nem, akkor ki vele!

Legyezőnek búzakalász,
Pipacs ad majd árnyékot,
S míg ragyogod a világot,
Rád szívesen várnék ott”.

„No, az bizony cifra lenne!”
Csalódott a holdvilág,
„Mert amíg az eget járom,
Nem ragyoghatok terád.

S amikor a nap felébred,
Lecsukódnak szemeim,
Hogy tudlak majd simogatni
Ha alszanak kezeim?”

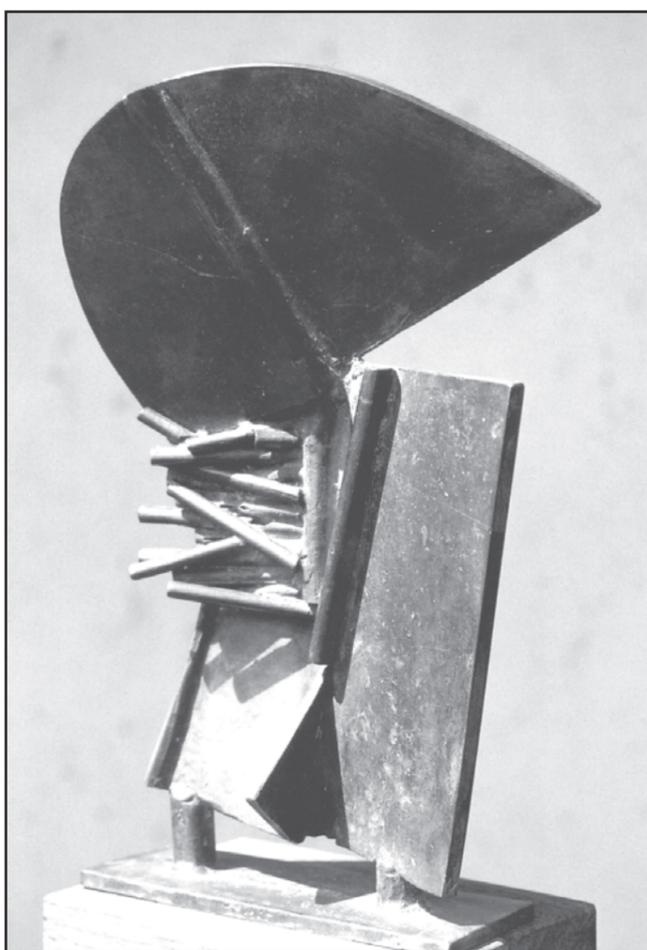
Éppen akkor ébredezett,
Nyújtózott a napocska,
S egyetlenegy sugarával
A hold szemét lecsukta.

A hold azóta minden éjjel
Az egérkét keresi,
S könnyeiből a kováccsal
Ezüst fényét vereti.

És csak arról álmodozik,
Valaha a nap kisüt,
Hogy egy reggel elfelejti,
S az éjszakát el nem rejti,
Csak akkor a mennyegzőre
Dobos tortát majd ki süt?

Nemcsak Eminescut, de magát a nagy Uhrin Benedek költő-énekest is megszegyenti, akinek fantáziájából csak egy kis virág és egy még kisebb harmatcsepp szerelmének megdallolására futotta. Feltétlenül küldjön még! Akár témákat is javasolhatunk, megírásra vár még a Szende Tápír és a Halley üstökös szerelmének tragikus históriája, a Grönlandi Bálna és a Mezei Poloska heves üzekedésének rimes megéneklése, de az is tudomásunkra jutott, hogy Tom és Jerry anyai acsarkodás után egymásba szerettek, s bár nem kaptak pápai engedélyt, de készülnék összeházasodni, Amszterdamban.

JOHANN VON KRONSTADT

Emberléptékűség és pallérozottság

Szakáts Béla szoborfigurái és kapui

A Temesvárott élő és alkotó Szakáts Béla művészetének legjellemzőbb vonása a tragikomikum, a groteszk látásmód és alaphang. Újabb kerámiaszobrai s bronzplasztikai főként bizarrságukkal, fonák realizmusukkal, torzított formavilágukkal keltenek figyelmet és érdeklődést. Egyfajta posztmodern szemlélet testesül meg Szakáts Béla alkotásaiban, amelyeken ironikus megközelítésben szerepelnek, jelennek meg a klasszikus, valamint a stilizált, átértelmezett, lényegükre egyszerűsített és sűrített formák. A figuratív formálás szabatosága, az anyag lényegének hangsúlyozása, a felületi motívum gazdag kidolgozottsága és a kifejezés pregnánsága, tömörsége jellemzi Szakáts Béla legfrissebb munkáit. Szerkezetükkel, felépítésükkel Szakáts Béla alkotásai az emberi figura arányaira, struktúrájára utalnak. *Kapu* című sorozatának darabjai is tulajdonképpen az emberábrázolás közvetett, áttételes formáiként értelmezhetők. A Székelyudvarhelyen született, művészeti tanulmányait Marosvásárhelyen és Kolozsvárott végző plasztikust – aki hosszú évtizedeken át Temesváron a művészeti középiskolában, majd pedig a Nyugati Egyetem képzőművészeti karán oktatott mintázást, formatant és szobrászatot – alkotópályája egymást követő szakaszaiban kitarítón és behatóan foglalkoztatta a bejáratok, az utcájtók, a tárt és zárt kapuk témája. Korábbi alkotásain általában a ki- vagy belépő, a bejárat előtt elidőző alakot is megformálta a népi építészeti és famegmunkálás jelképes értelemmel fölruházott műremekei társaságában. Később figyelmét kimondottan csak a deszkából összerótt, keresztkötéses, megvasalt felületek plasztikai leképezésére összpontosította. Emberléptékű, kétoldalas szobrainak szinte valamennyi motívuma konkrét tárgyakat felidőző utalás, sejtetés. Plasztikai parafrázisokként szerepelnek, jelen-

nek meg csupán népművészeti motívumok, tar- tozókok és ékítmények. Szakáts Béla *Kapui* antropomorf fogantatásúak és kötődésűek. A két világot, szférát elválasztó és összekötő archetipális tárgyak az ajtók, a nyílászárók, amelyeken a ki- és belépők törvényszerűen áthaladnak. Némelykor forgóajtóként, mozgatható mobilszobrokként jelennek meg Szakáts Béla *Kapui*. A jelképes értelmet hordozó alapforma több vonatkozásban is tökéletesen megfelel a művész plasztikai látásmódjának, eredeti stílusának és formanyelvének. A bánsági szobrászat élvonalbeli alkotóegységisége ugyanis gyakorta szándékosan lemond a harmadik dimenzióról, az oldalnézetről. Kompozícióit eleve úgy mintázza meg, hogy mélységüket a minimálisra csökkenti, zsugorítja. Megmintázott figurái nemegyszer azt az érzést keltik és sugallják, hogy „kivasalták”, kíméletlenül összelapították, laposra préselték őket. Egyfajta kompenzációként a szobrász fokozottabb gondot fordít és szentel a megőrzött két nézet, illetve felület megformálására, kidolgozására. A „kétoldalas szobrok” képezik Szakáts Béla értékekben fölöttébb gazdag művészetének egyik domináns, meghatározó vonulatát. Kimagasló csúcsai az eredeti láncolatnak a *Kapu*-ciklus műves darabjai, amelyeknek veretes műértéke kivitelezésük minőségében, a gondolatok és a formák harmonikus összecsengésében, a törölmetszett egyéni látásmódban nyilvánul meg.

A mintázás virtuóza Szakáts Béla. Ifjabb korában a faragásnak, a plasztikai formák szakszerű kibontásának is nekigyürkőzött, de igazából mindenkor a mintázás, a formaépítés vonzotta. Szobrai többségét, nagyobb hányadát a precíz, jelzesszerű alakformálás, a keresetlen ható, egyszerű megjelenítés, valamint a mesterségbeli rafinéria és találékonyság céltudatos, telibe találó végítésével, ötvöztetésével alkotta és alkotja meg.

Kiforrott, expresszív alkotásai komoly tartalmi töltetet, nagyfokú formabiztonságot, technikai jártasságot, intuitív és többrétű alkotói magatartást tükröznek. Pallérozott ízlés, dúsan pezsgő és sokoldalú plasztikai leleményesség, fejlett arány- és formaérzék, hagyomány és korszerűség ötvöződik Szakáts Béla beszédes, sokatmondó szobraiban.

Évek óta erősen vonzzák, kitarítón foglalkoztatják Szakáts Bélát az életképi jelenetek és helyzetek, amelyeket általában kivágatszerűen ragad és jelenít meg. Leginkább olyan mozzanatok, élethelyzetek, jeleneteket és gesztusokat választ ki, amelyekben a groteszk és meghatározó, a csúnya és az átlekésített vonások, tónusok együttesen tűnnek és sejlének elő. Ízes mintázással, finom humorral, példás műgonddal, vagy éppenséggel ujjnyomait is a felületen hagyó nagyvonalúsággal, játékosággal formálja meg a bizarr életképi jeleneteket és figurákat. Szobrain nagyszerű összhangban jelenik meg a bájos huncutkodás és a gondosan kimunkált, artisztikus formarend. Műveinek egy része kimondottan anekdotikus felfogásban készült. Humora legtöbbször diszkrét, finoman rejtőzködő, de a harsányabb beállításoktól, megoldásoktól sem idegenkedik, zárkózik el. A mesterien fölépített és véglegesített formák lenyűgöző egyszerűsége mögött alkalmanként cinkosan kikapcsol a szemlélőre, s nyomatékosan arra figyelmezteti, hogy a tömönatos puritánságban, a lényegre összefogott szerénységben s racionális fegyelmeztségben fedezze fel és becsülje meg az alkotói tehetséget és eredetiséget, következetességet és céltudatosságot, fegyelmet és leleményességet.

Alkotásai nagyobb hányadát bronzban és égetett agyagban vitelezte ki Szakáts Béla. A kortárs szobrászoknak ahhoz a nem túlságosan népes táborába tartozik, amelyik a terakotta-

szobrászatot is nagy előszeretettel műveli. Szakáts Béla kiválóan kamatoztatja az agyag egyedülálló plasztikai adottságait. Minden égetett agyagtárgy nála is egyedi, unikális mű. Pontos mását – bármennyire is igyekezzék a művész – nem tudja elkészíteni, hiszen eredeti elgondolásait az agyag tömörségi foka, a kiegészítés, a máz módosítja, s végül is új mű születik, a korábbi téma, forma és szín variációja. Életműve gazdag, változatos és fölöttébb értékes fejezetét alkotják műves és tartalmas égetett anyag szobrai.

Szakáts Béla alkotásait méltatva Thomas Mann-t kell parafrázálnunk: nem művész az, aki nem ismeri a vágyakozást az ártatlan, egyszerű és élő dolgok iránt, a barátság, a bizalom, az emberi dolgok iránt – a rejtett és emésztő vágyat a hétköznapi gyönyörűségei után... Amire a fenti sorok utalnak, többé-kevésbé benne van Szakáts Béla öntörvényű művészetében. A temesvári képzőművészt alkotóként behatóan foglalkoztatja mindaz, ami ártatlan, egyszerű, mulattató és élő. Témáit a mindennapok valóságából meríti. Munkáiból a hétköznapi gyönyörűségeinek, jellemeinek és helyzeteinek, tréfáinak, mosolyt fakasztó esetlenségeinek, sutaságainak melege, emberi fénye sugárzik. A tragikumot is képes ugyanakkor felfedezni s plasztikailag tolmácsolni.

A hetvenedik életéhez közelítő neves szobrászművész alkotásai közül csak elenyészően kevés került ez idáig köztérre. Temesvárott az irgalmasrendiek egykori templomának és klostromának szomszédságában felállított *Célpont-ember* az 1989-es sortűzek ártatlan áldozatainak állít emléket. A hajdani Dózsa-parkban leplezték le a közelmúltban Székely László (1877–1934) műépítész Szakáts Béla megmintázta bronzmellszobrát, amely nemcsak a modell arcvonásait adja hűségeseen vissza, hanem a 20. század eleji modern Temesvár megteremtőjének lelki alkatát, jellemét és emberi nagyságát is remekül érzékelteti.

Motívumait, formáit a lehető legteljesebben körüljárja, kiaknázza Szakáts Béla, aki konok következetességgel, a divatok változásaitól nem zavartatva járta és járja a maga egyéni útját.

SZEKERNYÉS JÁNOS

Kacsir Mária – előbb az Állami és Művészeti Kiadó lektora, majd az *Előre*, végül a *Hét* színikritikusa, a magyar szellemi élet markáns személyisége volt. Anélkül, hogy „szerepelt” volna – úgy hunyt el 76 éves korában, hogy nyugdíjba vonulása utáni munkássága megszüntével, a *Hét* – amellyel összefonódott élete – szerkesztőségének Marosvásárhelyre költözésével, továbbra is a színháznak élt, megjelent kritikáit készült újabb kötetben kiadni (a legutóbbi, *A minden és a semmi gazdája* 2002-ben látott napvilágot).

A színikritikus

Példamutatón, mérhetetlen tudással és lelkiismeretes felkészültséggel, pontossággal, örömmel végezte a munkáját, másik szerelmét, a színházat szolgálva. A Kolozsváron, illetve Bukarestben bemutatott hazai vagy külföldi, arra érdemes előadások értékeléseit (nála nem volt érvényes az elcsépelet szó: kritika) tárgyilagosan, s rendező, előadó irányában elfogulatlanul, az eseményhez méltó lelkesedéssel írta meg, felelőssége tudatában, lelkiismeretének és emberi, szakmai etikának eleget téve, vagyis fehér hollónak számított.

Köztudomású volt, hogy mindig elolvasta a darabot, amelyet megnézett (olykor újraolvasta, akár Shakespeare-t is, még ha tíz változatot is alkalma volt látni). Ha nem megfelelő helyről tekinthetett meg egy előadást, újra megnézte. Méltatásaiban idézett a darabból, számon kért szerzői utasításokat, ha fontosnak tartotta, zenei anyagra utalt, képzőművészeti, történelmi ismereteit is „bevetette”. Írásait újraolvastva még ma is látjuk, halljuk az előadást, érzékeljük a hangulatot, ő mégis sajnálta, hogy (az általa magas szinten művelt) színikritikában a szavak nem adhatják vissza az

előadások ritmusát, hőfokát, a katarzist. Budapestnél és Belgrádnál nem jutott tovább az elmúlt rendszerben, de folyóiratokon, könyveken, filmekben keresztül nyomon követte Európa színházi életét. Az előadások méltatása Kacsirnál nem élveboncolást jelentett, szerinte a rossz előadásra nem is érdemes nyomdafestéket pocskolni, színháztörténeti könyvek recenziója, illetve új fordítások értékelése sokkal fontosabb volt ennél. Hinni kell neki, most, halála után is, mert nincs disszonáns hang abban, amit leírt. A produkciók megközelítése nem saját szempontja, hanem az abszolútum felől történt, viszonyítási alapja a művészet létének és küldetésének szerepe volt.

„Nehéz, de szükséges”-nek tartotta a kritikát. Szinte önmagának írta, ars poeticaként: „Egy kritikus akkor tehet igazán jó szolgálatot, ha élményszerűen és szemléletesen, minél láthatóbb formában közvetíti a (távoli) olvasó felé azt, amiben a nézőtérén része volt.” Ő a példa ma is a színvonalas, tanulmány-esszé rangra emelt, ugyanakkor rendkívül olvasmányos, mások munkája és alkotása értékelésére, amit a színésztársadalom és a néző is igényel. Színes nyelvezte egyedülálló a műfaj művelői között, „szép magyarsággal” fogalmazott mondatait a latintól kezdve olyan modern kifejezésekkel („born to be looser”: vesztésnek született) tarkította, amelyek lehetővé tették, hogy a legpontosabban továbbítsa mondanivalóját.

Látni és láttatni

– emlékezés Kacsir Máriára –

A szerkesztő

A *HÉT* című lap azért volt jelentős kultúrorgánus, mert a közölt társadalmi, tudományos, művészeti anyagok igen magas színvonalúak voltak. Kacsir szerkesztőként sem követte pártideológiai szempontokat a fordulat után, pedig nem élt a Romániában elszabadult „sajtószabadság” „lehetőségével”. A *HÉT* létezését feloszthatjuk 1989 előttire és utánra, illetve (a lap Marosvásárhelyre költözéséig) Kacsir Mária előtt és utána. Szerette, amit csinált, hivatásnak tekintette tevékenységét.

Többre tartotta olvasóit, mintsem hogy leckét adjon. Mert első személyben írni, mesélni, élményét, benyomását rögzíteni, sőt kétségeinek hangot adni. Azt sem említette soha, hogy 1989 után a *HÉT* az egyetlen romániai magyar kulturális hetilap, amely évekig nagy anyagi nehézségek leküzdésének árán jelent meg. Olykor hónapokig nem kaptak fizetést, a külső munkatársaknak nem tudtak honoráriumot adni. Szigorúan csak a színházról „beszélt”, esztétikai szempontból. Szerkesztőként bukaresti lakhelyéhez kövte, olykor Kolozsváron egy-egy előadást megnézve rögzítette benyomásait. Külső munkatársakat tudott azok „egyéni-ségének”, ismeretével irányítani. Elcsépelet közhely, hogy (fizikai) „nemlétebe való távozásával nagy veszteség érte a magyar színi életet”. Ő tiltakozna leginkább – szerénységéből és ízléséből fakadóan – e megfogalmazás ellen.

OBERTEN JÁNOS

Százöt éve hunyt el a festőfejedelem, Munkácsy Mihály

Aradi asztalossegédből nemzeti hős

Magyar földön, magyar nyelvterületen festőink közt a legnagyobbak tartják.

Meghökkenítő, nehezen bizonyítható állítás. Mégis nemegyszer megfogalmazták az eltelt több mint száz esztendőben, és így ivódott be a köztudatba.

Az irodalomtörténészek óvatosabbak az ítésekkel: Petőfi „csupán” egyik legnagyobb költőnk. Munkácsy elsőbbségéhez, méltatói többsége szerint, aligha férhet kétség.

Valahol azt olvastam, hogy a magyar lélek képalakító tehetsége Munkácsy Mihályban nyi-

mára, sőt később magával vitte Búziásra is, ahol Ormós Zsigmond meghívásának tett eleget.

Arad a nélkülözések, de az első parányi siker városára volt Lieb Mihály számára. Ezért a siker csúcsára jutva se feledkezett meg indulásáról. Kiderül mindez abból a levélből, amelyet a művész halála után, 1900. május 24-én az özvegye írt és amelyben megköszönte az aradiak részvétnyilvánítását. Azt írta, hogy férje úgy mutatta be neki Aradot, mint szorgalmas tanulóéveinek helyét, pályájának első ugródeszkáját.

Elemi szenvedéllyel párosuló alkotó készsége azonban utánozhatatlan maradt.

A művész világhírű munkáinak java külföldön maradt. Leginkább Amerikában. Ezért is rendkívüli dolog, hogy a Magyar Nemzeti Galéria halálának 105. évfordulóján a nagyvilágból összeszedte és megrendezte a júliusig nyitva tartó Munkácsy a nagyvilágban kiállítását, amely 115 festménnyel és 15 grafikával érzékelteti a művész kivételes géniuszát.

Először látható magyar földön *A szalomban* című alkotás, amely évtizedekig a New-York Metropolitan Museum of Art becses kiállítási tárgya volt. Ugyancsak megtekinthetők a Munkácsyról és környezetéről mások által festett portrék. A nagy *Krisztus-trilógia* azonban továbbra is Debrecenben maradt.

Aradon, ifjú éveinek városában nemcsak emléktáblát kapott, hanem 1893-ban a város díszpolgárává avatták és utcát neveztek el róla. (Ennek neve ma C. Coposu).

Az aradi képtár eredeti Munkácsy kincsei a Kölcsey Egyesület jóvoltából kerültek leltárba: Albrecht Ferdinánd asztalosmesterről készült rajz, Kristyori (egy aradi polgárcsalád) Jolánka portréja, illetve két 1862-ben, valahol Arad környékén készített szénrajz.

A szépművészeti részleg néhai vezetője, Szabóné Ferencz Irma művészettörténész pár éve elmondta, hogy még két Aradon készült Munkácsy-portréről csupán fényképmással rendelkezik a múzeum, hollétükről nincs tudomásuk.

Sajnos, ezeket a rajzokat emberemlékezet óta nem láthatta a nagyközönség.

A képtár tulajdonában lévő Munkácsy-képek csak nagyritkán, alkalmi tárlatokon kerülnek a falakra.

Pedig múzeumok tucatja mit nem adna, ha legalább egy árva Munkácsy-alkotást őrizhetne gyűjteményében!

PUSKEL PÉTER

Krisztus Pilátus előtt

latkozott meg a legerőteljesebben. Pedig ősei németek voltak. A magyar vérmérséklet – az ízzó szenvedély és a bánat e különös szimbiozisa – egy Lieb Mihály névre keresztelt, 1844-ben Munkácscon született művésztől oltott testet. És immár százöt esztendeje, hogy egy Bonn melletti ideggyógyintézetben a festőfejedelemet megváltotta kínjaitól a halál.

Az aradiak, akárcsak a szomszédos békéscsabaiak egy kissé sajátjuknak is tartják a nagy művészt. Aradi éveit tanúsítja az egykori Templom (ma Lucian Blaga) utca 9. szám alatti iskola falán valamilyen csoda folytán meghagyott márványtábla: „Arad városának rajziskolája állott egykor ezen a helyen, / abban szerzék művészetkezdő ismereteit / MUNKÁCSY MIHÁLY /, hazánk örök dicsőségű képírója / MDCCCLVIII-MDCCCLX. / Ennek emlékezetét örökíté meg / az aradi nemzeti szövetség / 1902”

Az emléktábla a kor ízlésének szellemében kissé megszeppíti a valóságot. Tulajdonképpen egy asztalosműhely állt azon a helyen. A korán árvaságra jutott és Békéscsabán gyámszülőknél elhelyezett Lieb Miska Aradra került asztalossegédnek. Üres óráiban a szomszédos minorita gimnázium diákjaival barátkozott, rajzolgatott, verseket írt. Szamosy Elek vándorfestő, aki akkoriban hosszabb ideig Aradon ült fel a tanárját, felismerte tehetségét, elvállalta tanítását. Zsengéit Bettelheim Vilmos boltjában állította ki, s ezekből a rajzokból a művészetpártoló könyvkereskedő potom áron el is adogatott néhányat. Szamosy szép jövőt jósolt a tanulógyereknek, és rábeszélte, hogy lépjen a festőművész-pályára, tanítványokat is szerzett szá-

A fiatal tehetség művészi karrierje ezután gyorsan ívelt. Az európai festészet nagy központjaiban – Pest, Bécs, Düsseldorf, München, Párizs – több, kevesebb ideig tartózkodott és mindenütt tanult. A siker korán és tartósan mellé szegődött, hogy megkoronázza szorgalmát, fogékonyságát.

A Siralomház című festménye kirobbanó szakmai és anyagi siker. Az idegenek számára a fura nevű egykori asztalossegéd 26 éves korában művészeti aranyérmeket kapott ezért a munkájáért. Párizsban telepedett le, műtermet nyitott, ahonnan a 19. század hetvenes-nyolcvanas éveiben jobbnál jobb képek kerültek ki: *Éjjeli csavargók*, *Zálogház*, *A falu hőse*, *Milton*, a monumentális *Krisztus-trilógia*. Kortársai szerint gyorsan, szinte önkívületben dolgozott. Munkái eljutottak a világ számos országába. A művészetek Mekkáját, Párizst hamar meghódította, itthon nemzeti hősként ünnepelték.

Az impresszionizmus térhódítása a művészt érzéketlenül hagyta. Kitartott az olajfestés sötét tónusainál, a jelenetképekkel, a táj- és portréfestészetnél.

A *Milton* c. munkájáért az 1878-as világkiállítás aranyérmével jutalmazták.

Igy esett meg, hogy az a Lieb Miska, azaz immár Munkácsy Mihály, aki 1867-ben még szegényeségi bizonyítványt váltott ki Békéscsabán, jó tíz esztendő múltán Párizsban a fényűző paloták világába került.

Aradra még egyszer visszatért francia nejjével. A Szabadság-szobor leleplezési ünnepségének egyik díszvendége volt 1890. október 6-án.

Még tíz év adatott meg neki. Elhatalmasodó idegbaja 1900. május 1-jén végzett vele.

Tanítványok és epigonok egész sora követte.

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVEVSÉG LAPJA

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magynaplo.hu

2002 óta minden évben nagy sikert aratnak *Az év versei* és *Az év novellái* antológiák, kiegészülve a 2003-tól megjelenő *Az év esszéi* című, a kortárs irodalomra és szellemi életre összpontosító gyűjteménnyel.

2005-re kiadónk újabb válogatásokkal jelentkeznek. A három kötetben csaknem 140 szerző képviseli a mai magyar irodalmat a már klasszikusnak számító generációktól a legfiatalabbakig!

Amennyiben az antológiákat szerkesztőségünkben vásárolja meg, 20%-os kedvezményt biztosítunk! Keresse minden évben!

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

Eszteró István

Egy könnyű garni

Az alkotói reneszánszát élő temesvári költő kötet, *Egy könnyű garni*, ha lehet, még érdekesebb a tavaly megjelentnél (*Gondolatok a hölgytárban*, 2004). A költészet mesterfogásait birtokló formaérzék, játékoság, elegancia és méltóság sugárzik a versekből, amelyek korhatár nélkül szólítják meg a versolvasót fiatalolt a legidősebbig.

LYUKAS LÓRA

A LYUKASÓRA júniusi számának tartalma: A HÓNAP KÖLTŐJE:

Bodrogai Péter

VERSEK

Dobai Péter, Apáti Miklós, Ottlik Tivadar
Follinus Anna, Lévay Botond, Határ Győző,
Kótzian Katalin, Buda Ferenc,
Kiss Dénes. Nagy Lajos, a lovagkirály –
regény 3. részlet

JEGYZET

Agh István: Örök alkonyat

ISMERTETŐK, KRITIKÁK

Sébor József: Mészöly Dezső kaleidoszkópja
Zászlós Levente: (H)arcvonalban
Dalos László: Tájkép magammal

NOVELLÁK

Szepes Mária, Györffy László

ESSZÉK

Tüskés Tibor: Bertha Bulcsu hite

Móroc Zsolt: Non est volentis.../Ottlik Géza
Beke Albert: Gyurkovics Tibor költészete
KAJÁN GALÉRIA – Igényes könyvkiadó

TV LYUKASÓRA

A tévé műsor rövidített változata

RÉGIPOSTA

GYURKOVICS TIBOR KÉPTÁRA

Márfy Ödön: Csipkekendős nő

Gyurkovics Tibor: Csipkekendős nő (vers)

HIRDESSZEN

az IRODALMI JELEN -ben
Megrendeléseket a kiadó címén

veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;

Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca

55-57. szám,

e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)

Occident Média Kft.

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.

és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 680 Ft/ 100 000 (10) lej/ 2,50 €

+ kézbesítési díj

egy évre: 1250 Ft/ 180 000 (18) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmós Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Szócs Géza, Kukorelly Endre, Eszteró István (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális

Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 20 900 példányban jelent meg.

Hirdetéseket
a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

Európai Akadémia-díj Méhes Györgynek

A 2002-ben elnyert Kossuth-díj után Méhes György újabb, ezúttal európai elismerésben részesült. A Bécsi Európai Akadémia az erdélyi íróknak ítélte oda 2005. évi díját „a humanitásba vetett töretlen hitét kifejező kimagasló irodalmi munkásságáért, a nehéz időkben is példamutató írói helytállásáért”. Az 1952-ben alakult Európai Akadémia az európai népek együttműködésének elősegítésén munkálkodik, és olyan közéleti személyiségeket és művészeket díjaz, akiknek munkássága az európaiság eszméjét hirdeti. Tekintettel az író előrehaladott korára (május 14-én töltötte be 89. életévét) a díjátadás Budapesten történt, a Corvinus Egyetem Rektori Tanácstermében, május 13-án. Az ünnepeltet Dr. Elfried Frischenschlager ny. miniszter, OECD nagykövet, Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke, Márkus-Barbarossa János, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának elnöke, valamint Orbán János Dénes, az író monográfusa és életművének gondozója méltatták.

Levél Gáspár Lórándtól

Az Irodalmi Jelen áprilisi lapszámába Oberten János készített interjút a francia kortárs költészet kiváló alkotójával, a magyar származású Gáspár Lóránddal. Az alábbiakban a 80 éves költő köszönőlevelét olvashatjuk.

Kedves Oberten János,

A Bari Egyetemről hazatérve megkaptam az Irodalmi Jelen, az ön, 80. születésnapomra írt, teljes oldalas nagyon baráti cikkével. Megérintett lelkileg a módszer, ahogyan orvosi és irodalmi „pályafutásomat” bemutatta. Boldog vagyok, hogy ily módon ismét felvehetem a kapcsolatot az erdélyi magyar olvasókkal.

Meleg barátsággal,
Lorand Gaspar

Munkatársunk Tiszatáj-díjas

Füzi László irodalomtörténész, a kecskeméti *Forrás* című irodalmi folyóirat főszerkesztője, lapunk munkatársa kapta meg az idei Tiszatáj-díjat. Orcsik Roland

költő, irodalomtörténész a fiatal alkotóknak szánt elismerést vehette át Olasz Sándortól, a Tiszatáj főszerkesztőjétől.

Betiltották Paulo Coelho regényét

Iránban betiltották a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendégeként három hete Magyarországon járt Paulo Coelho *Zahir* című regényét. A világszerte ismert, nagysikerű brazil író szimpátia üzenettel fordult számos ország kiadójához, kérve levele megjelenését, mert a szerző véleménye szerint a kiadó biztonsága csak úgy szavatolható, ha a hír bekerül a világsajtóba.

Kertész és Grass kitüntetése

Kertész Imre és Günter Grass Nobel-díjas írók megkapták a Berliini Szabadegyetem díszdoktori címét. Az egyetem díszdoktora Umberto Eco és Salman Rushdie is. Az írókat Gerhard Schröder német kancellár is üdvözlötte.

PEN-díj Kertész angol fordítójának

Az amerikai PEN Központ az idén Tim Wilkinson Sorstalanság-fordítását tüntette ki a 2005. évi PEN / Book-of-the-Month Fordítói Díjjal. Ez az első magyar nyelvből fordított mű, amely megkapta a leghosszabb ideje (1963 óta) létező, rangos amerikai fordítói elismerést.

Tim Wilkinson, a magyar irodalom egyik legavatottabb tolmácsolója egy Colette- és egy Michael Krüger-mű fordítója elől nyerte el a 3000 dollárral járó díjat.

Az elmúlt évben Kertész három regényén kívül Amerikában angol fordításban több magyar regény – Márai *Vendégszobák Bolzanóban*, Zsolt Béla *Kilenc koffer* és Esterházy *Harmonia caelestis* című műve – is megjelent.

Újabb elismerés a Krétakör Színháznak

Május 12-én zárult le a 12. rijekai Nemzetközi Stúdiószínházi Fesztivál, ahol a Krétakör Színház *Siráj* című előadásával szerepelt. A kilencnapos rendezvényen a Schilling Árpád rendezte *Siráj* nyerte el a Legjobb előadás, a Legjobb Rendező és a Legjobb Női Főszereplő (Láng Annamária) díját.

A Krétakör Színház előadásait Szentendrén is élvezhetjük idén nyáron: június 30-án 21 órától Kasimir és Karoline előadás lesz a Városháza udvarán, július 1-jén és 2-án 21 órától FEKETEország a volt szovjet laktanya területén. Július 3-án a Városháza udvarán 21 órától, július 4-én pedig 21 órától Nézőművészeti Főiskola Művészet Malom a Bogdányi úton.

Krasznahorkai a Hónap Könyve Németországban

Krasznahorkai László *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó* című regényét választotta a darmstadti zsűri májusban a Hónap Könyvének, mely az Amman Verlag-nál jelent meg 2005-ben, Christina Viragh fordításában. Az írókból, újságírókból és irodalomkritikusokból álló független zsűri 1952 óta ül össze rendszeresen, hogy kiválasszanak minden hónapban egy különösen jelentős művet a legutóbb megjelent

címek közül, melyet – irodalmi értékét tekintve – feltétlenül ajánlanak az olvasó nagyközönségnek. Bár Krasznahorkai regénye csupán pár hónapja jelent meg a német könyvesboltokban, máris számos elismerést és méltató kritikát tudhat magáénak a szerző.

76. Ünnepi Könyvhét Budapesten

A 76. Ünnepi Könyvhét központi helyszínei a korábbi évekből megszokott Vörösmarty tér lesz, ehhez csatlakozik a Szent István téri bazilika és környéke, valamint a már évek óta rendszeres helyszínként funkcionáló Liszt Ferenc tér is, az Írók Boltja előtti területtel.

Az Ünnepi Könyvhét mindkét központi helyszínén 80-80 darab, egyenként 6 m² alapterületű pavilonban várják majd az érdeklődőket a könyvkiadók és könyvkereskedők. A könyvhétet június 2-án, csütörtökön délután négykor Tolnai Ottó, a 2004. évi Magyar Irodalmi-díjjal kitüntetett vajdasági író nyitja meg. A június 2-6. közötti rendezvényen 3-tól 5-ig a Gyermekkönyvnapok is helyet kap a Vörösmarty téren. Az Ünnepi Könyvhét rendezvényeihez az évek alatt kialakult szokás szerint idén is számos más budapesti és vidéki helyszín csatlakozik könyvvásárral, könyvprogramokkal.

Az idei Stephanus- díjazottak

A Szent István Könyvhét megnyitóján átadták a Stephanus-díjakat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dísztermében. Az 1993-ban alapított elismerést teológiai kategóriában Joachim Gnika, a müncheni egyetem professzora, míg irodalmi kategóriában Vasadi Péter költő vehette át Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsektől. A bíboros elmondta: a díjazottak olyan szerzők, akik magyarul megjelent alkotásaikban az egyetemes keresztény kultúra értékeit közvetítik.

Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja

Négy országból tizennyolc társulat lép fel Kisvárdán, a Határon Túli Magyar Színházak fesztiválján. A június 2-án kezdődő tíznapos program során 27 előadást láthatnak az érdeklődők.

Az erdélyi színházak közül többek között a temesvári, a csíkszeredai, a nagyváradai, a marosvásárhelyi, a kolozsvári, a sepsiszentgyörgyi, a gyergyószentmiklósi, a szatmárnémeti és a székelyudvarhelyi színház, valamint a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem és a marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem társulata vesz részt. A szabadkai Kosztolányi Színház és a Népszínház, az Újvidéki Színház, a révkomáromi Jókai Színház és a kassai Thália Színház művészei is fellépnek a 17. alkalommal rendezett fesztiválon.

Pályázat amatőr költőknek, íróknak

Pro Bono Irodalmi Díj elnyerésére hivatásos és amatőr költők, írók részére téma megkötés nélküli pályázatot hirdet a Boldog Jövőnkért Alapítvány kuratóriuma. A tehetségkutató és tehetséggondozás céllal kiírt pályázatot 2005. május 31-ig kell beküldeni az alapítvány címére: 8501 Pápa, Pf. 192., további információ: (30)440-1397, e-mail: irodalmidij@mailbox.hu.

Lapszámunk szerzői

- Balázs Imre József** – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a Korunk szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Humor az avantgárdban és a posztmodernben* (2004, Selyem Zsuzsával közösen).
- Bálint Tamás** – 1985-ben született Székelyudvarhelyen. Másodéves közgazdaságtan-hallgató Kolozsvárott.
- Bordy Margit** – 1944-ben született Unokán. Jelenleg Kolozsvárott él. Képzőművész, költő. Verseskötete: *Hét fehér* (Kriterion, Bukarest, 1981).
- Csaplár Vilmos** – 1947-ben született Újpesten. Legutóbbi kötete: *Igazságos Kádár János* (2001), József Attila-díjas.
- Erdész Ádám** – 1956-ban született Mezőberényben, történész-leveletáros, a Békés Megyei Levéltár igazgató-helyettese. Legutóbbi kötete: *Emberek és folyamatok a történelemben* (2003).
- Faludy György** – 1910-ben született Budapesten. Három évet töltött a recski kényszermunkatáborban, 1953-ban szabadult, ezután műfordításából élt. Az 1956-os forradalom idején az Írószövetségben és a megújult Népszavánál tevékenykedett, a szovjet invázió után nyugatra menekült. 1967-től 1989-ig Torontóban élt. Többek között Kossuth- és Pulitzer-díjas.
- Farkas Zsolt** – 1964-ben született Budapesten él, filozófus, irodalomkritikus, prózaíró. Legutóbbi kötete: *Ér* (2005).
- Farkas Wellmann Éva** – 1979-ben született Székelyudvarhelyen. Kötete: *Itten ma donna választ*.
- Ferdinandy György** – 1935-ben született Budapesten. 1956–1964: Franciaországban költő, orosz fordító, könyvelő, 1964-től a Puerto Ricó-i egyetem tanára. 1964–70: a Szomorú Vasárnap c. irodalmi lap kiadója, 1976–85: a Szabad Európa Rádió munkatársa. József Attila-díjas.
- Király Farkas** – 1971-ben született Kolozsváron. Budapesten él. Kötetei: *Higanymadár* (2002), *Hosszú árnyékok földje* (2004).
- Kupcsik Lidi** – 1981-ben született Miskolcon. Jelenleg a Miskolci Egyetem magyar szakos hallgatója. A Gyaloglás Vége kortárs irodalmi felolvasóest-sorozat szervezője. Készülőben a *Rubik* című verskötete és a *Hihető* című regénye.
- Láng Gusztáv** – 1936-ban született Budapesten, irodalomtörténész, kritikus, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola tanára, legutóbbi kötete: *Dsida Jenő költészete* (2001).
- Lászlóffy Csaba** – 1939-ben született Tordán, költő, író, műfordító, számos vers-, próza- és drámakötete jelent meg, jelenleg Kolozsváron él.
- Lepedus Péter** – 1979-ben született Marosvásárhelyen. Újságíró, a Magyar Televízió kolozsvári tudósítója.
- Mann Lajos** – 1931-ben született Tiszaórvényen. Végzettsége dramaturg. Eddig két műfordítás-kötete jelent meg. A *Ki zörög itt?* (1989) százötven angol gyermekverset, a *lovag meg az ibolya* (1999) pedig Hans Sachstól harminchárom farsangi komédiát tartalmaz.
- Makkai Ádám** – 1935-ben született Budapesten, műfordító, világhírű nyelvész, a Harvardon végzett, amerikai egyetemeken tanít. Kötetei: *Szomszéd és ecet* (1966), *K a négyzetben egyenlő tizenhárommal* (1971), *Jupiter szeme* (1990), *Úristen, engedj meghalni!* (2002), *Az Erő* (2003).
- Mogyorósi László** – 1976-ban született Nyíregyházán. Nyakkállóban él. 2004-ben szerzett diplomát a Nyíregyházi Főiskola német nyelvtanár szakán. Készülő kötet a JAK kiadásában jelenik.
- Muszka Sándor** – 1980-ban született Kézdivásárhelyen. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem szociológia-antropológia szakos hallgatója. Verseit a Helikon és a Kapu közölte.
- Oberten János** – 1944-ben született Aranyágon (Temes megye), író, újságíró, színikritikus, a Román Írószövetség tagja. Kötetei: *Férőhangok* (regény), *Rókaszelidítés* (regény), *Bádogszeműveg* (novellák).
- Pécsi Györgyi** – 1958-ban született Zalaszentgróton. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Könyvpiac főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróbák 2* (2003).
- Puskal Péter** – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi könyve: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).
- Szentmártoni János** – 1975-ben született Budapesten. Költő, kritikus. Az ELTE BTK magyar szakán szerzett diplomát. 2000 óta szerkesztőként dolgozik. Első verseskötetét Gérecz Attila-díjjal jutalmazták. Legutóbbi kötete: *Eleven csónak* (2004).
- Szekernyés János** – 1941-ben született Kajántón, újságíró, szerkesztő, műkritikus, dramaturg, jelenleg Temesváron él. Irodalomtörténeti, helytörténeti, művészeti tanulmányokat közöl.
- Szilágyi Zsófia** – 1973-ban született Cegléden, irodalomtörténész, kritikus, a Veszprémi Egyetem tanára.
- Tamási Piroska** – 1974-ben született Székelyudvarhelyen. A bukaresti Hungarológián végzett 1999-ben magyar-román szakon. Jelenleg a székelykeresztúri Unitárius Teológiai Gimnázium tanára.
- Tóth László** – 1949-ben született Budapesten, költő, író, szerkesztő, az Ister Kiadó vezetője. Legutóbbi kötete: *Átváltozás, avagy az „itt” és az „ott”* (2003).
- Varga Anikó** – 1980-ban született Nagybanán, teatrológia szakot végzett Kolozsváron. Jelenleg Budapesten él.
- Vizinczey István** – 1933-ban született Kálózson. 1947-ben költözött Budapestre, 1957-től Kanadában, 1965-től Angliában él. Regényeit és esszéköteteit világszerte számos nyelven adták ki. *In Praise of Older Women (Érett asszonyok dicsérete)* című regénye negyemillió példányban jelent meg, magyar nyelven is kiadták.

Egy lap a könyvek világról – egy lap világnak könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák – újdonságok – hírek

KÖNYVPIAC

A júniusi szám tartalmából

Tarján Tamás Spiró György új könyvéről
Interjú Domokos Máttyással
Körkép a németországi könyvpiacról
Tandori Dezső állandó rovata
Kritikák, recenziók a könyvheti könyvekről

Kapható a könyvkereskedésben,
a hírlapárusolatnál, valamint a Kaiser's
és az Interpar üzleteiben

www.ujkonyvpiac.hu